

Intellectual Archive

Volume 4

Number 5

September
2015

Editorial Board

Editor in Chief

Mark Zilberman, MSc, Shiny World Corporation, Toronto, Canada

Scientific Editorial Board

Viktor Andrushhenko, PhD, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, President of the Association of Rectors of pedagogical universities in Europe

Vladimir Goncharov , PhD, Professor, Director of the Institute of Foreign Languages of National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

John Hodge, MSc, retired, USA

Petr Makuhin, PhD, Associate Professor, Philosophy and Social Communications faculty of Omsk State Technical University, Russia

Miroslav Pardy, PhD, Associate Professor, Department of Physical Electronics, Masaryk University, Brno, Czech Republic

Lyudmila Pet'ko, PhD, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

IntellectualArchive, Volume 4, Number 5

Publisher : Shiny World Corp.
Address : 9350 Yonge Street
P.O.Box 61533,
Richmond Hill, Ontario
L4C 3N0
Canada

E-mail : support@IntellectualArchive.com
Web Site : www.IntellectualArchive.com
Series : Journal
Frequency : Bimonthly
Month : September of 2015
ISSN : 1929-4700
Trademark : **IntellectualArchive™**

© 2015 Shiny World Corp. All Rights Reserved. No reproduction allowed without permission. Copyright and moral rights of all articles belong to the individual authors.

Intellectual Archive

Volume 4

Number 5

September 2015

Table of Contents

Physics

J. C. Hodge	Light Diffraction Experiments That Confirm the STOE Model and Reject All Other Models	1
M. Pardy	Sound From Von Kármán's Vortex Street	10

Mathematics

B.Polvanov, O.Avazboyev, D.Sulaymonova	Computer Modeling of Process of Filtering of the Liquid of the Ionized Solutions for Protection of the Ecosystem from Pollution Sources	15
---	---	----

Economics

N. Kuznetsova	The Driving Forces of the War for Talents	24
A. Turgunov	Formation and Development of the Light Industry Disciplines in Professional Colleges as Topical Problem of Modern Education	29

Social Psychology

G. Khudaykulova	Phenomenon of Small Group in Social Psychology	36
------------------------	--	----

Social Pedagogy

Z. Krupnyk	Peculiarities of Formation Responsible Attitude to the Health by Pupils in Centers for the Social and Psychological Rehabilitation: International Experience	41
-------------------	--	----

Linguistics

O. Drapak	The participle as a Component of Actively Common Lexical Composition of the Ukrainian Language of the Post-Soviet Period and as an Object of Learning of Foreigners	50
O. Drapak	The Vocative Case as a Component of the Case System of the Ukrainian Language of Post-Soviet Period and as an Object of Learning of Foreigners	65
L.Pomiguyeva, S.Babiy	The Aspects of Metaphor Modeling Explanatory Cognition in Modern Communication	89
T.Atamuratov, K.Palimbetov	The Mythological - Fantastic Stories in Karakalpak National Epos "Koblan"	100

continued

Table of Contents (continued)

Education

A. Plaksin	Personalization of Didactic Culture Future Lecturers' Formation Process in Higher Educational Institutions of the Ministry of Internal Affairs	105
E. Zavhorodnya	Formation of Creative Potential Students-Choreographers' in Terms of Higher Educational Institutions of Culture and Arts	115
Sjao Lin	Principles of the Teenagers' Performing Skills Formation in the Vocal Teaching Process	125
Van Inzjun'	Peculiarities of Cello Teaching in the XXth Century: Retrospective Review	136
	Manuscript Guidelines. Where to Find Us	146

Toronto, September 2015

Light diffraction experiments that confirm the STOE model and reject all other models

J.C. Hodge^{1*}

¹Retired, 477 Mincey Rd., Franklin, NC, 28734

Abstract

The Scalar Theory of Everything (STOE) model of single photon diffraction is a model with photons being directed by plenum forces along their trajectory (<http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1557>). By setting initial conditions in a simulation, predictions of screen patterns can be made. Changing the altitude produces a change in the width of the pattern. Using a pattern resulting from a single slit, a second mask can examine the result of varying the intensity of the illumination across the slit and of only one of the double slits being illuminated. The resultant patterns on a screen were photographed and are on the opposite side of center from the illuminated side of the second mask. The STOE is consistent and all other models of diffraction are inconsistent with these results.

Interference, Young's experiment, Afshar's experiment PACS 42.50Ct, 42.25Hz, 42.25.Fx

1 INTRODUCTION

Hodge (2015) developed a model for photon diffraction and interference based on the Scalar Theory of Everything (STOE) model (Hodge 2013). The STOE was developed from cosmological considerations. Equations of motion for a photon were developed along a Newtonian mechanics format. A computer simulation then calculated the path each photon traveled in a single slit and a double slit experiment. The patterns on the screen were well fit by the Fraunhofer equation.

The Afshar experiment (Afshar 2005; Afshar et al. 2007) challenges the currently popular Copenhagen interpretation of quantum mechanics (CIQM). Coherent light was passed through dual pinholes, past a series of wires placed at interference minima, and through a condensing lens. The resulting images showed the dual pinholes that suggested the which-way information had been recovered. The Afshar experiment was repeated in the very low intensity photon regime with the same result. Afshar interpreted very low intensity as a single

*E-mail: jchodge@frontier.com

2 CHANGE IN DIFFRACTION PATTERN WITH ALTITUDE

photon in the experiment at a time. The intensity of light with and without the wires suggested the wires stopped only a very small number of photons. This suggests that light is photons, that the photon path was between the wires, and the photons maintained their coherence property.

This Paper develops predictions of three experiments that may be conducted. These scenarios are chosen because they make predictions no other model of diffraction make although these experiments are within the bounds of the models. Section 2 predicts the change in diffraction pattern with altitude. Section 3 predicts the change in diffraction pattern of photons of varying intensity across a slit when passed through a slit and shows experimental evidence confirming the prediction. Section 4 predicts the change in interference pattern with photons passing through only one slit of the double slit and shows experimental evidence confirming the prediction. The Discussion and Conclusion are in section 5.

2 Change in diffraction pattern with altitude

A simulation (Hodge 2015) with a mask with a single slit with a width $W_s = 0.44$ step was placed at $y = 100$ steps and a screen was placed at $y = 150$ steps ($L = 50$ steps). The photons were released in 0.001 step increments along the $y = 90$ step axis centered on the $x = 0$ step axis. The $\Psi_{\max}$ was varied to suggest the change between altitudes of two experiments.

Figure 1A shows the resulting screen pattern for $\Psi_{\max} = 1.000 \times 10^3$ erg. The correlation coefficient is 0.97. Figure 1B shows the resulting screen pattern for $\Psi_{\max} = 1.200 \times 10^3$ erg. The thicker, solid line in each figure is the result of a least squares fit to the Fraunhofer equation. The correlation coefficient is 0.97.

The Fraunhofer equation used in the figures is:

$$\vec{B}(x) = B(0) \frac{\sin^2 \beta_d}{\beta_d^2}, \quad (1)$$

where $\beta_d = K \sin(\theta(x))$, $\theta(x) = \text{ATAN}(x/L)$, x , $B(x)$, and L are defined in Hodge (2015), and K is the proportionality constant that is plotted in Fig. 2 versus $\Psi_{\max}$. The K determines the width of the screen diffraction pattern.

Figure 2 is a plot of K versus $\Psi_{\max}$. The line is $K = 0.0665\Psi_{\max} - 11.0$

3 Change in diffraction pattern by photons with varying intensity across a slit

The wires used in the Afshar experiment (Afshar 2005) were placed at the minima of the diffraction pattern. The photon model of light suggests no photons pass through the minima. This idea can be used to evaluate the result of passing photons through only a portion of the slit. Figure 2 of Hodge (2015) shows the simulation path of the photons from one side of the slit comprise the pattern on the screen on the other side of center.

3 CHANGE IN DIFFRACTION PATTERN BY PHOTONS WITH VARYING INTENSITY

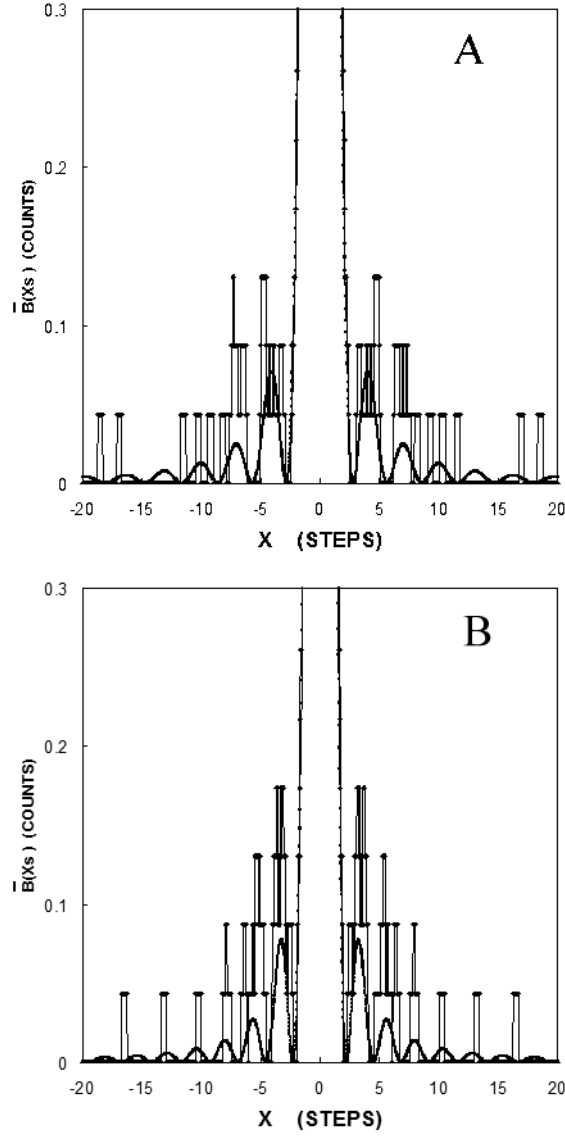

Figure 1: Plot of the single slit screen pattern of (A) $\Psi_{\max} = 1.000 \times 10^3$ erg and (B) $\Psi_{\max} = 1.200 \times 10^3$ erg. The bolder line is the best-fit Fraunhofer equation.

3 CHANGE IN DIFFRACTION PATTERN BY PHOTONS WITH VARYING INTENSITY

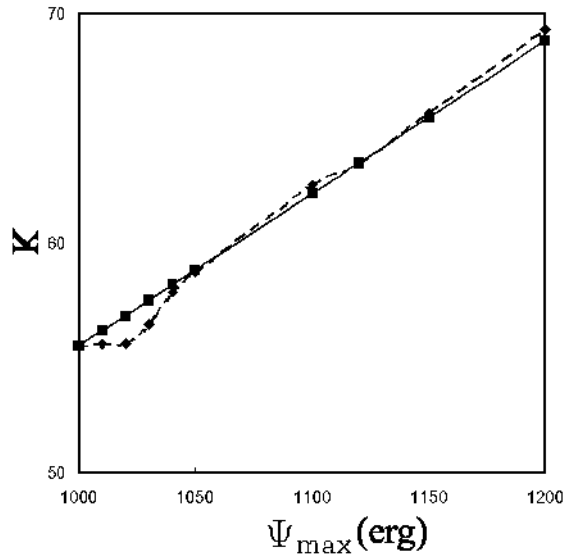

Figure 2: Plot of K versus $\Psi_{\max}$. The regression line is $K = 0.0665\Psi_{\max} - 11.0$.

A situation that can be achieved is a variation of the intensity I across the slit. The I in the simulation is the number of photons that follow the same path. Figure 3 shows the pattern that is input to the simulation. The pattern is the Fraunhofer equation for a single slit following Eq. 1 with the parameters changed to yield an appropriate pattern across the slit.

This situation can be done experimentally by placing a single slit in a first mask and placing a second mask with a single slit such that the minimum of the diffraction pattern from the first slit is at one side of the second mask slit. The second mask slit was positioned to be as marked in fig. 3.

The laser was a 635nm, 5 mW laser pointer. The first mask slit was 1 mm wide and was 10 cm from the laser. The second slit was 2 mm wide and 157 cm from the first mask. The distance to the second mask was determined such that the image of the first slit covered the second mask slit from the maximum to the first minimum. The screen was 638 cm from the second mask.

Figure 4 shows the result of the simulation (A) in relation to the screen image of this experiment (B).

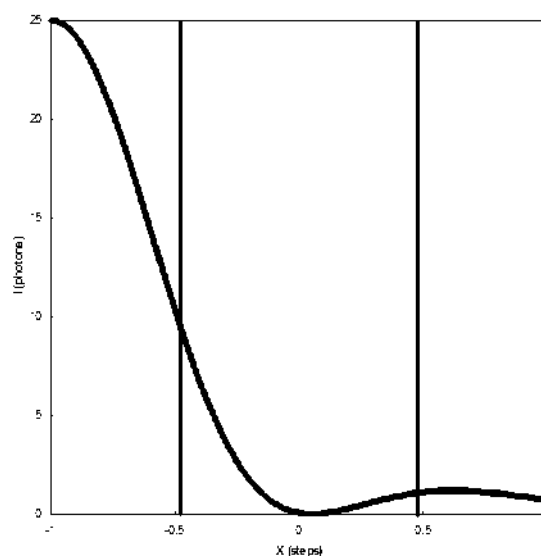

Figure 3: Plot of the intensity I pattern across the slit in the simulation. The vertical lines mark the width of the second mask slit.

4 Change in interference pattern with photons through only one slit of a double slit experiment

The simulation was achieved by directing the photons through only one slit ($X = -20$ steps to 0 steps on the graph).

Figure 5A shows the double slit simulation and the best fit Fraunhofer equation of the experiment. Figure 5B shows the one slit illuminated of double slit simulation.

4 CHANGE IN INTERFERENCE PATTERN WITH PHOTONS THROUGH ONLY ONE SLIT

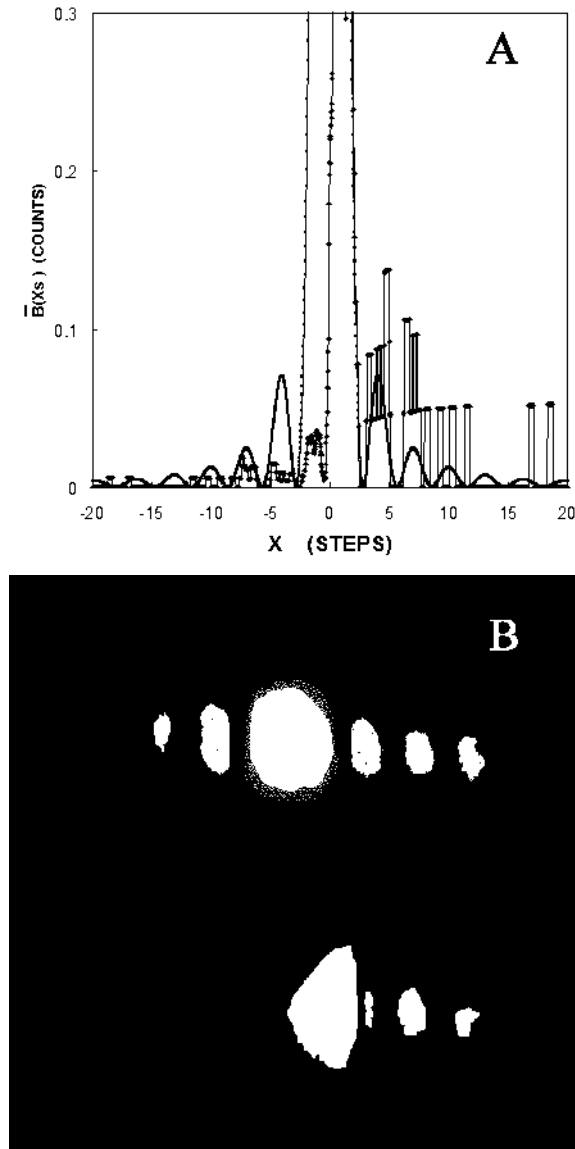

Figure 4: Plot of (A) the simulation of a variance across the slit and (B) the result of the experiment of such a variation. The top part of B is the result of the first mask slit without a second mask. The bottom part of B is the image with the second mask in the pattern of the first mask.

5 DISCUSSION AND CONCLUSION

Figure 6 shows the result of experiment. The experimental arrangement was as in section 3 except the second mask was two slits 2 mm apart and each 0.2 mm wide. The second mask was positioned such that the left slit from the point of view of the laser source ($X = -20$ steps to 0 steps on the graph) was illuminated. The right slit was placed at the minimum of the first mask's diffraction image.

5 Discussion and Conclusion

These experiments are based on simulations of one photon in the experiment at a time, which was achieved by low intensity coherent light in Afshar's experiments. The laser used has a higher intensity. That is the photon-photon interaction explored in Hodge (2012) has been ignored.

The change of altitude required in section 2 is likely to be at least 100s of kilometers.

The STOE suggests gravity is the divergence of the Ψ field. Therefore, the K is related to gravity and gravity effects such as time and space gravitational dilation.

The STOE model of light diffraction and interference makes predictions that have been confirmed by experiment and that no other model makes. One of the key features is that the photons cross the center of the slits to form an image on the other side of the center-line. The photos in this experiment confirm this.

This experimental confirmation of prediction is only a small part of the STOE. The STOE also describes many other mysterious observations in one model. This paper adds to the list of popular model inconsistency with observation problems.

The experiments herein could be better performed with more accurate equipment. They should be repeated with electrons and X-rays.

References

- Afshar, S.S., 2005, *Violation of the principle of Complementarity, and its implications*, Proceedings of SPIE 5866 (2005): 229-244. preprint <http://www.arxiv.org/abs/quant-ph/0701027v1>.
- Afshar, S.S. et al., 2007, *Paradox in Wave-Particle Duality*, preprint <http://www.arxiv.org/abs/quant-ph/0702188>.
- Hodge, J.C., 2012, *Photon diffraction and interference*, IntellectualArchive, Vol.1, No. 3, P. 20,. <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=597>
- Hodge, J.C., 2013, *Scalar Theory of Everything model correspondence to the Big Bang model and to Quantum Mechanics*, IntellectualArchive, Vol.3, No. 1, P. 20,. <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1175>
- Hodge, J.C., 2015, *Single Photon diffraction and interference*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1557>

REFERENCES

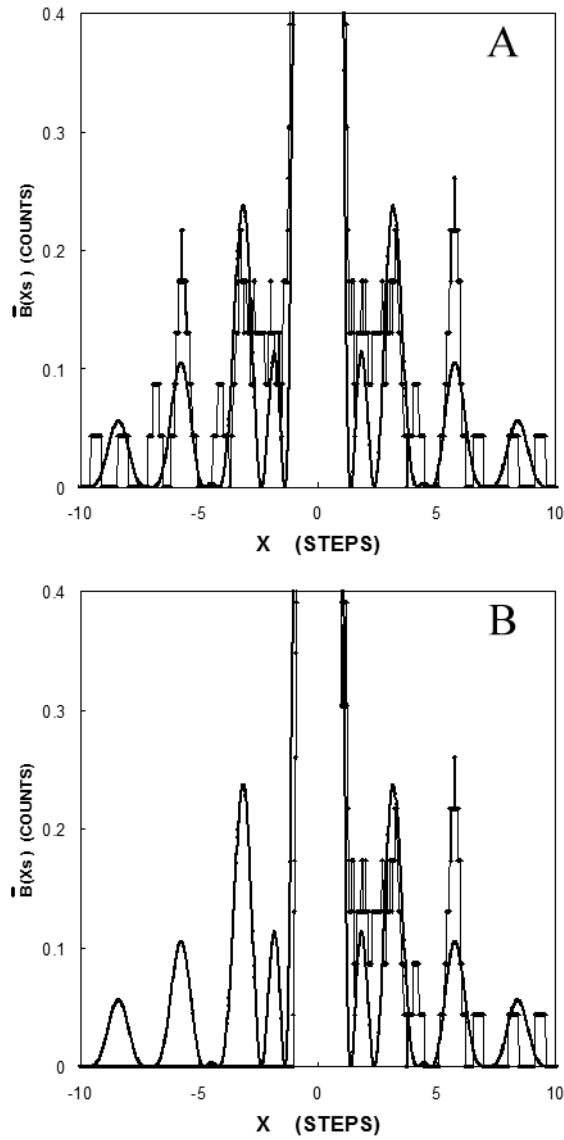

Figure 5: Plot of (A) the double slit simulation and the best fit Fraunhofer equation of the experiment and (B) the one slit of two simulation and the Fraunhofer equation plot from (A) above. The solid line is the best fit Fraunhofer equation.

REFERENCES

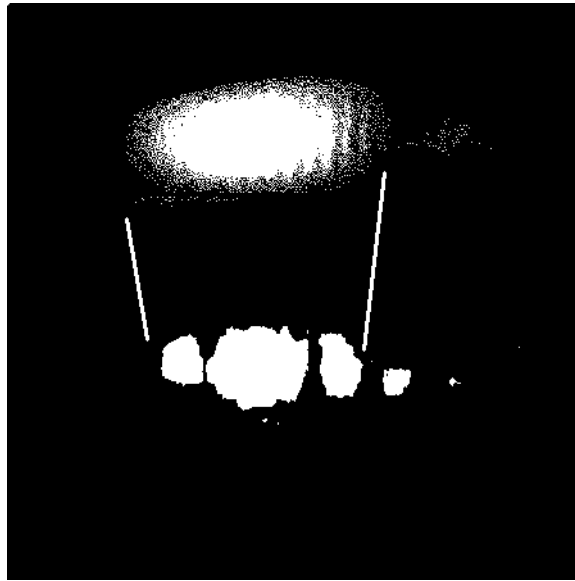

Figure 6: The photograph image of the photons through one slit of the double slits changed to two color. The top image is exposure and expansion to show that the double slit character is maintained. The bottom image is exposed to show the fainter parts of the image to the right of the main component. The lines indicate the corresponding parts of each image.

Sound from von Kármán's vortex street

Miroslav Pardy

Department of Physical Electronics
Faculty of Science, Masaryk University
Kotlářská 2, 61137 Brno, Czech Republic
Email:pamir@physics.muni.cs

September 24, 2015

Abstract

It is shown that the Strouhal friction tones are generated by von Kármán's vortex street. The non-relativistic and relativistic Strouhal number is derived from von Kármán's vortex street, where the relativistic formula follows from the addition law for velocities. The Strouhal friction tones are generated also by the motion of cosmic rays in relic photon sea, by motion of bolids in atmosphere, by the Saturn rings motion in the relic black-body sea, or by motion of proton bunches in LHC in CERN.

It is well known from the experimental artillery physics and ballistics, that the moving ballistic projectile generates not only the Mach cone but also the sound. Similarly, the moving projectile of a gun, moving bolid in atmosphere, moving tactic and ballistic misails generate sound. The physical origin of this sound is not caused by the vibration of the surface of the projectile, or by the vibration of the Mach cone, or by the micro-structure of the Mach cone, but it is caused by the periodic generation of vortexes in the vicinity of the surface of the projectile during the air flowing around it. Such sound is generated also by the air flow around the cylinders, or strings. The system of strings generating the sound is named Aeolean's harp (Aeolus being God of winds in the Greek mythology) and the tones generated in a such a way are so called the Strouhal friction tones. If the diameter of the string, or cylinder immersed in the flow is D and the velocity of the flow is v then the frequency f of the sound is given by the Strouhal formula:

$$f = \kappa(Re) \frac{v}{D}, \quad (1)$$

where κ is the Strouhal number named after Vincent Strouhal, a Czech physicist who experimented in 1878 with wires experiencing vortex shedding and singing in the wind (Strouhal, 1878; White, 1999). The symbol Re is the Reynolds number given by the formula $Re = vD/\nu$, where ν is the kinematic viscosity. The Strouhal number was late generalized to involve obertons, or

$$f = \kappa(Re) \frac{v}{D} n, \quad (2)$$

where n is the integer number of the oberton.

The von Kármán vortex street is named after the engineer and fluid dynamicist Theodore von Kármán (1963; 1994). It is produced for instance by wind interacting with the suspended telephone or power lines, or by a car antenna at certain speeds of a car.

The potential flow of the ideal liquid can be described by the complex function $w(z) = \varphi(x, y) + \psi(x, y)$ with $z = x + iy$ (Kočin et al., 1963).

The vortex potential of the one vortex of the fluid motion is

$$w(z) = \frac{\Gamma}{2\pi i} \ln \frac{(z - z_k)}{l}, \quad (3)$$

where Γ is so called circulation of liquid and l is the arbitrary constant with the dimensionality of length.

If we suppose many vortexes with centers at points $z_0, \pm z_1, \pm z_2, \pm z_3, \dots$ with coordinates $x_k = lk, k = 0, \pm 1, \pm 2, \pm 3, \dots$ and $y_k = H/2$, where H is the arbitrary parameter, then it may be easy to see that the complex potential of such system of vortexes is (Kočin et al. 1963):

$$w(z) = \frac{\Gamma}{2\pi i} \left\{ \ln \frac{(z - z_0)\pi}{l} + \sum_{k=1}^{\infty} \left[\ln \frac{(z - z_k)}{-lk} + \ln \frac{(z - z_{-k})}{lk} \right] \right\} + const, \quad (4)$$

where we have multiplied $z - z_0$ by π/l and $z - z_k$ by $1/(-kl)$, which leads to the change of additional constant in the complex potential and not to the change of physics following from the complex potential.

After some mathematical manipulations, we get the last formula in the following form:

$$w = \frac{\Gamma}{2\pi i} \ln \sin \frac{\pi}{l}(z - z_0). \quad (5)$$

The corresponding complex velocity is as follows:

$$v_x - iv_y = \frac{\Gamma}{2li} \cot \frac{\pi}{l}(z - z_0). \quad (6)$$

In case of two vortexes with circulation Γ_1, Γ_2 , we get the complex velocities in the form:

$$v_x - iv_y = \frac{\Gamma_1}{2li} \cot \frac{\pi}{l}(z - z_1) + \frac{\Gamma_2}{2li} \cot \frac{\pi}{l}(z - z_2) = -\frac{dw}{dz}. \quad (7)$$

It possible to see that for the interaction vortexes in line one and two, it is (Kočin et al., 1963):

$$v_{1x} - iv_{1y} = \frac{\Gamma_2}{2li} \cot \frac{\pi}{l}(z_1 - z_2) \quad (8)$$

and

$$v_{2x} - iv_{2y} = -\frac{\Gamma_1}{2li} \cot \frac{\pi}{l}(z_1 - z_2). \quad (9)$$

We have in case of the line stability of vortexes, equal complex velocities:

$$v_{1x} - iv_{1y} = v_{2x} - iv_{2y}, \quad (10)$$

or, the following evident relation

$$\Gamma_1 = -\Gamma_2. \quad (11)$$

In case that y-distances of vortexes are constant, then $v_{1y} = v_{2y} = 0$, and

$$z_1 - z_2 = b + Hi, \quad (12)$$

where b, H are some constants.

Now, let us use the formula:

$$\cot \frac{\pi}{l}(b + Hi) = \frac{\sin \frac{2\pi b}{l}}{\cosh \frac{2\pi H}{l} - \cos \frac{2\pi b}{l}} - i \frac{\sinh \frac{2\pi H}{l}}{\cosh \frac{2\pi H}{l} - \cos \frac{2\pi b}{l}}, \quad (13)$$

Then, it follows from the last equation that

$$v_{1,2x} = \frac{\Gamma}{2l} \frac{\sinh \frac{2\pi H}{l}}{\cosh \frac{2\pi H}{l} - \cos \frac{2\pi b}{l}}, \quad (14a)$$

$$v_{1,2y} = -\frac{\Gamma}{2l} \frac{\sin \frac{2\pi b}{l}}{\cosh \frac{2\pi H}{l} - \cos \frac{2\pi b}{l}}. \quad (14b)$$

We have from $v_{1y} = v_{2y} = 0$, that

$$\sin \frac{2\pi b}{l} = 0, \quad (15)$$

or, $b = 0, b = l/2$.

The situation with $b = 0$ is called the symmetrical configuration which is non-stable (Kočin et al., 1963) and the situation with $b = l/2$ which is the chess stable configuration. We have two velocities:

$$v_{1x} = \frac{\Gamma}{2l} \coth \left(\frac{\pi H}{l} \right); \quad (b = 0), \quad (16)$$

$$v_{2x} = \frac{\Gamma}{2l} \tanh \left(\frac{\pi H}{l} \right); \quad (b = l/2). \quad (17)$$

The period forming by the vortex street, where the relative velocities is $v - u$, is (Blokhintsev, 1981):

$$T = \frac{l}{v - u} \quad (18)$$

and the frequency f is

$$f = \frac{v - u}{l} = \left(1 - \frac{u}{v} \right) \frac{D}{l} \cdot \frac{v}{D} \quad (19)$$

It means in the last formula that the non-relativistic Strouhal number κ is

$$\kappa = \left(1 - \frac{u}{v}\right) \frac{D}{l}. \quad (20)$$

The rigorous derivation of the relativistic Strouhal number follows from the relativistic hydrodynamics (Landau et al. 1987), together with the derivation of the relativistic von Kármán's vortex theory. However, we here suppose that the relativistic Strouhal number follows immediately from the non-relativistic formula by the operation of the relativistic generalization.

The Strouhal formula contains quantity D with the dimensionality of length, and velocities v and u . According to special theory of relativity, length is not contracted when the cylinder or string is placed perpendicular to the direction of motion, and it means that it is not contracted if it is placed perpendicular to the air flow in the considered experiment. On the other hand, the special relativity addition theorem is necessary to apply for velocities v and u . In other words the relativistic formula is as follows (with $v \oplus u$ being the relativistic addition) :

$$v \oplus u = \frac{v + u}{1 + \frac{uv}{c^2}}. \quad (21)$$

Using the formula (25) for non-relativistic frequency generated by the vortexes, we get after some algebraic operations, the relativistic Strouhal number in the form:

$$\kappa = \frac{\left(1 - \frac{u}{v}\right) \frac{D}{l}}{\left(1 - \frac{uv}{c^2}\right)}. \quad (22)$$

Let us remark, that if we consider the Strouhal effect in the inertial system moving with velocity V with regard to the laboratory system, then it is necessary still transform the last formula according the relativistic Doppler formula.

We have considered the aerodynamic and hydrodynamical situations where the Strouhal friction tones are generated. The non-relativistic and relativistic Strouhal number was derived from so called von Kármán's vortex street. The relativistic derivation of this formula followed from the relativistic addition formula for velocities.

The physical phenomenon called the Strouhal friction tones can be extended to the cosmic rays moving in the relic photon sea, motion of bolids in atmosphere and the ionospheric generation of sound escorting the aurora borealis/australis. In case of cosmic rays we consider the moving bunch of cosmical particles with its effective diameter D and not the individual particles. The detection of the generated sound is possible by special microphones. Motion of bodies in the solar wind produces also the von Kármán vortex street leading to the Strouhal friction tones. During the motion of such bunch, the von Kármán photon vortex street is generated to form the Strouhal friction tones.

The moving bunch of protons with effective diameter D in the accelerated tube in LHC of CERN generates also the Strouhal friction tones, because the tube is the black-body with the photon sea (Pardy, 2013a; *ibid.*, 2013b), which enables the formation of the von Kármán photon vortex street.

The Strouhal friction tones are also generated by submarine during the formation of the von Kármán phonon vortex street.

The cylinder of the diameter D immersed in the flame perpendicularly to the flame flow generates also the Strouhal friction tones.

The Saturn rings $R_i, i = 1, 2, \dots$ are composed from massive objects with diameters $D_{i1}, D_{i2}, D_{i3}, \dots$, moving in the relic photon sea (Pardy, 2013a; *ibid.*, 2013b) and producing the Strouhal friction tones. In such a way, the Saturn rings form the Saturn Aeolian harp in our planetary system. It is not excluded that the Strouhal friction tones of the Saturn rings can be detected by the special microphones of Bell laboratories.

The von Kármán vortexes are generated also in the Earth atmosphere, or in the Jupiter atmosphere, or, in other planetary atmospheres. It is not excluded that in cosmological space, the von Kármán vortexes are generated during formation of galaxies, however, if and only if the hydrodynamical limit of cosmological matter is possible.

Let us remark in conclusion that the von Karman vortexes and friction tones are also generated by the motion of bodies in liquid helium, which can be easily verified by the experiments in the low temperature laboratories.

References

- Blokhintsev, D. I., *The acoustics of the non-homogenous moving medium*, (2nd ed.), Nauka, Moscow, (1981).
- Kočin, N. E., Kibel, I. A. and Roze, N. V., *Theoretical hydrodynamics*, FM, (6th ed.), Moscow, (1963).
- Landau, L. D. and Lifshitz, E. M. *Fluid mechanics*, 2nd English ed., Pergamon Press (1987).
- Pardy, M. (2013a). Velocity of sound in the relic photon sea, arXiv:1303.3201.
- Pardy, M. (2013b). Velocity of sound in the black-body photon gas, *Results in Physics* **3**, p. 7073.
- Strouhal, V. (1878). Über eine besondere Art der Tonerregung, (On an unusual sort of sound excitation), *Annalen der Physik und Chemie*, 3rd series, **5** (10) : 216251.
- von Kármán, T. *Aerodynamics*, McGraw-Hill, (1963); Dover, (1994).
- White, F. M. *Fluid Mechanics* (4th ed.), Mc-Graw Hill, (1999).

Computer Modeling of Process of Filtering of the Liquid of the Ionized Solutions for Protection of the Ecosystem from Pollution Sources

B.Polvanov, O. Avazboyev, D. Sulaymonova

Abstract

The paper discusses the calculation methods for the analysis of the technological process of filtering the slurry, to develop an adequate mathematical model, numerical algorithms and computational experiments carried out on a computer. The results of computational experiments are illustrated in graphs.

Key words: ecology, water, filtering, technological process, mathematical model, computing experiment.

INTRODUCTION

At present, the global emerging threats to environmental safety, in particular the shortage and water pollution, drinking water supply, groundwater pollution from sources of pollution, radioactive contamination of certain areas, etc. Industrial waste water of chemical, engineering and other industries in the structure contain toxic heavy metal ions, which when released into the waters detrimental impact on the flora and fauna of the water, and if it enters the human body have toxic effects.

To protect the waste water and groundwater from pollution sources of industrial facilities need to develop effective methods and tools based on a comprehensive study of the whole process. For purification of liquid ionized solutions used ion exchange filtration. Ion exchange method is also widely used in the preparation of the water in the food industry and thermal-energy.

Certain difficulties during filtration ionized liquid solutions associated with low-permeability and compressibility of the resulting precipitate, which leads to the need for large filtering surfaces. The difficulties are compounded by the fact that the sediment layer and the regeneration of the filter walls are imperfect. In these circumstances, there is a need for more in-depth study of ionized liquid filtration process solutions for the development of methods for increasing the efficiency of ion exchange filters.

Improvement of different ways ion exchange filtration engaged in Uzbekistan scientists as F. B. Abutaliev, N. R. Yusupbekov, N. U. Rizaev, M. M. Yusipov, Z. Azizov, B.

Huzhayorov, N. Ravshanov, M. J. Rakhimov, I. Alimov, Sh. Kayumov, R. Usmanov and others.

METHODS

One of the methods of solution of above mentioned problem, discussed in this paper, is based on a realization of computational experiment aimed to study the parameters of the process of filtering of suspension. This method applies the concept «model – algorithm – program».

General equation of the problem. Consider general non-linear differential (integral-differential) equation of the form

$$L\Theta = F[t, X, u, f(t, x, \Theta, \Theta_\Gamma)], \quad (1)$$

here $L\Theta$ is a differential operator; F – arbitrary function of parameters t, X, Θ, f ; $f(t, X, \Theta, \Theta_\Gamma)$ – non-linear function of variable Θ , which includes derivatives and/or integrals of Θ , or a certain function of its boundary values Θ_Γ ; $X = \{x_1, \dots, x_n\}$ – vector of coordinates. Integral operators are present in right side part of the equation (1). Function $f(t, X, \Theta, \Theta_\Gamma)$ also may be present in one of boundary conditions of the problem. The solution of the equation (1) is connected with a number of difficulties due to non-linear dependence F on Θ . The equation of such type with given boundary conditions are typical for the problems of physical-chemical hydrodynamics. There are methods of solution of general equation (1), based on analytical or approximate solutions with high accuracy in the statement of a linear problem (with constant value of a parameter) on the basis of interpolation procedures [1]. In this case the function $f(t, X, \Theta, \Theta_\Gamma)$ is substituted by constant value $\langle f \rangle$ on the basis of averaging of $f(t, X, \Theta, \Theta_\Gamma)$ in a certain region of t and X . Here, (1) is simplified and acquires the form

$$L\Theta = F[t, X, u, f(t, x, \langle f \rangle)]. \quad (2)$$

In case when one of boundary conditions depends on mentioned function, it is here substituted by $\langle f \rangle$ and is calculated at the moment of time t on the border of Ω on the basis of solution of integral equation

$$\langle f \rangle = \frac{1}{t\Omega} \int_0^t \int_{\Omega} f(\tau, X, \Theta[\tau, X, \langle f \rangle]) d\Omega d\tau \quad (3)$$

with iterative algorithm:

$$\langle f \rangle^{(i+1)} = \frac{1}{t\Omega} \int_0^t \int_{\Omega} f(\tau, X, \Theta[\tau, X, \langle f \rangle^i]) d\Omega d\tau \quad (3a)$$

Physical interpretation of (3), (3a) consists in the aspect that approximate curve calculated on the basis of function Θ from the expression (2), is maximally approaching numeric solutions for f on the end of the interval of averaging.

The problem of analysis of technological process of filtering of suspensions. A large majority of parameters entering the equations (1), (2), differ in their specific weights. In mathematical statement there appears a somewhat incorrect problem: inconsiderable deviations of parameters lead to severe changes of the function sought for, that is to qualitative and quantitative changes of the process on the whole. Such behavior of the function and its consequences may be studied on the basis of realization of computational experiment.

The presentation of the model of non-stationary technological process of filtering of severely polluted ionized liquid mixtures based on (1) is written down in the form of the system of differential equations in dimensionless coordinates, that include the law of conservation of mass, quantity of motion and kinetics of the process [2-4]:

$$\frac{\partial w}{\partial t} + \text{Re} w \frac{\partial w}{\partial x} - \frac{w}{1 - \Theta_3} \frac{d\Theta_3}{dt} = -Eu \cdot \text{Re} \frac{\partial P}{\partial x} + \frac{HK_0}{H_0^3} \frac{\partial^2 w}{\partial x^2} - \frac{w}{(1 - \Theta_3)(1 - \delta)^2} \quad (4)$$

$$\frac{\partial P}{\partial x} = \frac{1}{Eu} \left[\frac{m}{\text{Re}(1 - \delta)^2} - \frac{d\Theta_3}{dt} \right] \quad (5)$$

$$\frac{\partial \Theta}{\partial t} = -\frac{\partial(\Theta w)}{\partial x} - \frac{\partial \alpha}{\partial t} - (1 - m_0) \frac{\partial \delta}{\partial t} + \frac{\mu_0 \alpha_\tau}{H_0^2} \frac{\partial^2 \Theta}{\partial x^2} \quad (6)$$

$$\frac{\partial \delta}{\partial t} = \lambda(\Theta - \gamma\delta), \quad \Theta - \Theta_3 = \frac{\alpha}{1 - \delta} \quad (7)$$

$$\frac{d\Theta_3}{dt} = \frac{1-\bar{\Theta}}{2-\delta} \frac{d\bar{\Theta}}{dt} + \frac{1}{1-\delta} \left[(1-\bar{\Theta}) \frac{d\bar{\delta}}{dt} - \frac{\Theta_1 w_0}{mH_0(1-\delta_1)} \right] + \Theta_3 \left[\frac{d\bar{\delta}}{dt} + \frac{w_0}{mH_0(1-\delta_1)} \right] \frac{1}{2-\delta}; \quad (8)$$

$$\frac{\partial v}{\partial t} = S w \quad (9)$$

$$\frac{\partial n_i}{\partial t} = -\frac{w_0 \alpha_\tau}{H_0 m} \frac{\partial n_i}{\partial x} - \frac{N_0}{n_i m} + \frac{\partial N_i}{\partial t} + \frac{D_a \alpha_\tau}{H^2 m} \frac{\partial^2 n_i}{\partial x^2} + \frac{\alpha_\tau D_b}{P H_0} \frac{\partial P}{\partial x}; \quad (10)$$

$$\frac{\partial N_i}{\partial t} = \frac{\alpha_\tau \beta}{1} \left[\frac{n_0 n_i}{N_0} - \frac{a}{a - b N_i N_0} \right] \quad (11)$$

with initial conditions

$$\left. \begin{array}{ll} \Theta = e^{-\lambda H_0 B x}; & \Theta_3 = 0; \\ \delta = 0; & w = 0; \\ n_1 = 0; & n_2 = \phi_2; \\ N_2 = 1; & N_1 = \phi_3 \end{array} \right\} \text{ at } t = 0 \quad (12)$$

and boundary conditions

$$\left. \begin{array}{ll} \Theta = 1; & P = 1; \\ n_1 = 1/n_0; & n_2 = 0; \\ w = 1; \end{array} \right\} \text{ at } x = 0; \quad (13)$$

$$\left. \begin{array}{l} \Theta(x, t) = \Theta_0 e^{-\lambda B H_0} \left[e^{-\lambda B t} I_0 \left(2\sqrt{\lambda^2 \gamma H_0 t} \right) + \frac{1}{\lambda B H_0} \int_0^{\lambda^{2BH_0} \gamma t} e^{\tau/\lambda B H_0} I_0 \left(2\sqrt{\tau} \right) d\tau \right]; \\ \frac{\partial n_1}{\partial x} = 0, \quad \frac{\partial w}{\partial x} = \frac{a_0 H_0}{w_0}; \quad n_2 = \frac{n_0}{N_0} \end{array} \right\} \text{ at } x = 1, \quad (14)$$

here

$$\bar{\Theta}(t) = \int_0^1 \Theta(x, t) dx, \quad \bar{\delta}(t) = \int_0^1 \delta(x, t) dx, \quad B = \frac{m_0(1-m)}{w};$$

$$Eu = \frac{\rho w^2}{P_0 m} - \text{Euler number}; \quad Re = \frac{\rho k_0 w}{\mu H_0} - \text{Reynolds number}.$$

In (14) I_0 - is Bessel's function of the zero order. Then, N_i and n_i - unbalanced concentrations of exchanging ions in the mixture and sorbent; P - drop in pressure, Θ - concentration of suspension, settled on the surface of a filter, Θ_1 - initial concentration of suspension, Θ_3 - concentration of the particles, passing through filtering partition, δ - concentration of suspension settled in the pores of a filter, m - porosity of settled mass in the pores of a filter, m_0 - initial porosity, H_0 - the thickness of a filter; μ , ρ - viscosity and density of a filtrate; λ - kinematic coefficient; γ - parameter of filtering; w - velocity of filtering; β - effective constant of exchanging ions; a , b - constant isotherms; D_a , D_b - coefficients of longitudinal diffusion and bar-diffusion; μ_0 - coefficients of artificial viscosity, v - volume of a filtrate, passing through filtering column; S - the area of a filter.

To close the system (4) - (14) the equations of equivalence of the exchange are added

$$n_1 + n_2 = 0; \quad (15)$$

$$N_1 + N_2 = N_0, \quad (16)$$

here n_0 - is an initial concentration in the mixture of ions introduced into a column, N_0 - exchanging capacity of sorbent absorption.

The solution of the system (4)-(16) was carried out with application of vector-difference scheme with accuracy $O(\Delta t + \Delta h^2)$ [5]. The step of integration in time was taken as irregular one, that allowed to considerably reduce the amount of calculations and as a consequence – to decrease the errors of rounding off. For non-linear terms Bellman method of quasi-linearization [6] was applied. The number of iterations is defined by the condition:

$$\max |N_i^{(s)} - N_i^{(s-1)}| < \varepsilon, \quad \frac{|W_i^{(s)} - W_i^{(s-1)}|}{W_i^{(s)}} < \varepsilon$$

here $N_i^{(s)}$, $W_i^{(s)}$, $N_i^{(s-1)}$, $W_i^{(s-1)}$ the values of the function, calculated on s time step.

To study and to analyze this process a program complex, realizing computational experiment, was developed on the basis of worked out algorithm. Numeric calculations were carried out according to the data of distribution of concentration of salts at water desalting by

industrial device of chemical shop of complex purification in Tashkent Hydro-electric Plant for *H*-zeolite softening of the first stage of water purification from the ions of calcium, magnesium and sodium. The calculations have been carried out for the values:

$$\alpha = \theta(1 - \delta); \quad H = 0.2; \quad w_0 = 0.0025; \quad \theta_0 = 0.00001.$$

Results of numeric experiments are given in Fig.1-2.

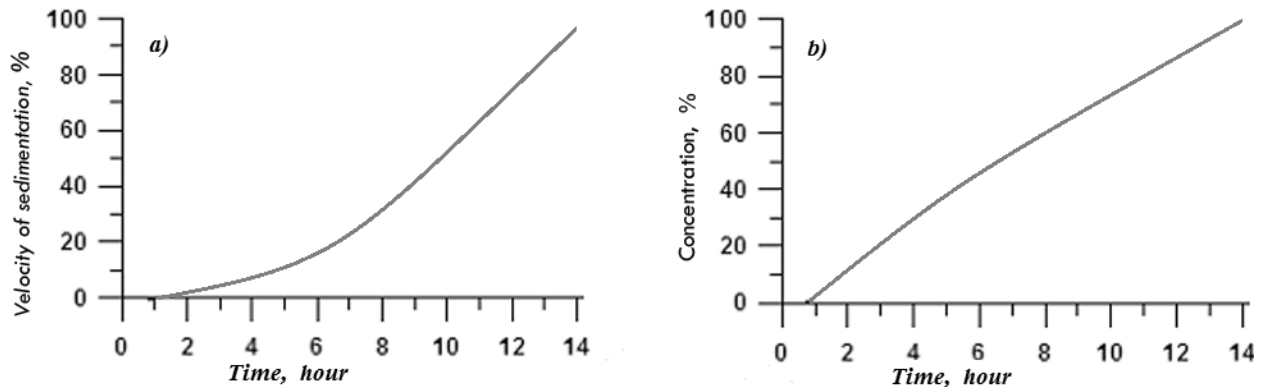

Fig. 1. a) – velocity of sedimentation (%) and b) – change in concentration (%), as a function of time.

Fig. 1(a) shows that during discussed period of time with the rise in squeeze coefficient of a filter, the velocity of settlement of gel-particles in a porous media is parabolically increasing with the convexity directed downward. Concentration inside the column is changing in a similar way, but with convexity directed upward (fig.1b). The change of concentration with time as a function of velocity of settlement of gel-particles may be plainly seen in fig. 1 in the form of built surface. Such change in concentration leads to the situation when the basic mass of gel-particles is settled on the upper layer of a filter and with time gal-particles are settled along the thickness of the layer of a filter. It is evident that the concentration of suspension in upper layers of a filter is increasing with time. Because of the clogging of the pores of a filter by gel-particles, the velocity of filtration becomes less (fig.2a), creating an additional pressure inside the column of an aggregate. With the formation of the layer of settlement above the surface of a filter, the velocity of settlement and penetration of gel-particles into filtering partition becomes less. The process of permeation of the pores of a filter by suspended particles (with sufficient for the practice purposes accuracy) may be considered as done according to linear law.

Fig. 2b shows the changes of exchanging ions in a mixture. As seen from curves in fig. 2b the concentration of exchanging ions in a mixture is exponentially decreasing. Due to decrease of their concentration in a mixture, the concentration of exchanging ions in sorbent becomes higher.

The change in the volume of a filtrate, passing through filtering column of an aggregate, is shown in fig.2c. According to carried out numeric experiment the volume of a filtrate is parabolically increasing with time, with inconsiderable curvature directed upward. On the initial stages of the process of filtering the velocity of passage of a mixture through the columns of a filter is greater than in a final stage of the process.

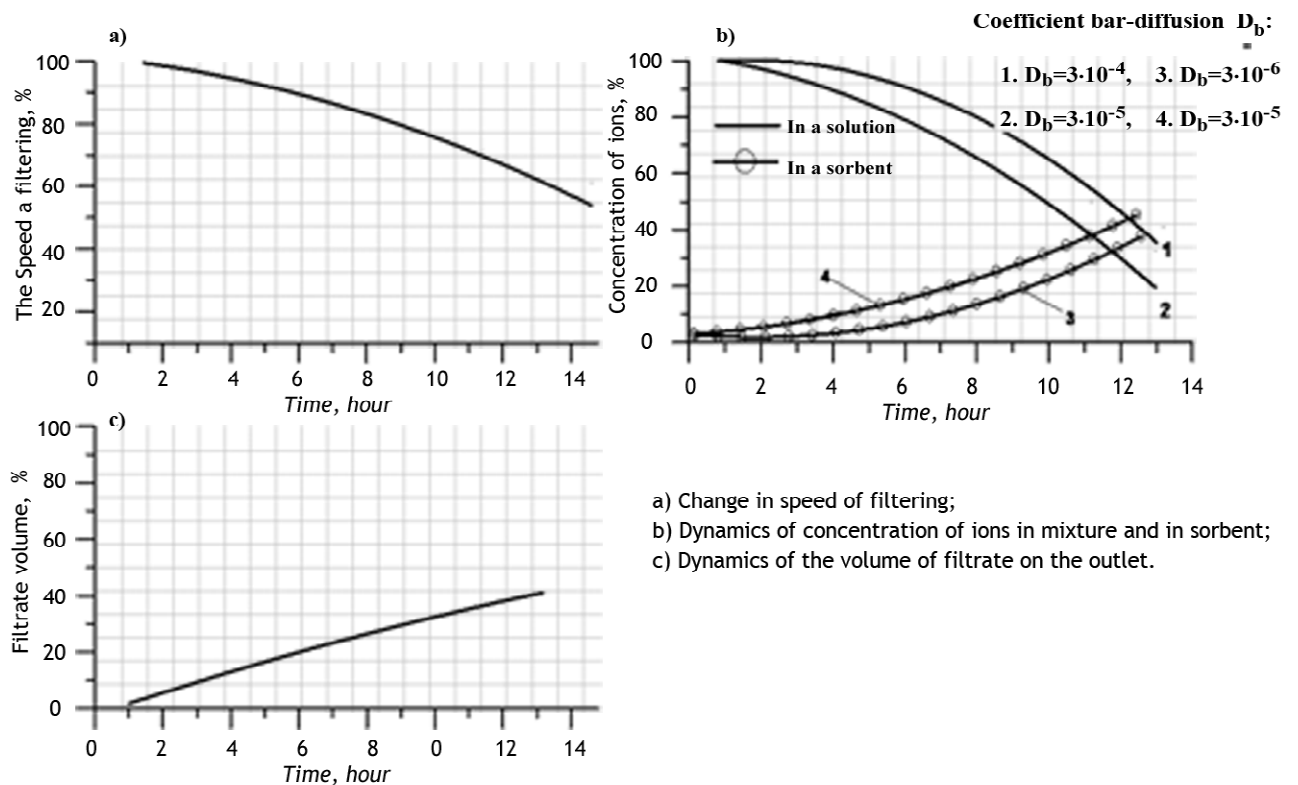

Fig. 2. a) Change in velocity of filtering; b) Dynamics of concentration of ions in mixture and in sorbent; c) Dynamics of the volume of filtrate on the outlet.

Conclusions. From carried out numeric experiment it follows that as a result of colmatation of suspended particles in the pores of ionite filter, the velocity of ion exchange and the time of duration of filter operation become less. Theoretical (design) time of switching with the absence of concentration of suspension in water is 16,6 hour, when adding

concentration $\theta=0,0001$, time of switching is 13,7 hour, with concentration $\theta=0,0003$ - 15,1 hour. When the concentration is present average design time of switching is 16,2 hour.

Calculations carried out for the distribution of concentration of salts of citric acid with time show that theoretical time of slippage without the concentration of a suspension is 1 minute, with addition of concentration of a suspension $\theta=0,0001$ time 17 minutes, and practical time of a slippage 25 minutes.

Theoretical and experimental time of permeation without concentration of suspension is 110 minutes, and with concentration of suspension – 93 minutes. It should be noted that when solving the problem of mass-exchange with colmatation during a given time adsorption process ceased to go on, but the concentration of ionite was not saturated completely. This effect is explained by the fact that gel-particles, when colmatating ionite filter, somehow «isolate» the grains of ionite; and by this present the contact with liquid phase.

Carried out computational experiment has shown that at filtering of a filtrate with multi-layered filter: firstly, the degree of purification of mixtures from the admixtures and technological waste is greater, secondly, the time of operation of a filter becomes 1,2 - 1,3 times longer; thirdly, bearing capacity of a filter becomes greater. Average specific weight of the admixture at passing through the first layer is 0,0405, and after the passage through the second layer- 0,0285. Hence, when filtering the mixtures with two-layered filter, the volume of attached admixture and gel-particles is almost 2 times greater than with one-layered filter, that, in a sense, is evident and from the point of view of reliability of a worked out model shows its complete validity. With increase in velocity of settlement of gel-particles in the pores of a filter its bearing capacity is decreasing first in the inner and then in the upper layers. On the basis of results obtained, concerning the velocity of settlement of gel-particles in the layers of a filter, it becomes possible to assess the decrease in bearing capacity of a filtering aggregate. Carried out results at different modes of filtering have shown that with the change in the value of a coefficient of bar-diffusion, the velocity of exchange of ions in a sorbent and a mixture is changed as well.

References

1. Polyakov Yu. S. Hollow fiber membrane adsorber: Mathematical model //J. Membr. Sci. 2006. V. 280. PP. 610-623.
2. Shermatova G. U. Mathematical modelling of non-stationary technological processes of filtering of liquid solutions// Tashkent, 2012- P.129.
3. Ravshanov N., Palvanov B. Mathematical model of process of filtering of ionic solutions// Uzbek journal of the problems informatics and energetics.Tashkent, 2013.- P.7-11.
4. Samarskiy A.A., Fryazinov V.I. Achievements in Mathematical Science. – M.: Nauka. 1980. 78p.
5. Bellman P., Kalaba P. Quasi-linearization and Non-Linear Boundary Problems - M.: Mir. 1968. 154p.
6. Rizayev N. U., Yusupbekov H. P., Yusipov M. M. Bases of extraction and ion exchange technology// Uqituvchi. Tashkent, 1975.-P.247

THE DRIVING FORCES OF THE WAR FOR TALENTS

Nataliya Kuznetsova

Cherkasy state Business College, Ukraine

Abstract

The war for talents was caused with the accumulation of the new technologies potential, the intensification of the competitive fighting at the world market and with the force of the consumers' and the producers' influence on its development. But the main driving thing of the evolution of the social-and-economic relations and the technological models of the civilization development was the information, its global penetration into the nature of the between human relations and the human intellect development. The information expansion through the education was influencing on the forming of the personal and professional qualities of a person and on his or her professional preferences. The accumulated knowledge and professional experience in this way facilitated the talent developing and it determined the uniqueness of an individual. The author has grounded the cause-and-effect relationships between the post-industrialism and the war for talents at the basis of Daniel Bell's doctrine, who was a founder of the post-industrial theory of society. The growing role of the theoretical knowledge, the sciences and engineering developing and their influences on the economics facilitated the new intellectual technologies appearing which demanded to use the decision methods of the "problems of organized complexity" in the practice; it was caused by the increasing of the competition at the market. These factors had the key influence on the demand growing for the talented employees, and, first of all, for the executives, and it was the beginning cause of the war for talents.

Keywords: talent, driving forces, war for talents, intellectual technologies, talent management.

The talent employees nowadays (according to the Strategic Management Regulations) are one of the key factors of a company competition and its successful activity at the market. The value of this resource is explained by the fact that just the talent specialist has a complex of personal competences (as professional and also playing ones) which are connected with functional and strategic competences; and they are a creative base to form the key competences of a company. In its turn, just the key competences guarantee a company its uniqueness at the market; and it determines a content of its main competitive advantages.

This struggle, or as it is called in the business environment - "the war for talents", was caused as yet at the end of 1990-s; it was done by some important strategic turning moments in the world economy developing. They were increasing the new technologies potential, the new powerful market competitors coming, and also changing of the power influence at the market from both consumers and suppliers. It began unnoticeably in the 1980-s, got an active developing in the 1990-s, became more and more dynamical at the beginning of the third millennium and it will form the business developing new conditions during the next some decades. It means that the companies' ability to attract, to develop and to keep the talents will be the main factor of their competitiveness during a long period of time.

There are long-term researches of the talent-management in the leading American companies which are the leaders at the world market in its different segments. These researches results have given an opportunity to distinguish the driving forces in the war for talents [Ed Michaels, 2012: 37]; they are:

- irreversible transition from the society industrial development epoch to the information one;
- demand activation on the managerial talents of the high level;
- rising inclination of the people to change their working places.

We think that these factors are just the results of those global changes that have placed in the community development under the influence of the information, which is more powerful productive resource of the post industrial society. It is known very well and it has been proved by the scientific association that the main objects of the public relations transformation are divided into three groups of the resources: material, financial and human ones. The key role plays information as a subject and a production result; the origin time of this information appearing is impossible to be explained by the science till the present moment, because it is considered that the information resource has been created by a man himself and at the same time he is its main user.

Today we have an opportunity to watch volume, depth of penetration and influence force of the information on the human consciousness, because now it can be changed the system of the vital values (material and moral ones) and the connections between them with the help of information and also with the means of its distribution and transition in the space. What is more when the people take information out of the different external surroundings and apply it in different activities and situations using the communicative mechanisms of its distribution, the people give the different meanings to this information; very often this information has exaggerated and far-fetched meaning and this factor influences on the results of decisions and actions.

So we can think that the information and its global penetration into the nature of the between human relations were a motive force of the socio-economic relations and the technological models of the civilisation development. Exactly the volumes of the information streams, time, place, facilities of information processing and the fields of its using influenced on the human needs and the vital values changing.

Every step of the civilisation development was characterised with the information influence force on the human intellect, and as the result the new demands appeared and the different means of satisfaction of their necessities (the scientific-and technical revolution) were searched. Finally, just the man's personal and professional qualities forming and his professional tastes were taking place because of the distribution and transition of information through the education. Knowledge got in this way and professional experience acquired were the factors which helped talent developing and this fact determined a person's uniqueness.

We consider expediently to ground the cause-and-consequence connections between Post-industrialism and the war for talents based on the Daniel Bell's doctrine, the founder of the post-industrial society. According to the Bell's theory, the main characteristic features of a new type of the public relations development are:

- social structure of the society, which basic principle of forming is the principle of saving (the resources placing at the least price, replacing and optimizing, and others);
- policy, that is being formed according to the principle of co-participation both the upper and the lower managing levels;
- culture, the main principle of which is a man's aspiration to self-realization and presentation of own meaningfulness.

But Bell considered the basis of the new society forming was the changes in the social structure which had the essential influence on the economy itself, which developing vector depended on the correlation between the science and the technology, due to what the changes in the population employment structure would take place, and the key role would play the specialists in the professional-and-technical sphere. These changes would also generate the management problems in the political system through the role rising of the technical knowledge and its users - the engineers and scientists, and also technocrats, which were conscious and responsible politicians, and their mutual relations under the process of the new political system forming.

The rising role of the theoretical knowledge as the source of innovation comparing with the empiric one predetermines the priority of the place of intellectual resource in its turn; this intellectual resource can make "the intellectual technology" that will radically change economic, political and social parameters of the post-industrial society developing. All these things will have the ground influence on competition intensifying within the world in the form of sharp contest among the world countries for leadership to

have the strategic world resources. The characteristic peculiarity of the global competition will be a forming of competition advantages due to ability to combine the sciences and the technologies, the theory and policy in a complicated way; and all these ones will determine the effectiveness of the new models forming of the economy managing. In this situation the key place will have the theoretical knowledge which, according to Bell, “codes and shows the way of its empiric confirmation” [D. Bell, 1996 : 207]. The computers using will provide the combining of the formal theory and the accumulated data bases, and as a result, it will also provide the appearing of the new global economic models of economy managing.

It's necessary to state that the new intellectual technology appearing in the 19th century meant to give mind on just the decision method of “the problem of organized complication” as “...complication of large organisations and systems, complication of theory with a big number of variable units, recognition and realization of rational choice in the games against the nature and in the games among personalities” [D. Bell, 1976:216] to reach the specific targets. The techniques of such complicated systems managing have become possible due to the development of the new fields of activity such as information theory, cybernetics, theory of decisions, theory of games, and theory of utility, stochastic processes, and their using promoted the necessity to make alternative (optimal) decisions in the different strategic situations.

So, we can establish the combination of science, technologies and economy have predetermined the appearing of the present-day hi-tech production ways which nowadays give an opportunity for the front-rank industrial countries to have the leading positions in the manufacturing processes. This, in its turn, has caused a demand to form a new generation of the talent managers both in business and in politics which would effective apply these technologies at the practice to execute strategic decisions of the business developing under the conditions of permanent structural changes. Thus, according to the scientists forecasting [Ed Michaels, 2012:38], to the extent of becoming and developing of new public relations the demand on the high class managers' talents will rise constantly because globalisation, deregulation and scientific-and-technical rapid development are changing the work conditions in the biggest fields of activity. That's why the companies will need the executors which can risk, think globally, and understand the up-today technologies.

The changes in the social structure of the society directly touch also such a problem as the cultural sphere where the main attention is paid on a person, development of his or her personality and professional realisation.

Within this content it is necessary to mention that dynamic development of international economic integration in the world has predetermined the internationalisation of the economic life and has promoted the forming of the global competition environment; and it influences on the strategic interests of all the countries and regions of the world. The new economic associations appearing at the micro-and macro-levels has become possible just due to the knowledge permanent updating through the modern communication networks; and these networks are constantly transforming into the global one. These factors have promoted the human mobility developing (professional in particular) and have predetermined a need in the continuous training. Taking into consideration this fact we can state that ponderable value acquires one more necessity – objective – for people to update knowledge constantly and to get new knowledge with the continuous training way. Because of the information-and-communication technologies dynamic developing, the role and the speeds of their expansion have risen. If the total volume of the human knowledge increased twice every ten years even in 1970-s, one time every five years in 1980-s, but till the end of 1990-s it was done twice practically every year [D. Bell, 1976:157].

Thus, the newest information-and-communication technologies, including the Internet appearing have promoted a bigger market transparency and the forming the more quality education environment where the people (including the specialists) have received the possibility to get knowledge and to become more mobile in their professional activity. Especially it is connected with the talented employees who, according to the data of researches, are being in the process of job finding constantly, and they choose more advantageous work conditions for themselves. And, in its turn, it makes the new problems for the companies as for their motivations and keeping of the employees.

References

1. Daniel Bell. The Coming of Post-Industrial Society//D/Bell// Modern Foreign Social Philosophy. – Kiev, 1996. – Pages 194-251. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html> (in Ukrainian)/
2. Ed Michaels. The War for Talents/E. Michaels, H. Handfield-Jones, A.Exelrod; transl. from English by Yu.Kornilovitch; 5th publication. – M.: Mann, Ivanoff and Ferber, 2012. – 280 p. (in Russian)/
3. Daniel Bell. The Coming of Post-Industrial Society/ D. Bell. – N.Y. 1976. – 486 p.

Formation and Development of the Light Industry Disciplines in Professional Colleges as Topical Problem of Modern Education

Turgunov Abdurashid Abdumannopovich

Leading Methodist, Information and Methodical Service CSSPO

Abstract

This article describes the issues related to the formation and development of the content of special disciplines in professional colleges of the country. Attention is drawn to the author's development of light industry. The role of the professional competence of the current students of professional colleges as future professionals of the country.

Key words: continuing education, teacher, college student, a special discipline, professionalism, competence.

Постановление Президента Республики Узбекистан Ислама Каримова «О Государственной программе «Год внимания и заботы о старшем поколении» от 18 февраля 2015 года стало закономерным и логическим продолжением социально-ориентированной политики нашей страны, приоритетом которой является воспитание гармонично развитого, физически здорового и духовно зрелого подрастающего поколения [1]. На реализацию названной программы из различных источников финансирования в этом году направляется 2 246,5 млрд. сумов и 229,6 млн. долларов в эквиваленте. Всё это свидетельствует о том, какое огромное значение придаётся в нашей республике формированию молодого поколения, овладевающего современными знаниями и профессиями, самостоятельно мыслящего, которое становится решающей силой нашей жизни и, главное, способно взять на себя ответственность за будущее страны.

За истекшие годы после обретения независимости в республике были достигнуты колоссальные успехи. Созданная и успешно реализованная «узбекская модель» подготовки кадров рассматривается как один из главных факторов прогресса республики. Так, за 24 года независимости в Узбекистане создано 1549 образовательных учреждений нового типа, в том числе 143 академических лицей и 1406 профессиональных колледжей. В этих образовательных учреждениях учатся около 1 миллиона 700 тысяч юношей и девушек. В академических лицей они обучаются по

пяти направлениям, а в профессиональных колледжах готовятся кадры по 228 видам профессий, охватывающих 590 специальностей [2].

Научно-технический и социальный прогресс в обществе требует формирования работника нового типа, сочетающего в себе профессионализм, компетентность и профессиональную мобильность в избранной сфере деятельности. Именно поэтому овладение молодёжью Узбекистана глубокими знаниями в различных отраслях, в том числе и в легкой промышленности являются востребованными в нынешних условиях. Учащимся профессиональных колледжей важно знать о том, что сегодня легкая промышленность вырабатывает различные виды продукции из многих видов сырья, предназначенные для удовлетворения личных потребностей. Высокое качество технологического оборудования, увеличение объема инвестиций позволили продукции отрасли придать культурно-эстетическую роль. Изделия отрасли характеризуют одну из сторон повседневной жизни человека. В одежде и обуви четко проявляются профессиональные признаки личности (военное обмундирование, различные виды спецодежды), его религиозная принадлежность (одеяние священнослужителей), классовая принадлежность, интеллектуальный уровень.

Легкая промышленность всегда занимала важное место в производстве общественного продукта. Её структура достаточно сложна и отражает технологические стадии переработки натурального или химического сырья. В нее входят сырьевые производства (получение хлопка, шкур животных), полупродуктовые (текстильное, меховое, кожевенное), дающие конечную продукцию (швейная, трикотажная и обувная). К особому виду производства относится изготовление своеобразной фурнитуры.

Главное изменение в структуре легкой промышленности сегодня – это внедрение в производственный процесс компьютеров и резкое увеличение в ней доли продукции конечных производств, идущих непосредственно к потребителю.

Большинство изделий легкой промышленности – это результат художественной деятельности специалистов высокого класса. Особенности психологического, эстетического и физического настроения людей в человеческом обществе пытается отразить мода. Учитывая смену её вкусов, рыночного спроса легкая промышленность является самой динамичной отраслью современной индустрии. Основным

поставщиком натурального сырья для легкой промышленности является сельское хозяйство.

Отличительная особенность легкой промышленности – это спрос на специалистов, обладающих профессиональными традициями и навыками изготовления, художественной культурой и вкусом. Именно поэтому, сегодня одним из наиболее важных стал вопрос о формировании и развитии содержания учебных дисциплин легкой промышленности в средних специальных, профессиональных колледжах.

Сырьевая база легкой промышленности достаточно развита и обеспечивает значительную часть потребностей предприятий в льноволокне, шерсти, химических волокнах и нитях, меховом и кожевенном сырье. Поскольку данная отрасль промышленности объединяет группу отраслей, обеспечивающих население тканями, одеждой, обувью и другими предметами потребления в неё входят более тридцати различных отраслей и производств: хлопчатобумажная, шерстяная, текстильная, швейная, трикотажная, обувная, кожевенная, льняная, меховая, каждая из которых отличается спецификой производства. К примеру, швейная промышленность превратилась в ведущую отрасль всей легкой индустрии. В силу особенностей своего производства (высокой трудоемкости, активности потребительского спроса на его продукцию) изделия этой отрасли определяют все тенденции развития легкой промышленности. Продукция этой отрасли очень разнообразна по своему назначению, что обуславливает разные условия и предпосылки ее производства.

Ведущей отраслью легкой индустрии по объему производства и числу занятых людей является текстильная промышленность. Среди её отраслей швейная промышленность занимает первое место по величине валовой продукции (из-за дорогого сырья), второе – по стоимости основных фондов (после хлопчатобумажной) и третье – по численности занятых (после хлопчатобумажной и трикотажной). Значит, текстильная промышленность входит в группу отраслей промышленности, обслуживающих население тканями, одеждой, обувью и другими предметами потребления и представлена следующими производствами: хлопчатобумажная промышленность, шерстяная промышленность, льняная промышленность, шелковая промышленность.

Хлопчатобумажная промышленность выпускает ткани из хлопка различного типа (ситец, марлю) и разного назначения (бельевые, платьевые, подкладочные). Этот вид промышленности является ведущей отраслью в нашей стране и связан с ее главной ролью в получении хлопка и с тысячелетними традициями в его переработке в ткани.

Шерстяная промышленность занимается первичной переработкой шерсти, производством пряжи, ткани и отдельных изделий (шали, пледы, ковры). В отличие от других отраслей текстильной промышленности продукцией трикотажной промышленности в основном являются готовые изделия, а также трикотажное полотно.

Второе место по объему вырабатываемой продукции занимает шелковая промышленность. Сегодня в мире стремительно увеличилось производство бытовых шелковых тканей (плательных, декоративных).

Ассортимент продукции обувной промышленности очень широкий (домашняя, спортивная и другая обувь). Разнообразны и виды сырья для ее изготовления, что предопределило выпуск кожаной, текстильной, резиновой и пластмассовой обуви. Среди отраслей легкой индустрии кожевенно-обувной и меховой промышленности принадлежит третье место.

Льняная промышленность является отраслью текстильного производства, которая специализируется на выработке ниток и ткани из льняной пряжи.

Факторы размещения предприятий легкой промышленности разнообразны, однако можно выделить основные:

* сырьевой фактор влияет преимущественно на размещение предприятий по первичной обработке сырья: например, льнообрабатывающие фабрики расположены в районах производства льна, шерстемоечные предприятия – в районах овцеводства, предприятия по первичной обработке кож – вблизи крупных мясокомбинатов;

* населенческий, т.е. потребительский фактор зависит от трудовых ресурсов, предусматривающий их значительное количество и квалификацию.

Кроме того, важно отметить, что в целях формирования и развития содержания дисциплин легкой промышленности в профессиональных колледжах уделяется особое внимание развитию профессиональной компетентности будущих специалистов. Поэтому одним из эффективных методов развития профессиональной компетентности обучаемых является работа в творческих мастерских, направленная на «погружение»

участников занятия в процесс поиска, познания и самопознания, построенная как цепочка заданий, предлагаемых участникам. В мастерской необходимо использовать задания разных видов, чтобы научить учащихся работать с новыми приемами и формами работ: ассоциативные, лингвистические, символические, ситуативные и др. Наиболее важной особенностью мастерских является режим диалога, в котором участники могут слышать, видеть, понимать друг друга, говорить на одном языке. Участие в работе мастерской – это интенсивная работа элементов психики – от воображения, чувств и памяти до мышления и воли. Мастерская создает условия для овладения различными типами рефлексии – эмоциональной и интеллектуальной, коммуникативной и кооперативной, порождает внутренний эмоциональный конфликт, побуждающий к погружению в рассматриваемую проблему, к поиску ответов. В результате участникам передаются инициативы в поиске и построении собственных знаний.

Для изучения и проработки сложного материала и формирования нужных установок особенно эффективны групповые обсуждения, разбор практических ситуаций и др.

Групповые обсуждения – метод обучения, который заключается в проведении групповых дискуссий по конкретному вопросу. Этот метод позволяет максимально полно использовать опыт учащихся, способствуя лучшему усвоению ими изучаемого материала по учебным дисциплинам легкой промышленности. Оно обусловлено тем, что здесь не преподаватель говорит учащимся о том, как должно быть, что является правильным, а они от своего имени вырабатывают доказательства, обоснования принципов и подходов.

Разбор практических ситуаций – это один из самых испытанных методов активного обучения навыкам принятия решений специальных учебных дисциплин. Цель этого метода – научить учащихся анализировать информацию, сортировать ее для решения заданной проблемы, выявить ключевые проблемы легкой промышленности, генерировать альтернативные пути решения, оценивать их, выбирать оптимальное решение и формировать и развивать содержание учебных дисциплин легкой промышленности.

При разработке конкретных ситуаций важно то, что здесь сочетаются индивидуальная работа обучающихся с проблемной ситуацией и групповое обсуждение предложений, подготовленных каждым членом учебной группы. Это позволяет обучающимся развивать навыки групповой (командной) работы и шире видеть возможности для решения типичных проблем в рамках конкретной тематики специальных учебных дисциплин, изучаемых в колледжах. Разработка практических ситуаций может происходить двумя способами: на основе описания реальных событий и действий или на базе искусственно сконструированных ситуаций на занятии при изучении специальных дисциплин по легкой промышленности.

Таким образом, формирование содержания дисциплин легкой промышленности в профессиональных колледжах сегодня важно и необходимо, поскольку легкая промышленность обеспечивает население тканями, одеждой и другими предметами потребления, то есть она нужна каждому человеку и от её развития зависит и будущее нашей республики.

References

1. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov "On the State Program" Year of attention and care for the older generation "of February 18, 2015 // National word. - T., 2015. - № 34 (6187). - February 19. - FROM 1.
2. Romanov Respect the wisdom and experience of older generations // Pravda Vostoka. - T., 2013. - № 172 (27622). - 4th of September. - P. 1, 3.

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ СОДЕРЖАНИЯ ДИСЦИПЛИН ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОЛЛЕДЖАХ КАК АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ

Турғунов Абдурашид Абдуманнопович

Ведущий методист, Информационно-методической служба ЦССПО.

Аннотация: В данной статье раскрываются вопросы, связанные с формированием и развитием содержания специальных дисциплин в профессиональных колледжах республики. Обращено внимание автора на развитие отраслей легкой промышленности. Отмечена роль развития профессиональной компетентности у нынешних учащихся профессиональных колледжей как будущих специалистов страны.

Ключевые слова: система непрерывного образования, преподаватель, учащийся колледжа, специальные дисциплины, профессионализм, компетентность.

Литература

1. Постановление Президента Республики Узбекистан Ислама Каримова «О Государственной программе «Год внимания и заботы о старшем поколении» от 18 февраля 2015 года // Народное слово. – Т., 2015. – № 34 (6187). – 19 февраля. – С. 1.

2. Романов А. Уважение мудрости и опыта старших поколений // Правда Востока. – Т., 2013. – № 172 (27622). – 4 сентября. – С. 1, 3.

Phenomenon of Small Group in Social Psychology

Khudaykulova Gulshod Bakhranovna

*Senior teacher of department of psychology
Bukhara state university (Bukhara, Uzbekistan)*

Abstract

Relevance of this subject is caused by that a question of groups in which people in the course of the activity unite — the major question not only social psychology, but also sociology. The reality of the public relations is always given as reality of the relations between social groups therefore for the sociological analysis the extremely important and fundamental issue is the question of by what criterion it is necessary to isolate groups of that different variety of associations which arise in human society. At once it is necessary to make a reservation that in social sciences in principle the double use of concept "group" can take place. On the one hand, in practice of, for example, demographic analysis, in various branches of statistics conditional groups mean: any associations (group) of people on any general sign necessary in this system of the analysis. Such understanding is widely presented, first of all, in statistics where it is often necessary to allocate group of the people having some certain education level, having cardiovascular diseases, needing housing, etc. Sometimes in such understanding the term "group" is used and in psychology when, for example, as a result of tests the group of the people who gave indicators in some one limits, other group — with other indicators, etc. "is designed".

On the other hand, in the whole cycle of social sciences the group is understood as real-life education in which people are gathered, integrated some general sign, by a kind of joint activity or are placed in some identical conditions, circumstances (also in real process of their activity), definitely realize the belonging to this education (though the measure and extent of understanding can be very various).

Within this second interpretation the social psychology deals mainly with groups, and in this plan it needs to designate accurately difference of the approach from the sociological. From the point of view of sociological approach, the most important — to find objective criterion of distinction of groups though in principle and such criteria can be much. It is possible to see distinctions of groups both in religious, and in ethnic, and in political characteristics. For each system of sociological knowledge it is important to accept some criterion as the basic. From the point of view of this objective criterion the sociology also analyzes each social group, its ratio with society, with persons, in it entering.

Keywords: small group, communicative process, group dynamics, development of group, formation of small group.

Research of small groups has the characteristic of some "statics" of group as the prerequisite: definition of its borders, structure, and composition. But it is natural that the main task of the social psychological analysis is studying of those processes which happen in life of group. Their consideration is important from two points of view: in - the first, it is necessary to find out how the general regularities of communication and interaction are realized in small group because here concrete fabric of communicative, interactive and perceptual processes is created; secondly, it is necessary to show, what mechanism by means of which the small group "brings" to the personality all system of public influences, in particular, the maintenance of those values, norms, installations which is formed in big groups. At the same time it is important to reveal also the return movement, namely: how activity of the personality in group realizes the acquired influences and carries out a certain

return. Means, it is important to give as if the section, a cut of that occurs in small groups. But it is only one aspect of a problem. Other, not less important task consists in showing how the group develops, what stages it passes in the development as various group processes are modified on each of stages. Therefore the repertoire of those phenomena which can be carried to dynamic processes of small group, is much wider, than it was defined, for example, at school of group dynamics.

Here pertinently to tell that the term "group dynamics" can be used (and it is really used) in three various values. First of all, this term designates a certain direction of research of small groups in social psychology, i.e. K. Levin's school. It is natural that thus means not only a set of the problems studied at this school, but also all conceptual system peculiar to it, i.e. a certain form of the solution of these problems. The second value of the term is connected with designation of certain techniques which can use when studying small groups and which were mainly developed at Levin's school. However these techniques are often used further and in other theoretical schemes therefore the second value of the term isn't surely attached to Levin's school, and it is rather to specific types of laboratory experiment during which various characteristics of groups come to light. "Group dynamics" in this case — the special type of laboratory experiment which is specially intended for studying of group processes. But there can be also the third use of concept when the term "group dynamics" designates unlike statics of group set of those dynamic processes which at the same time happen in group in some unit time and which mark the movement of group from a stage to a stage, i.e. its development [2].

The most important of such processes is the following. First of all process of formation of small groups, and here can be carried not only direct ways of formation of group, but also such psychological mechanisms which do group by group, for example a phenomenon of group pressure upon the individual (who in traditional social psychology doesn't treat "group dynamics"). Further, it is the processes of group unity, leadership and adoption of group decisions which are traditionally considered in "group dynamics" with that amendment that all set of management of group and the managements of it isn't settled only by a phenomenon of leadership and adoption of the group decision, and includes still many mechanisms. Other aspect of dynamic processes is presented by the phenomena of group life arising at development of joint activity (the phenomena accompanying it demand separate

consideration). As a peculiar result of development of group formation of its specific stage as collective can be considered. Processes of formation of collective — in a social and psychological section — can be therefore are carried also to the dynamic processes happening in group.

Formation of small group. At the characteristic of the processes connected with formation of small groups, following the accepted principle, we will mean only process of formation of real natural small groups. As they exist in the most various spheres of public life, ways of their education are very various. Most often they are defined by factors, external in relation to group, for example, conditions of development of any social institute or organization within which there is a small group. In a broader sense it is possible to tell that the small group is set by a certain requirement of public division of labor and in general functioning of society. So, the production team is created in connection with emergence of new production, a school class — in connection with arrival of new generation to an education system, a team — in connection with development of sport in some establishment, the area, etc. In all these cases of the reason of emergence of small group lie out of it and out of the individuals forming it in wider social system. Exactly here some system of instructions concerning structure of group, cast and the statuses, at last, of the purpose of group activity is created. All these factors for the present have nothing in common with psychological mechanisms of formation of group, they are prerequisites of its existence, set of the external circumstances causing emergence of group.

And in summary it should be noted that all dynamic processes happening in small group provide definitely efficiency of group activity. Logically and to consider this question as a component of a problem of group dynamics. Efficiency of activity of small group can be investigated at various levels. When the small group is understood, first of all, as laboratory group, efficiency of its activity means efficiency of activities for performance of a concrete task of the experimenter. Not incidentally therefore that the majority of experimental works on this problem are executed as laboratory experiments. The foundation to these works was laid at school of group dynamics. In them some general characteristics of efficiency of activity of group were revealed: dependence of efficiency on unity of group, on style of the management, influence on efficiency of a way of adoption of group decisions, etc. Formalities of these interrelations are very significant for comprehension of the nature of

group processes. However such researches can tell nothing how influence efficiency of activity of group nature of this activity, its contents. Moreover, at the accepted models of research of this problem it is considered unilaterally. This unilaterality is aggravated also with that circumstance that efficiency of activity of groups became object not only social and psychological researches for a long time, it equally interests, for example, and economists for whom, naturally, the problem is wrapped mainly in one party, namely the data of efficiency of activity of group to its efficiency. As the majority of works on efficiency is carried out on working crews, the problem often began to be formulated as a problem of labor productivity of the last. Efficiency of activity of group was reduced to labor productivity in it. Actually labor productivity of group (or efficiency) is only one indicator of efficiency. Other, not less important indicator — is satisfaction of members of group with work in group. Meanwhile this party of efficiency was almost not investigated. Would be more exact to tell that the problem of satisfaction was present at researches, however its interpretation was very specific: emotional satisfaction of the individual with group meant, as a rule. Results of pilot studies were quite contradictory: in certain cases such satisfaction increased efficiency of activity of group, in other cases - No. This contradiction that efficiency contacted such indicator as joint activity of group, and satisfaction — has a talk with system of mainly interpersonal relations. The problem of satisfaction has other party — as a problem of satisfaction with work, i.e. acts in the direct relation to joint group activity. The emphasis couldn't be placed on this side of the problem without simultaneous development of a question of a role of joint activity of group as its major integrator, about levels of development of group on the basis of development of this activity. Acceptance of the principle of joint activity as the most important integrator of group dictates certain requirements to efficiency studying. It has to be investigated in the context of concrete substantial activity of group and the real relations which developed in process at each stage of development of group.

References

1. Andreyeva G. M. Social psychology. The textbook for higher education institutions. – M.: Aspect Press, 1996.
2. Dontsov A.I. Problems of group unity. M, 1997.
3. Yemelyanov YU.N. Social and psychological training, L., 1985.

4. Con I.S. Sotsiologiya of the personality. M, 1997.
5. Krichevsky R. L., Dubovsky E.M. Psychology of small group. M, 1991.
6. Krichevsky R. L., Ryzhak M. M. Psychology of the management and leaderships in sports collective, M., 1985.
7. Lectures on a technique of concrete social researches. M, 2002.
8. Nemov R. S. Social and psychological analysis of effective activity of collective. M, 1984.
9. Parygin B. Ya. Bases of the social and psychological theory. M, 2002.
10. Petrovsky A.V. Experience of creation of the social and psychological concept of group activity. Psychology questions, 1993, No. 5.
11. Management and leadership. L., 1993.
12. Tikhomirov O.K. Psychological mechanisms of educations.. M, 2003.

Peculiarities of Formation Responsible Attitude to the Health by Pupils in Centers for the Social and Psychological Rehabilitation: International Experience

Krupnyk Z. I.

Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv, Ukraine)

Abstract

Social pedagogy is one of the invaluable fields that can contribute to the work with children and in socio-rehabilitation centers in various ways. Professionals in this field try to help young people with these types of problems adjust and work toward leading happy and healthy lives. In the article the theoretical analysis of the concepts «health», «attitude», «responsible attitude», «formation», «healthy lifestyle» is given; the features of formation the responsible attitude to health in socio-psychological rehabilitation centers are described. The activity of socio-psychological rehabilitation centers in foreign countries in the way of formation the responsible attitude to the health of children aged 6 to 15 years old is presented. The author points out that the formation of the responsible attitude children's to the health and healthy lifestyles need in modern society more integration.

The point of the activities in formation responsible attitude to personal health by children in socio-psychological rehabilitation process is such development and implementation of social projects, which are based on certain assumptions, principles, objectives, strategies, mechanisms in a responsible attitude to health caring, and intended to improve the health of this age category of children.

Key words: health, a child, responsible attitude; socio-psychological rehabilitation, international experience.

Актуальність статті полягає у тому, що здоров'я підростаючого покоління є інтегральним показником соціального благополуччя, важливим складником забезпечення стійкого розвитку – бажаної перспективи й мети для кожної країни та світової спільноти. Цілком закономірним є те, що одним із найголовніших завдань є навчання особистості відповідального ставлення до власного здоров'я як до найвищої суспільної й індивідуальної цінності [6; 7]. Здоров'я громадян – це стратегічний ресурс кожної держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому. Саме тому особливого значення у сьогоdnішніх реаліях набуває стан здоров'я підростаючого покоління.

Метою статті є теоретичний розгляд особливостей формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації у зарубіжних країнах.

Сьогодні, відповідно до Оттавської хартії (1986), здоров'ям вважають не тільки відсутність хвороб, а стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя.

Тому здоров'я дітей і підлітків у будь-яких соціально-економічних і політичних ситуаціях є найактуальнішою проблемою і предметом першочергової важливості.

Вивчаючи теоретичну й практичну спадщину минулого, ми зупинили свій вибір на дослідженнях праць учених-педагогів: Я. Коменського, Д. Локка, І. Песталоцці, К. Ушинського, П. Лесгафта, Г. Сковороди, А. Макаренка, В. Сухомлинського, які збагатили освіту фундаментальними ідеями про здоров'я і, таким чином, сприяли розвитку подальших наукових доробок у цій площині.

Як зазначає В. Оржеховська, здоров'я – це багатомірний і цілісний феномен гармонійної життєдіяльності людини, що виражається через взаємоузгоджені стани, явища і процеси формування, зміцнення, збереження, споживання, відновлення, передачі фізичних, психічних, соціальних станів. Ми цілком підтримаємо думку дослідниці щодо такого тлумачення поняття «здоров'я» як «стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи, той чи інший стан, самопочуття людини» [5, с. 11-12].

Зокрема, Т. Федорченко зазначає, що «світова наука передбачає цілісний погляд на здоров'я як на феномен, що інтегрує принаймні чотири невід'ємні, тісно взаємопов'язані складники: фізичний, психічний (розумовий), соціальний (суспільний) та духовний, що діють водночас і визначають стан здоров'я людини» [10, с. 59].

Основним змістом діяльності щодо формування відповідального ставлення до особистого здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, на нашу думку, є розробка і реалізація соціальних проектів, які спираються на певні передумови, принципи, завдання, стратегії, механізми, визначені формуванням відповідального ставлення до здоров'я, і мають на меті покращення здоров'я даної категорії дітей, та загалом, всього населення. сторін: притулків для дітей, уряду, сектору охорони здоров'я та інших.

Основними принципами формування відповідального ставлення до особистого здоров'я та здорового способу життя дітей центрів соціально-психологічної реабілітації, на нашу думку, є принцип партнерства, що потребує координованої діяльності всіх зацікавлених суспільних і економічних секторів, недержавних організацій, місцевої влади, промисловості та засоби масової комунікації, а також принцип пристосування цієї

діяльності (проектів, програм, заходів, окремих ініціатив) до умов та можливостей таких реабілітаційних центрів.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо міжнародну практику формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації для ґрунтовного розуміння міжнародного досвіду з цього актуального питання, в напрямку цього працює низка зарубіжних авторів [12].

У країнах Європейського Союзу дитяча безпритульність розуміється по-різному. Зокрема, це поняття в себе включає не лише дітей, що не мають постійного житла, але й малозабезпечених громадян маргінального складу.

Цікавим нам видається досвід Бельгії, адже там розрізняються три групи «дітей вулиці»: 1) «діти вулиць» протягом більшої частини дня, які жебракують, працюють на вулиці, прогулюють школу; 2) діти, які втекли з дому; 3) псевдопостійні «діти вулиці», що живуть вдома, але вулиця є середовищем їх постійного місцеперебування.

У Швеції дітей, що не контактують з батьками, проводять більшість часу в тимчасових приміщеннях та на вулицях, називають «покинутими».

Як стверджує політика цієї країни, то елементом добре знаної «шведської моделі» економічного розвитку є пріоритетні питання збереження здоров'я підростаючого покоління і особливо незахищених верств населення.

В Італії стосовно дитячої безпритульності вживається термін «неповнолітні групи ризику».

У Великобританії осіб вулиці в залежності від віку називають: 1) «юні втікачі» (діти до 18 років, які пішли з дому чи виховної установи); 2) «молоді бездомні» (особи, які не мають роботи та постійного місця проживання); 3) «ті, що сплять на вулиці» – підлітки та молодь, які не мають постійного притулку та ночують під мостами та в місцях різних вуличних будівель [11; 14]. У цьому напрямку також заслуговує на увагу робота професора В.В.Трифоновіа із Казахстану [15].

У Греції, Туреччині, Угорщині, Хорватії, Молдові «дітьми вулиці» називають переважно романське населення та дітей біженців [13].

Водночас, досить цікавим та вартим уваги є досвід функціонування дитячих омбудсменів у Російській Федерації, яка детально вивчила світовий досвід щодо цього

питання та заснувала на регіональному і місцевому рівнях різні моделі цього інституту.

Підставою запровадження в Росії омбудсмена із захисту прав дитини стало прийняття парламентом РФ федерального закону «Про основні гарантії прав дитини в Російській Федерації» та прийняте Міністерством праці Російської Федерації спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) рішення щодо організації і підтримки пілотного проекту з введення інституту Уповноваженого з прав дитини в ряді найбільш ефективно діючих в інтересах дітей регіонів.

Метою запровадження омбудсмена із захисту прав дітей у країнах Європейського Союзу є сприяння пріоритетності політики щодо дітей та підлітків, підвищення організаційного рівня виконання федеральних, регіональних і місцевих законів та інших нормативних актів, публічно-правова інформаційна діяльність у сфері прав дитини.

Основними завданнями Уповноваженого з прав дитини є забезпечення гарантій державного захисту прав і свобод дитини; розвиток і доповнення існуючих форм і засобів захисту прав дитини; координація діяльності державних органів і громадських організацій в цій сфері; всебічне сприяння відновленню порушених прав дитини; формування єдиного підходу до політики охорони прав дітей; підготовка пропозицій з удосконалення федерального, регіонального та місцевого законодавства з прав дитини і приведення його у відповідність з міжнародними стандартами.

Безперечно, заклади соціального захисту у провідних країнах Європейського Союзу відповідно до мети і завдань своєї діяльності, володіють потужним потенціалом щодо забезпечення прав дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Проте їх функціонування значно оптимізується, можливості зростають, якщо змістову основу соціально-захисної діяльності притулків для дітей та центрів соціально-психологічної реабілітації дітей становитиме професійна комплексна допомога бездоглядній та безпритульній дитині.

В основу такої допомоги, як зазначає дослідниця педагогічних умов соціального захисту бездоглядних дітей у притулках для дітей Т. Федорченко, по-перше, покладено принцип поєднання психологічної, медико-оздоровчої, педагогічної, правової та соціальної реабілітаційно-адаптаційної допомоги, що базується на діагностичній

основі, індивідуальній корекції та терапії, зорієнтованій навчально-виховній діяльності, що гарантує основні права і задовольняє потреби та інтереси дитини; по-друге, провідними видами діяльності, що виступають системоутворюючим чинником у процесі соціального захисту бездоглядних та безпритульних дітей у притулках, є соціально-психологічна реабілітація та корекційно-виховна робота [10, с. 62–63].

Загальна мета реабілітації в закладі соціального захисту в провідних країнах Європейського Союзу визначається потребами та соціальною ситуацією розвитку кожної дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах. З огляду на сказане можливі три шляхи подальшої життєдіяльності дитини, а саме: 1) повернення в біологічну сім'ю – реінтеграція на чуттєво-емоційному рівні; 2) влаштування до сімейних форм виховання (усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) – реінтеграція на формально-емоційному рівні; 3) підготовка до самостійного життя за умов відсутності можливості повернення дитини в біологічну сім'ю чи влаштування її до сімейних форм виховання – реінтеграція на соціально-інституційному рівні.

У низці соціально-психологічних досліджень вітчизняних науковців (О.Бондаренко, Ж.Петрочко, Н.Побірченко, Н.Чернуха) акцентується увага, що вихованці притулку для дітей і центру соціально-психологічної реабілітації дітей має право на власну думку, своє бачення ситуації та шляхів виходу з неї. Враховуючи, що дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, притаманний низький рівень суб'єктивного контролю над будь-якими життєвими ситуаціями, а тим більше значущими в їхньому житті, вельми важливо формувати в дітей здатність ухвалювати рішення самостійно та брати відповідальність за їх реалізацію.

Хочемо акцентувати увагу на превентивних заходах, які використовуються у країнах Європейського Союзу у діяльності притулків щодо пропаганди відповідального ставлення до особистого здоров'я серед дітей та підлітків. Основними із них є: 1) проведення лекцій і тренінгів для дітей та підлітків на тему пропаганди здорового способу життя; 2) індивідуальна психологічна та психотерапевтична робота з кризовими категоріями дітей; 3) тематичні профілактичні тренінги для дітей і підлітків; 4) залучення вихованців до профілактичної роботи щодо запобігання вживанню психоактивних речовин у форматі навчання «рівний-рівному»; 5) залучення

дітей і підлітків до заходів, спрямованих на збереження репродуктивного здоров'я, профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ-СНІД інфекції;

Як стверджують провідні експерти з Міжнародних організацій, зокрема ПРООН та UNICEF задля ефективного результату всі ці заходи варто проводити у формі лекцій, тренінгів, інноваційних форм роботи намагаючись не лише дати інформацію про збереження дитиною притулку свого здоров'я і ведення здорового способу життя взагалі, а й дізнатися думки, уявлення самих учасників щодо становлення до особистого здоров'я у майбутньому. Важливими формами роботи з дітьми притулку по формуванню відповідального ставлення до особистого здоров'я є: 1) проведення індивідуальних чи групових бесід; 2) проведення профілактичних заходів; 3) проведення тематичних обговорювань; 4) індивідуальна робота з кризовими категоріями дітей: дітьми, які позбавлені батьківської опіки, дітьми-інвалідами, наркозалежними особами; 5) використання психотерапії та арт терапії у закритих і відкритих групах.

На переконання В.Оржиховської, саме притулок для дітей є важливою установою, що забезпечує своєчасність і ефективність різних видів допомоги неповнолітніх, які опинились на вулиці.

У відповідності до міжнародних документів вихованців притулків для дітей і підлітків за основною «проблемою» можна умовно об'єднати у такі групи: 1) діти, які пережили насильство, жорстоке поводження у сім'ї, були залучені до найгірших форм праці; 2) діти, які пережили втрату батьків; 3) загублені / підкинуті діти; 4) діти з наркотичною залежністю; 5) діти – жертви секс-бізнесу; 6) діти з особливими потребами (фізичні вади, психічні вади, психіатричні вади); 7) ВІЛ-інфіковані діти; 8) діти з девіантною поведінкою; 9) діти, які переживають конфлікт з однолітками, дорослими в навчальних закладах та ін.

Варто зазначити, що здоров'я дітей, які потрапляють у притулки, є досить слабким та підірваним, усі хвороби в основному мають занедбану або хронічну форму, тому що безпритульні і бездоглядні діти мають нестійку мотивацію щодо збереження особистого здоров'я, часто не звертаються до лікарів, займаються самолікуванням, потрапивши на вулицю ведуть асоціальний спосіб життя.

Проаналізувавши низку наукової літератури з психології, соціології, педагогіки, соціальної педагогіки дало нам можливість стверджувати, що відповідальне ставлення до здоров'я – здатність особистості до свідомого збереження та зміцнення особистого здоров'я на основі сукупності знань про здоров'я, яка реалізується у свідомо обраному способі життя. Це особистісне та соціокультурне утворення, механізм вдосконалення, покращення здоров'я як на рівні індивіда так і всього суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень Таким чином, проаналізувавши міжнародний досвід щодо збереження здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, ми можемо визначити це достатньо організований процес, який сприяє прискорення процесу становлення особистості, утворення і розвиток відповідних особистісних якостей, оволодіння певним видом діяльності, а отже, її готовністю до успішної життєдіяльності. Системність, комплексність та цілісність цього процесу забезпечується дотриманням принципів, пріоритетних напрямів діяльності та логічної послідовності його здійснення. Тому, на основі концептуальних положень процесу відповідального ставлення до здоров'я, обумовлюється технологічний підхід до його реалізації у країнах Європейського Союзу.

References

1. Amonashvili Sh.A. *Razmyshlenija o gumannoj pedagogike* [Thinking about humanistic Pedagogy] / Shalva Amonashvili. – M., 1996. – 345 s.
 2. *Vsemirnaja enciklopedija: Filosofija* [World Encyclopedia : Philosophy] / [glav. nauch. red. i sost. A.A Gricanov]. – M. – Minsk, 2001. – 1320 s.
 3. Jezhova O.O. *Formuvannja cinnisnogo stavlennja do zdorov'ja u junyh hortyngistiv* [The formation of young hortynhers' value attitude to health] / O.O.Jezhova // *Hortyng u fizychno-duhovnomu rozvytku osobystosti : zbirnyk naukovykh prac'*. – K., 2014. – № 1. – S. 10–20.
 4. *Monitoryng i ocinka dijal'nosti z formuvannja zdorovogo sposobu zhyttja* [Monitoring and evaluation of activities in formation of healthy lifestyles] / [O.M.Balakirjeva, O.O.Jaremenko, R.Ja.Levin ta in.]. – K. : Ukr. in-t soc. doslidzhen', 2005. – 152 s.
 5. Orzhehova V. *Pedagogika zdorovogo sposobu zhyttja* [Healthy lifestyle pedagogy] / V. Orzhehova // *Shljah osvity*. – 2004. – № 7. – S. 11–12.
 6. Pe'tko L.V. *Sotsialno-komunikatyvna aktyvnist pidlitkiv: teoriia i praktyka* [Social-Communicative Activity of Teenagers: Theory and Practice] : [Monohrafiia]. – K. : VMURoL «Ukraine». – 2010. – 268 s.; bibliohr. : S. 249–267. (12,3 dr. ark.).
- URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>

7. Pet'ko L.V. *Vidpovidal'nist' jak odna iz vnutrishn'oosobystisnyh strukturnykh determinant social'no-komunikatyvnoi' aktyvnosti pidlitkiv* [Responsibility as one of the inner-personal determinations of social and communicative activity teenagers'] / L.V. Pet'ko // *Pedagogika vyshhoi' ta seredn'oi' shkoly*. – Kryvyj Rig : KDPU, 2008. – Vyp. 20. – S. 180–187.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8060>

8. Sushhenko L.P. *Social'ni tehnologii' kul'tyvuvannja zdorovogo sposobu zhyttja ljudyny* [Social technologies for healthy lifestyle formation] / L.P.Sushhenko. – Zaporizhzhja : ZDU, 1999. – 308 s.

9. Suhomlynskyj V.A. *Yzbrannye pedagogicheskie sochyneniya* [The best pedagogical works] / V.A.Suhomlynskyj, 1980. – T. 2. – S. 149.

10. Fedorchenko T.Je. *Social'no-pedagogichni zasady profilaktyky deviantnoi' povedinky shkoljariv v umovah sociokul'turnogo seredovyshha* [Socio-pedagogical principles of prevention pupils' deviant behavior in conditions of socio-cultural environment] : monografija / T.Je. Fedorchenko. – Cherkasy : Chabanenko, 2009. 357 s.

11. Ambitious for Recovery. Tackling drug and alcohol addiction in the UK [Web Site]. – London : The Centre for Social Justice, 2014. – 100 p. – Access mode: http://www.centreforsocialjustice.org.uk/UserStorage/pdf/Pdf%20reports/CSJJ2073_Addiction_15.08.14_2.pdf

12. Children, Youth, and Families: The Action-Research Relationship. – Ed. Rapoport R.N. – London : Press Syndicate of the University of Cambridge, 1985. – 310 p.

13. The Center for Social Rehabilitation of Children Casa Gavroche [Web Site]. – Access mode: https://europa.eu/youth/vp/organisation/942390600_en

14. The Premier Guide to Charities in the UK [Web Site]. – Access mode : <http://www.charitychoice.co.uk/charities/social-welfare/rehabilitation>

15. Trifonov V.V. Problems of Drug Addiction Prevention Among Youngsters of Kazakhstan (in Schoolchildren and Students) / V.V. Trifonov // Intellectual Archive. – 2015. – Volume 4. – No. 1 (January). – Toronto : Shiny Word Corp., 2015. – PP. 33–44.

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

УДК 37.013.42 – 364.048.6.

Крупник З. І. Особливості формування відповідального ставлення до здоров'я вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації: міжнародний досвід.

У статті автором здійснено теоретичний аналіз поняття «здоров'я», «ставлення», «відповідальне ставлення», «формування», «здоровий спосіб життя»; представлено особливості міжнародного досвіду у формуванні відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації. Проаналізовано діяльність центрів соціально-психологічної реабілітації в країнах Європейського Союзу щодо забезпечення формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців віком від 6 до 15 років.

Ключові слова: здоров'я, дитина, відповідальне ставлення; центри соціально-психологічної реабілітації, міжнародний досвід.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Шалва Амонашвили. – М., 1996. – 345 с.
2. Всемирная энциклопедия: Философия / [глав. науч. ред. и сост. А.А.Грицанов]. – М. – Минск, 2001. – 1320 с.
3. Єжова О.О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я у юних хортингістів / О.О.Єжова // Хортинг у фізично-духовному розвитку особистості : збірник наукових праць. – К., 2014. – № 1. – С. 10–20.
4. Моніторинг і оцінка діяльності з формування здорового способу життя / [О.М.Балакірева, О.О.Яременко, Р.Я.Левін та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. – 152 с.
5. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. Оржеховська // Шлях освіти. – 2004. – № 7. – С. 11–12.
6. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. – К. : ВМУРол «Україна». – 2010. – 268 с.; бібліогр. : С. 249–267. (12,3 др. арк.).
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>
7. Петько Л.В. Відповідальність як одна із внутрішньоособистісних структурних детермінант соціально-комунікативної активності підлітків / Л.В.Петько // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008. – Вип. 20. – С. 180–187.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8060>
8. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л.П.Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
9. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения / В.А.Сухомлинский, 1980. – Т. 2. – С. 149.
10. Федорченко Т.Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища [Текст] : монографія / Т.Є. Федорченко. – Черкаси : Чабаненко, 2009. – 357 с.
11. Ambitious for Recovery. Tackling drug and alcohol addiction in the UK [Web Site]. – London : The Centre for Social Justice, 2014. – 100 p. – Access mode: http://www.centreforsocialjustice.org.uk/UserStorage/pdf/Pdf%20reports/CSJJ2073_Addiction_15.08.14_2.pdf
12. Children, Youth, and Families: The Action-Research Relationship. – Ed. Rapoport R.N. – London : Press Syndicate of the University of Cambridge, 1985. – 310 p.
13. The Center for Social Rehabilitation of Children Casa Gavroche [Web Site]. – Access mode: https://europa.eu/youth/vp/organisation/942390600_en
14. The Premier Guide to Charities in the UK [Web Site]. – Access mode : <http://www.charitychoice.co.uk/charities/social-welfare/rehabilitation>
15. Trifonov V.V. Problems of Drug Addiction Prevention Among Youngsters of Kazakhstan (in Schoolchildren and Students) / V.V. Trifonov // Intellectual Archive. – 2015. – Volume 4. – No. 1 (January). – Toronto : Shiny Word Corp., 2015. – PP. 33–44.

The participle as a Component of Actively Common Lexical Composition of the Ukrainian Language of the Post-Soviet Period and as an Object of Learning of Foreigners

O. (Oksana) Drapak, assistant professor

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Abstract

The author characterizes the Ukrainian participles of post-Soviet period according to their grammatical characteristics (of two tenses (of the Present and of the Past), of the perfective and of the imperfective aspects, of the active and of the passive voices, of the gender, number, case) with explanation in English for foreigners. The author also gives necessary in everyday life participles in the exercises and in the text.

Keywords: the participle, aspect of the participle, tense of the participle, the perfective aspect of the participle, the imperfective aspect of the participle, the active voice of the participle, the passive voice of the participle, the gender of the participle, end of the participle, question to the participle, agreement, suffix, end, exercise, text.

Дієприкметник, з огляду на його маркувальну здатність, – дуже важлива складова лексичного складу української мови пострадянського періоду. Вміння номінувати певні явища, давати їм характеристики, особливо на стадії вивчення мови, – необхідна умова висловлення власної думки, запорука комунікативної спроможності мовця. Тому знайомство іноземців з дієприкметниками з активновживаного складу сучасної української мови у адаптованому варіанті (з огляду на їхню уживаність і популярність, спричинені сучасною мовною політикою і практикою) є дуже важливою ланкою у процесі їхнього вивчення української мови. У зв'язку із цим іноземців слід у першу чергу знайомити не з рафінованим чи з сучасним, на думку окремих спеціалістів (у певному розумінні нігілістичним підходом до лексики), маркувальним матеріалом, а з активною загальноновживаною, з позицій сучасної мовної політики, – інколи зрусифікованою, але всім зрозумілою частиною словникового складу української мови. З огляду першочерговості подачі матеріалу, у першу чергу іноземних громадян слід знайомити з номенами, якими вони будуть послуговуватись у першу чергу. У цьому випадку важливу роль відіграє мотивація до вивчення – потреба у знанні тієї чи іншої лексики. Актуальність вивчення популярних у вжитку

українських дієприкметників для іноземців також полягає у необхідності засвоєння основних принципів морфології української мови і розподілу слів на частини мови, в отриманні навичок розпізнавання українських дієприкметників за їхніми граматичними ознаками (чоловічого, жіночого та середнього роду, числа, відмінка, теперішнього і минулого часів, доконаного і недоконаного виду, активного і пасивного стану), в узгодженні слів у фразі, що складається з іменника та дієприкметника, та у вмінні ставити смислові запитання до кожного слова у словосполученні, що є необхідною умовою для засвоєння курсу української мови (а саме: лексики і морфології). Особа, що вивчає українську мову, повинна: а) ставити запитання до дієприкметників; б) розрізняти граматичні ознаки дієприкметників (чоловічого, жіночого та середнього роду, числа, відмінка, теперішнього і минулого часів, доконаного і недоконаного виду, активного і пасивного стану); в) формувати фрази з іменниками та дієприкметниками, виявляти дієприкметники у реченні; г) узгоджувати іменники з дієприкметниками в однині і множині. Іноземцям також повинно бути запропоноване знайомство з мінімальною кількістю дієприкметників у процесі пояснення і засвоєння матеріалу як зі складовою дієприкметникової системи української літературної мови пострадянського періоду.

Для отримання хороших результатів від виконаної роботи, особам, що знайомляться з українською мовою пострадянського періоду, слід дати певні методичні поради для кращого оволодіння матеріалом (уважно читати текст з поясненнями, ретельно аналізувати, старанно засвоювати отриману інформацію і засвоювати отримані знання на практиці).

Advice for a foreigner:

Try to read attentively the thesis «The Participle as a Component of Actively Common Lexical Composition of the Ukrainian Language of Post-Soviet Period and as an Object of Learning of Foreigners».

Analyze the given charts and rules attentively.

Pay attention to the grammatical characteristics of the participles.

Learn main rules of form the Ukrainian participles and of coordination the Ukrainian nouns and the participles.

Memorize charts, rules, questions to the participles.

Educational aim:

You are to master the Ukrainian participles of post-Soviet period. Your task is to study the given material attentively.

Comments to the Ukrainian participles

The participle (дієприкметник)

The participle is verbal form what express characteristic of object according to action or state. This action is fulfilled with the object. But such action can be directed at object too.

The participles answer the question «which?» («який?») (of singular form masculine gender), «яка?» (of singular form feminine gender), «яке?» (of singular form neuter gender), «які?» (of plural form).

The participle has characteristics of the verb and of the adjective.

Characteristics of the verb:

I. Aspect (вид):

1. The perfective aspect (доконаний вид): відчинений, зачинений.
2. The imperfective aspect (недоконаний вид): думаючий, танцюючий.

II. Tense (час):

1. The Present (теперішній): відпочиваючий, читаючий.
2. The Past (минулий): відновлений, забутий.

III. Voice (стан):

1. The active voice (активний стан): танцюючий, співаючий.

2. The passive voice (пасивний стан): почутий, побачений.

IV. The participle can have subordinate words (the nouns, pronouns, adverbs): забутий у школі, виконаний мною, створений нашвидкуруч.

Characteristics of the adjective:

I. The participle indicates characteristic of object and answer the question «which?»

II. The participle changes according to genders, numbers and cases: виконаний, виконана, виконане, виконані; збудований, збудованого, збудованому, збудований, збудованим, на збудованому.

III. The participle agrees with the noun what is explained with participle in the gender, number and in the case: прочитаний текст, співаючій дівчині, виконаного завдання, збудованими школами.

IV. In the sentence the participle can be as an attribute (Втомлене кошеня заснуло на дивані перед телевізором.) or part of the compound substantive predicate (Весняне повітря було сповнене свіжістю і ароматом квітучих дерев.)

The participles of the active and of the passive voices function in the Ukrainian language of the post-Soviet period.

The active participles indicate characteristic of the active person (or object) according to action of this person (or object): нападаюча (сторона) (aggressor, assailant), квітучий (сад) (blooming garden), працююча (людина) (working man).

The active participles of the perfective aspect have form of the Past Tense. Such active participles of the perfective aspect construct by adding the suffix -л- and the adjective ends to the base of the Infinitive (form) of intransitive verbs of the perfective aspect. The verb suffix -ну- falls out in the process of form the active participles of the perfective aspect. Look:

розквітну(ти) → розквітлий

позелені(ти) → позеленілий

пожовк^{ну}(ти) → пожовк^лий

The active participles of the imperfective aspect have form of the Present Tense. The active participles of the imperfective aspect construct by adding the suffixes -уч-, -юч-, -ач-, -яч- and the adjective ends to the base of the intransitive and the transitive verbs of the imperfective aspect of the Present Tense. The suffixes -уч-, -юч- are added in process of form the active participles of the imperfective aspect on base of the verbs of I conjugation (зустрічати → зустріча → зустріча^ючий (зустріча^юча, зустріча^юче, зустріча^ючі); вітати → віта → віта^ючий (віта^юча, віта^юче, віта^ючі); крокувати → кроку → кроку^ючий (кроку^юча, кроку^юче, кроку^ючі). The suffixes -ач-, -яч- are added in process of form the active participles of the imperfective aspect on base of the verbs of II conjugation (говорити → говор → говор^ячий (говор^яча, говор^яче, говор^ячі); любити → любл → любл^ячий (любл^яча, любл^яче, любл^ячі); лежати → леж → леж^ачий (леж^ача, леж^аче, леж^ачі).

The active participles of the imperfective aspect form from the intransitive and transitive verbs are used in form of 3d person plural form of the Present Tense also. The part -чий (-ча, -че, -чі) adds to the corresponding verb instead of its last part -ть. Look:

спати → сплять → спляч^{ий} (спляч^а, спляч^е, спляч^і)

малювати → малюють → малююч^{ий} (малююч^а, малююч^е, малююч^і)

танцювати → танцюють → танцююч^{ий} (танцююч^а, танцююч^е, танцююч^і)

The active participles of the imperfective aspect are formed on base of transitive and intransitive verbs (like: малюючий (хлопчик), танцюючий (брат), вишиваюча (дівчина), читаючий (учень), шиюча (сестра), сплячий (хлопчик) do not correspond to standards of the modern Ukrainian language. It is necessary to use the descriptive phrases (like: хлопчик, що (який) малює; брат, що (який) танцює; дівчина, що (яка) вишиває; учень, що (який) читає; сестра, що (яка) шиє; хлопчик, що (який) спить) instead of such participles.

The active participles of the Present Tense do not use almost in the Ukrainian language of the post-Soviet period.

The nouns with the suffix -ач use instead of the participles that denote person according to one's occupation. So in the modern Ukrainian language such words (nouns) as виконувач, завідувач, командувач, головнокомандувач use instead of the participles виконуючий, завідуючий, командуєчий, головнокомандуючий.

The passive participles indicate characteristic of that object on what directed action: вишита (сорочка) (embroidered shirt), виконане (завдання) (fulfilled (task), відкрите (питання) (open (question)).

The passive participles have form of the Past Tense and can be of the perfective aspect and (more seldom) of the imperfective aspect.

The passive participles of the perfective aspect and of the imperfective aspect construct on base of transitive verbs (and on base of some intransitive verbs with the last -ся) in such ways:

– to the last -а of the base of the Infinitive form we add the suffix -н- and the adjective ends: об'єдна(ти) → об'єднаний, зріза(ти) → зрізаний, списа(ти) → списаний, випра(ти) → випрааний; the stressed suffixes -ува-, -юва- in this process (of form the passive participles) transform into the suffix -ова-: збудува́ти → збудований, сформува́ти → сформований, розрахува́ти → розрахований;

– to the last vowel or to the suffixes of the base of the Infinitive form -ну-, -єн- mainly we add the suffix -т-; it is possible to use the suffix -єн- in such situation sometimes too (there are incidents of variation construct of the participles with help of the suffixes -т- and -єн-) and the adjective ends. In the situation of use the suffix -єн- instead of the suffix -т- the base of the verb on base of what forms the corresponding participle loses one more vowel before the suffix -єн-. Look: одягну(ти) → одягнутий (and одягнений), взу(ти) → взутий, поверну(ти) → повернутий (and повернений), стисну(ти) → стиснутий (and стиснений), моло(ти) → молотий (and мелений), поми(ти) → помитий, уми(ти) → умитий, витер(ти) → витертий, побри(ти) → побритий, виши(ти) → вишитий, намочи(ти) → намочений, висуши(ти) → висушений.

The participles with the postfix -ся (-сь) do not construct in the Ukrainian language. The postfix -ся (-сь) loses if the active or the passive participles construct on base of the verbs with the postfix -ся (-сь): усміхнутися → усміхнений, зажуритися → зажурений, втомитися → втомлений, розгубитися → розгублений, зібратися → зібраний.

The letter «н» in suffixes of the passive participles does not double. In suffixes of the passive participles always use only one letter «н»: запрошений, сказаний, перевірений, запланований, аргументований, виконаний.

Two letters «н» use in stressed suffixes of the adjectives of the participle origin: неві́знаний, незді́снений, незлі́чений, неопи́саний, непізна́ваний (but неві́знаний, незді́снений, незлі́чений, неопи́саний, непізна́ваний).

The participles change according to genders, numbers and cases as the adjectives of the hard group.

Control questions / Контрольні запитання:

1. What is the participle?
2. What characteristic does the participle express?
3. What question does the participle answer?
4. Characteristics of what parts of speech do the participles have?
5. What characteristics of the verb does the participle have?
6. What characteristics of the adjective does the participle have?
7. The participles of what voices do function in the Ukrainian language of the post-Soviet period?
8. What is the difference between the active and the passive participles do you know?
9. Form of what tense do the active participles of the perfective aspect have?
10. Form of what tense do the active participles of the imperfective aspect have?

11. How to construct the active participles of the perfective aspect?
12. How to construct the active participles of the imperfective aspect?
13. Form of what tense do the passive participles of the perfective and of the imperfective aspect have?
14. How to construct the passive participles of the perfective and the imperfective aspect?
15. How to change the participles according to genders, numbers and cases?
16. What part of the sentence the participle is?

Control tasks / Контрольні завдання:

Вправа 1. *Визначте, до якої частини мови належать підкреслені слова. Поясніть їхню побудову.*

1. У мене є хороша праска. 2. Вона дуже добре прасує мої речі. 3. Мої речі завжди дуже добре випрасувані. 4. Випрасувана синя сорочка дуже мені пасує. 5. Кожного ранку я швидко вмиваюся (умиваюся). 6. Я люблю вмиватися (умиватися). 7. У мене завжди добре вмите (умите) обличчя. 7. Світлана має хороший мийний засіб для вікон. 8. А також Світлана дуже добре миє вікна. 9. Тому вікна у неї завжди добре вмиті. 10. Добре втирайте руки. 11. Вони повинні бути добре втерті. 12. Завжди старанно виконуйте домашнє завдання. 13. Виконання домашнього завдання – це важлива умова доброго засвоєння нового матеріалу. 14. Домашнє завдання завжди повинно бути виконаним.

Вправа 2. *Визначте, до якої частини мови належать підкреслені слова. Поясніть їхню побудову.*

1. Я маю хорошу бритву. 2. Але я не люблю бритися. 3. Я брию своє обличчя, але не дуже добре. 4. Тому моє лице не дуже добре вибрите. 5. Воно (моє лице) брите, але не дуже добре. 6. Ми купили нову сучасну пральну машину. 7. Вона швидко і добре пере наші речі. 8. Тому наші речі завжди добре випрані. 9. А ось із сушінням одягу ми

маємо певні проблеми. 10. Ми не маємо де сушити наші речі. 11. А нам потрібно, щоб наші речі були добре висушені.

Вправа 3. Поясніть значення і побудову підкреслених слів.

1. Зароблена студентом оцінка. 2. Запланована на вечір робота. 3. Перероблене домашнє завдання. 4. Вимкнене в аудиторії світло. 5. Стурбована мама говорила з лікарем біля вікна. 6. Я знайшла забутий Соломоном зошит. 7. Аніс уважно слухав пояснене Олаолу правило. 8. Нана Абака погано пам'ятає розказану історію. 9. Знайдений підручник був на столі. 10. Новий студент має багато пропущених пар. 11. Водій був стомлений. 12. Ми перевірили почуту інформацію. 13. Вирішити це завдання нам допомогли отримані знання.

Вправа 4. Поясніть значення і побудову підкреслених слів.

1. Ми підійшли до зачиненого продуктового магазину. 2. Вона дивилася з відкритого вікна. 3. Брат показав мені куплений ним телефон. 4. Ми подивилися на привезений з (із) Гани сувенір. 5. Студенти їли варену картоплю і смажене м'ясо. 6. Вчора ввечері магазин біля нашого гуртожитку був зачинений. 7. У кімнаті були замкнені (замкнуті) двері. 8. У буфеті ми купили печені яблука. 9. Одержана (отримана) інформація була дуже важливою. 10. Зароблена оцінка дуже сподобалася Фадумі. 11. Зараз ми пояснюємо значення і побудову підкреслених слів. 12. Викладачі не люблять класти (ставити) студентам випрошені оцінки. 13. Подаровані речі дуже пасували дитині. 14. Придбана Оксаною квартира була дуже гарною, зручною і великою.

Вправа 5. Поясніть побудову і значення підкреслених слів. Замініть дієприкметники, що не відповідають нормам сучасної української літературної мови, описовими формами.

1. Аніс уважно слухав пояснюючого правило товариша. 2. Нана Абака не чув розповідаючого одногрупника. 3. Ми зустріли пропускаючого пари студента. 4. Програміст має сидячу роботу. 5. У продавця робота стояча.

6. Ми отримали перевірені роботи і побачили виправлені там помилки. 7. Отримані оцінки нам не дуже сподобалися. 8. Відповідаюча студентка стояла біля дошки. 9.

Куруючий нас викладач (наш куратор) прийшов до нас на концерт. 10. Виступаючі у палаці іноземці – наші однокласники.

Вправа 6. Поясніть побудову і значення підкреслених слів. Замініть дієприкметники, що не відповідають нормам сучасної української літературної мови, описовими формами.

1. Співаючий Олаолу – студент першого курсу. 2. Танцюючий Соломон – це студент, плануючий отримати спеціальність лікаря. 3. Викладаючий у нас спеціаліст – магістр з міжнародної економіки. 4. Перевіряючий нас куратор пояснив нам нове правило. 5. Пояснюючий нам новий матеріал викладач – наш куратор. 6. Повторюючий домашнє завдання студент – наш однокласник. 7. Розповідаюча студентка повідомила нам дуже важливу новину. 8. Рут поклала до шафи випрану білизну. 9. Випрасувані брюки висіли на вішалці. 10. Висушений светр був на ліжку.

Прочитайте текст, замініть підкреслені дієприкметники (що не відповідають нормам сучасної української літературної мови) описовими формами.

Я знаю працюючих тут людей: хлопця Олега і дівчину Катерину. Вони кожного дня приходять сюди і щодня прибирають тут аудиторії і коридори. Після їхнього прибирання ці приміщення чисті і прибрані. Прибиральники (прибиральниця Катерина і прибиральник Олег) відчиняють тут усі вікна і двері і залишають їх відчиненими. Так вони провітрюють приміщення. Тому всі аудиторії і коридори щодня провітрені. Тут завжди свіже повітря. Олег і Катерина старанно замітають і миють заметену підлогу. Тому підлога в аудиторіях і у коридорах добре заметена і вимита. Прибираючі тут люди (прибиральники) мають не сидячу, не стоячу і не розумову роботу. Вони зайняті фізичною працею.

праця – work, labour, toil, working, job

працюючий – working

працювати – to work, to labour, to operate, to run

прибирати, прибрати – to put in order, to clean up

прибиральник, прибиральниця – office-cleaner, street cleaner

прибирання – tidying up, putting in order, doing up

прибраний – cleaned

приміщення – lodging, apartment, room; premises (*pl.*)

провітрений – aired

провітрювання – airing, ventilation

провітрювати, провітрити – to air, to ventilate

свіжий – fresh, cool, crisp, breezy, parky

повітря – air

замітати, замести – to sweep (up)

заметений – swept

мити – to wash

вимитий, помитий – washed

сидячий – sitting, sedentary

стоячий – standing, stand-up

розумовий – mental; intellectual

розумова праця – **mental** work, head work

фізичний – physical

фізична праця – manual labour

Таким чином, оскільки дієприкметник є дуже важливою складовою лексичної і комунікативної системи не тільки української, а й будь-якої іншої мови, у процесі вивчення українських дієприкметників іноземцям слід звернути увагу на основні граматичні характеристики цієї частини мови (чоловічий, жіночий та середній рід, число, відмінок, теперішній і минулий час, доконаний і недоконаний вид, активний і пасивний стан) і на практичне засвоєння набутих знань. Послідовність вивчення тієї чи іншої групи дієприкметників повинна відповідати їхній необхідності у повсякденному вжитку.

References

1. Balla M.I. Novii anglo-ukraïns'kii slovník – Ponad 140000 sliv ta slovospoluchen' – 2-e vid., vipr. ta dop. [New English-Ukrainian Dictionary - Over 140,000 words and phrases - 2nd ed., Straighten. and add.] – / M.I. Balla – K.: Chumats'kii shliakh. – 2004. – 668 s
2. Bondarchuk K.S. Ukraïns'ka mova [Ukrainian language]/ K.S. Bondarchuk. – K.: Tsentr navchal'noï literaturi. [Center of educational literature.] – 2005. – 288 s.
3. Zhovtobriukh M.A., Kulik B.M. Kurs suchasnoï Ukraïns'koï literaturnoï movi. – Ch. I [The course of modern Ukrainian language. - Part I]/ M.A. Zhovtobriukh, B.M. Kulik. – K. – 1972. – 404 s.
4. Kaushans'ka V. L., Kovner R. L., Kozhevnikova O. N., Prokof'eva Ė. V., Rainers Z. M., Skvirs'ka S. Ė., Tsirlina F. Ia. A Grammar of the English Language / V. L. Kaushans'ka, R. L. Kovner, O. N. Kozhevnikova, Ė. V. Prokof'eva, Z. M. Rainers, S. Ė. Skvirs'ka, F. Ia. Tsirlina – Leningrad: Prosveshchenie. – 1973. – 320 s.
5. Orfografichnii slovník Ukraïns'koï movi [Spelling dictionary of the Ukrainian language] / Uklad.: Koval'ova T.V., Kovriga L.P. – Kharkiv: Sinteks. – 2004. – 1088 s.
6. Pliushch M.Ia, Gripas N.Ia. Gramatika Ukraïns'koï movi v tablitsiakh [Ukrainian grammar in tables] / M.Ia. Pliushch, N.Ia. Gripas. – K.: Vishcha shkola. – 2004. – 168 s.
7. Popov Ė.F., Balla M.I. Velikii Ukraïns'ko-angliis'kii slovník – Ponad 150000 sliv ta slovospoluchen' – 2-e vid., vipr. ta dop. [Large Ukrainian-English Dictionary - Over 150,000 words and phrases - 2nd ed., Straighten. and add.] / Ė.F. Popov, M.I. Balla – K.: Chumats'kii Shliakh. – 2003. – 636 s.
8. Radishevs'ka M., Pogrebennik V., Mikhailiuta V., Korol'ova T., Trosh T., Gudzenko O. Ukraïns'ka mova. Ukraïns'ka literatura [Ukrainian language. Ukrainian literature] / M. Radishevs'ka, V. Pogrebennik, V.Mikhailiuta, T. Korol'ova, T. Trosh, O. Gudzenko. – K.: TOV «Kazka». – 2009. –. 864 s.
9. Ukraïns'kii pravopis / AN Ukraïni, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni; In-t Ukraïns'koï movi – 4-te vid., vipr. i dop. [Ukrainian spelling / Ukraine Academy of Sciences, Institute of

Linguistics named. OO Potebni; Inst Ukrainian language - 4th ed., Straighten. and additional]
– K.: Nauk. Dumka, 1993. – 240 s.

10. Iushchuk I.P. Ukraïns'ka mova: Pidruchnik [Ukrainian Language Tutorial] / I.P. Iushchuk. – K.: Libid'. – 2008. – 640 s..

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

Дієприкметник як компонент активновживаного словникового складу української мови пострадянського періоду і як предмет вивчення іноземців

О. Драпак, асистент

Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна

Abstract

Автор подає зведену характеристику українських дієприкметників пострадянського періоду за їхніми граматичними ознаками (двох часів (теперішнього і минулого), доконаного і недоконаного виду, активного і пасивного стану, роду, числа, відмінка) з поясненням англійською мовою для іноземців. Автор також дає необхідні у повсякденному житті дієприкметники у вправах і у тексті.

Ключові слова: дієприкметник, вид дієприкметника, час дієприкметника, доконаний вид дієприкметника, недоконаний вид дієприкметника, активний стан дієприкметника, пасивний стан дієприкметника, рід дієприкметника, закінчення дієприкметника, запитання до дієприкметника, узгодження, вправа, текст.

Список використаних джерел

1. Балла М.І. Новий англо-український словник – Понад 140000 слів та словосполучень – 2-е вид., випр. та доп. – / М.І. Балла – К.: Чумацький шлях. – 2004. – 668 с.
2. Бондарчук К.С. Українська мова / К.С. Бондарчук. – К.: Центр навчальної літератури. – 2005. – 288 с.

3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. I / М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. – К. – 1972. – 404 с.
4. Каушанська В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевнікова О. Н., Прокоф'єва Є. В., Райнерс З. М., Сквирська С. Є., Цирліна Ф. Я. A Grammar of the English Language / В. Л. Каушанська, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевнікова, Є. В. Прокоф'єва, З. М. Райнерс, С. Є. Сквирська, Ф. Я. Цирліна – Ленінград: Просвещение. – 1973. – 320 с.
5. Орфографічний словник української мови / Уклад.: Ковальова Т.В., Коврига Л.П. – Харків: Сінтекс. – 2004. – 1088 с.
6. Плющ М.Я, Грипас Н.Я. Граматика української мови в таблицях / М.Я. Плющ, Н.Я. Грипас. – К.: Вища школа. – 2004. – 168 с.
7. Попов Є.Ф., Балла М.І. Великий українсько-англійський словник – Понад 150000 слів та словосполучень – 2-е вид., випр. та доп. / Є.Ф. Попов, М.І. Балла – К.: Чумацький Шлях. – 2003. – 636 с.
8. Радишевська М., Погребенник В., Михайлюта В., Корольова Т., Трош Т., Гудзенко О. Українська мова. Українська література / М. Радишевська, В. Погребенник, В.Михайлюта, Т. Корольова, Т. Трош, О. Гудзенко. – К.: ТОВ «Казка». – 2009. – 864 с.
9. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови – 4-те вид., випр. й доп. – К.: Наук. Думка, 1993. – 240 с.
10. Ющук І.П. Українська мова: Підручник / І.П. Ющук. – К.: Либідь. – 2008. – 640 с.

**Причастие как компонент активноупотребительного
словарного состава украинского языка постсоветского
периода и как объект изучения иностранцев**

О. Драпак, ассистент

*Буковинский государственный медицинский университет,
Черновцы, Украина*

Abstract

Автор даёт сводную характеристику украинских причастий постсоветского периода по их грамматическим признакам (двух времён (настоящего и прошедшего), совершенного и несовершенного вида, действительного и страдательного залога, рода, числа, падежа) с объяснением на английском языке для иностранцев. Автор также даёт необходимые в повседневной жизни причастия в упражнениях и в тексте.

Ключевые слова: причастие, вид причастия, время причастия, совершенный вид причастия, несовершенный вид причастия, действительный залог причастия, страдательный залог причастия, род причастия, окончание причастия, вопрос к причастию, согласование, суффикс, окончание, упражнение, текст.

УДК 811.161.2'366.547

The Vocative Case as a Component of the Case System of the Ukrainian Language of Post-Soviet Period and as an Object of Learning of Foreigners

O. (Oksana) Drapak, assistant professor

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Abstract

The author gives summary characteristic of the vocative case in the Ukrainian language for foreigners (with explanation in English): conditions of use of the vocative case, grammatical forms of the nouns and questions to them (to these nouns) in form of the vocative case. For better mastering of material author also gives final questions and exercises.

Keywords: the vocative case, the gender, end, question, exercise.

Засвоєння основних принципів морфології української мови, отримання навичок визначення необхідних категорій іменника, прикметника, особового, вказівного і присвійного займенника у різних відмінках, узгодження слів у фразі, вміння ставити смислові запитання до кожного слова у словосполученні та реченні є важливою основою для засвоєння курсу української мови.

Особа, що вивчає українську мову, повинна бути ознайомленою з відмінковою системою української мови, розуміти її граматичну функцію і необхідність використання того чи іншого відмінка у конкретній фразі. Результатом такого ознайомлення має стати грамотне вживання закінчень іменників, прикметників і займенників в однині і у множині у кожному відмінку, вміння ставити запитання до різних частин мови у реченні. Оскільки кличний відмінок є важливою складовою відмінкової системи української мови, детальне ознайомлення з ним є суттєвим етапом у вивченні морфології української мови. На початковому етапі знайомства іноземців з кличним відмінком їм потрібно порадити звернути увагу на необхідність використання

кличного відмінка, на граматичні форми іменників у кличному відмінку і на запитання, на які відповідають іменники у кличному відмінку.

Для якісного оволодіння матеріалом слід порадити уважно прочитати текст з поясненням, ретельно проаналізувати та вивчити його і виконувати практичні завдання.

Advice for a foreigner:

Try to read attentively the thesis: «The Ukrainian nouns in the vocative case».

Analyze the given charts and rules attentively.

Pay attention to the use of the Ukrainian nouns in the vocative case.

Learn main rules of using the Ukrainian nouns in the vocative case.

Memorize given material attentively.

Do written assignments carefully and diligently.

Educational aim:

You will learn the vocative case in the Ukrainian language and the Ukrainian nouns in the vocative case.

COMMENTS TO THE VOCATIVE CASE

The vocative case is used to name a person or an object, which is object of an appeal.

It is not information about other parts of speech in the vocative case in the corresponding scientific and practical literature. Therefore we will speak only about the noun in the vocative case.

It is not monosemantic information about the questions what the nouns (do) answer (on) in form of the vocative case. In the majority editions we can not to see such questions¹ (¹

1. Бондарчук К.С. Українська мова / К.С. Бондарчук. – К.: Центр навчальної літератури. – 2005. – 288 с.

2. Данильцова У.Д. Українська мова: довідник-порадник / У.Д. Данильцова. – К.: Літера Лтд. – 2009. – 224 с.
3. Плющ М.Я, Грипас Н.Я. Граматика української мови в таблицях / М.Я. Плющ, Н.Я. Грипас. – К.: Вища школа. – 2004. – 168 с.
4. Радишевська М., Погребенник В., Михайлюта В., Корольова Т., Трош Т., Гудзенко О. Українська мова. Українська література / М. Радишевська, В. Погребенник, В. Михайлюта, Т. Корольова, Т. Трош, О. Гудзенко. – К.: ТОВ «Казка». – 2009. – 864 с.
5. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови – 4-те вид., випр. й доп. – К.: Наук. Думка, 1993. – 240 с.
6. Фурдуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису / М.І. Фурдуй. – К.: Либідь – 2005. – 272 с.) etc.

I.P. Jushhuk in the textbook «Українська мова»² (² Ющук І.П. Українська мова: Підручник / І.П. Ющук. – К.: Либідь. – 2008. – 640 с.) gives such questions. Accordingly this book inanimate nouns in the vocative case answer the question «що?» («what?»). Animated nouns in the vocative case answer the question «хто?» («who?»).

S. Gh. Fesenko in the book «Вивчаємо українську мову. Універсальний посібник»³ (³Фесенко С.Г. Вивчаємо українську мову. Універсальний посібник / С.Г. Фесенко. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО». – 2007. – 288 с.) informs that the vocative case does not answer questions.

In my opinion the nouns what are used in form of the vocative case answer the questions: «хто?» and «що?». Animated nouns in the vocative case answer the question «хто?». Inanimate nouns in the vocative case answer the question «що?».

The nouns in the vocative case have such forms:

The nouns of singular form masculine gender (animated and inanimate)

The end -y adds:

– to the nouns of masculine gender in the singular with a last hard consonant (in particular) with the suffixes -ик, -ок, -к-о) [**-a last hard consonant (in particular) with the suffixes -ик, -ок, -к-о (case 1) → + у (case 7)**]: батько – батьку, тато – тату, дядько – дядьку, син – сину, синок – синку, племінник – племіннику, Андроник – Андронику, Костик – Костику, Павлик – Павлику, Петрик – Петрику, дід – діду, слухач – слухачу, товариш – товаришу, братик – братику, мостик – мостику, столик – столику;

– to the nouns of masculine gender singular names of foreigner origin with base that ends in г, к, х [**-г, -к, -х (case 1) → + -у (case 7)**]: Джек – Джеку, Фрідріх – Фрідріху, Генріх – Генріху, Жак – Жаку, Людвіг – Людвігу, Ульріх – Ульріху, Хардік – Хардіку;

– to some nouns of masculine gender singular with a last sibilant consonant except -ж [**-a last sibilant consonant except -ж (case 1) → + -у (case 7)**]: Петрович – Петровичу, Борисович – Борисовичу, Опанасович – Опанасовичу, Раджеш – Раджешу (another possible form is Раджеше), Авінаш – Авінашу, товариш – товаришу, слухач – слухачу (another possible form is слухаче), читач – читачу, садівник – садівнику.

The end **-ю** is used instead of **-ь** and **-й** in the nouns of masculine gender singular [**-ь (case 1) → -ю (case 7); -й (case 1) → -ю (case 7)**]: учитель – учителю, учень – учню, місяць – місяцю, край – краю, розмай – розмаю, добродій – добродію, Юрій – Юрію, Віталій – Віталію, Сергій – Сергію, Георгій – Георгію.

Sometimes the end **-ю** adds to the last -p of the nouns of masculine gender singular [**-p (case 1) → + -ю (case 7)**]: лікар – лікарю (another possible form is лікаре), секретар – секретарю, пролетар – пролетарю, Ігор – Ігорю (another possible form is Ігоре).

The end **-е** adds:

– to the nouns of masculine gender singular that have not suffixes with a last hard consonant [**-a last hard consonant of root (case 1) → +е (case 7)**]: Богдан – Богдане*, Степан – Степане*, Артем – Артеме, Лавр – Лавре, Карл – Карле, Рафаїл – Рафаїле*, Фузаїл – Фузаїле, Сухел – Сухеле, голуб – голубе, козак – козаче, міст – мосте, стіл – столе, лоб – лобе, орел – орле, чумака – чумаче (*the suffixes -ан and -іл in the words (names) Богдан,

Степан and Рафаїл lost their functional meaning and became historical as parts of the corresponding roots);

– to the nouns of masculine gender in the singular proper names with the base that ends with -ж, -ч, -ш, -дж [-ж, -ч, -ш, -дж (case 1) → + -е (case 7)]: Довбуш – Довбуше, Дорош – Дороше, Тиміш – Тимоше, Радж – Радже, Олег – Олеже;

– to the nouns common names of masculine gender singular with the base that ends with -р in particular with the last suffixes -ар, -яр -ир, what in the process of change them (these nouns) according to cases stress changes its location from the root to the end (байка́р – байка́ря, поводи́р – поводи́ря, каменя́р – каменя́ра, школя́р – школя́ра, скля́р – скля́ра, тесля́р – тесля́ра, пісня́р – пісня́ра), -ж [-р (case 1) → + -е (case 7); -ж (case 1) → + -е (case 7)]: маля́р – маля́ре, гуся́р – гуся́ре, сторо́ж – сторо́же, дру́г – дру́же, тесля́р – тесля́ре, школя́р – школя́ре, доно́р – доно́ре, кіле́р – кіле́ре.

The end -е uses instead of the last -ь of the suffix -ець of the nouns of masculine gender singular (here (in the process of use the end -е) you can see also interchange of consonants and vowel shift) [last -ь (of the suffix -ець) (case 1) → -е (case 7)]: жнець – женче, кравець – кравче, хлопець – хлопче, швець – шевче (but [last -ь (of the suffix -ець (case 1) → -ю (case 7); last -ь of the suffix -ець (case 1) → -ю (case 7)]: боець – бійцю, знавець – знавцю, іноземець – іноземцю).

The nouns of masculine gender in the singular of the adjective origin with the last suffixes: -ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн) as in Пушкі́н, Тютче́в, Демчи́шин, Ільї́н, Драгома́нов used as the objects of appeal can have and the ends of the vocative case and the ends of the nominative case [-і́в (-ї́в), -о́в, -е́в (-є́в), -и́н, -и́н (-ї́н) (case 1) → + -е (case 7); -і́в (-ї́в), -о́в, -е́в (-є́в), -и́н, -и́н (-ї́н) (case 1) → -і́в (-ї́в), -о́в, -е́в (-є́в), -и́н, -и́н (-ї́н) (case 1 instead of case 7 (in the function of the object of appeal)]: Силі́н = Силі́не; Демчи́шин = Демчи́шине; Глі́бов = Глі́бове etc.

The nouns of masculine gender singular place-names that contain the suffixes: -ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн) in the vocative case receive the end -е [-і́в (-ї́в), -о́в, -е́в (-є́в), -и́н, -и́н (-ї́н) (case 1) → + -е (case 7)]: Ки́їв – Ки́єве, Льві́в – Льво́ве, Харкі́в – Харко́ве, Хоти́н – Хоти́не.

The end **-o** of the nouns of masculine gender in the singular personal names in the nominative case in the vocative case can transform into the end **-e** [**-o (case 1) → -e (case 7)**]: Дмитро – Дмитре, Карпо – Карпе, Кирило – Кириле, Михайло – Михайле, Павло – Павле, Петро – Петре, Лавро – Лавре.

But the end **-o** of the nouns of masculine gender in the singular personal names in the nominative case in the vocative case also can transform into the end **-y** [**-o (case 1) → -y (case 7)**]: Зінько – Зіньку, Ілько – Ільку, Левко – Левку, Юрко – Юрку, Василько – Васильку.

The end **-я** of the nouns of masculine gender singular personal names in the nominative case in the vocative case can transform into the ends **-e, -є** [**-я (case 1) → -e (case 7)**]; [**-я (case 1) → -є (case 7)**]: (Ілля – Ілле, Єремія – Єреміє, Дія – Діє).

The end **-я** after a consonant of the nouns of masculine gender singular pet names in the nominative case changes into the end **-ю** in the vocative case singular [**-я after a consonant (case 1) → -ю (case 7)**]: Толя – Толю, Вася – Васю, Петя – Петю.

The end **-a** of the nouns of masculine gender singular personal names in the nominative case in the vocative case transforms into the end **-o** [**-a (case 1) → -o (case 7)**]: Вакула – Вакуло, Калина – Калино, Микита – Микито, Микола – Миколо, Ярема – Яремо, Олекса – Олексо, Хома – Хомо (to this group belong and some pet names: Діма – Дімо, Міша – Мішо, Юра – Юро).

As you see some nouns of masculine gender singular in the vocative case besides the main ends can have alternative ends. For use such alternative ends you must hear the Ukrainian language, consult (ask advice / have a consultation) of corresponding specialist or appeal to the corresponding literature because such alternative ends are not correct always.

Some foreign personal names don't change according to cases and numbers. Therefore in the vocative case (both: in the singular and in the plural) these names have the same forms as in the nominative case singular. Look:

Лаолу → Лаолу

Хіманшу → Хіманшу

Оджо → Оджо

Отто → Отто

Алі → Алі

Кабі → Кабі

Лаолу → Лаолу

Генрі → Генрі

Раві → Раві

The nouns of singular form feminine gender (animated and inanimate)

The end **-a** of the nouns of feminine gender singular in the nominative case after not a sibilant consonant changes into the end **-o** in the vocative case singular. But the end **-a** of the nouns of feminine gender singular in the nominative case after a sibilant consonant transforms into the end **-e** in the vocative case singular [**-a after not a sibilant consonant (case 1) → -o (case 7); -a after a sibilant consonant (case 1) → -e (case 7)**]:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-a	сестра	-o	сестро
	мама		мамо
	баба		бабо
	жінка		жінко
	Дарина		Дарино
	Оксана		Оксано
	школа		школо
	ручка		ручко
	книга		книго
	фабрика		фабрико
but -жа, -ча, -ша, -ща	миша	-же, -че, -ше, -ще	мише
	душа		душе
	круча		круче
	площа		площе

The end **-я** after a consonant of the nouns of feminine gender singular in the nominative case changes into the end **-е** in the vocative case singular [**-я after a consonant (case 1) → -е (case 7)**]:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-я	робітниця	-е	робітниче
	племінниця		племіннице
	земля		земле
	хвиля		хвиле
	пісня		пісне
	кухня		кухне
	вулиця		вулице

The end **-я** after a consonant of the nouns of feminine gender singular pet names in the nominative case changes into the end **-ю** in the vocative case singular [**-я after a consonant (case 1) → -ю (case 7)**]:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
	бабуся		бабусю
	Неля		Нелю
	Галя		Галю

The end **-я** after a vowel and after apostrophe of the nouns of feminine gender in the nominative case singular changes into the end **-є** in the vocative case singular [**-я after a vowel and after apostrophe (case 1) → -є (case 7)**]:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-ія, -ия, -ея, -'я	Софія	-іє, -ие, -еє, -'є	Софіє
	Надія		Надіє
	Юлія		Юліє
	Дарія		Даріє
	Дар'я		Дар'є
	сім'я		сім'є
	батарея		батарее
	шия		шиє
	історія		історіє
	аудиторія		аудиторіє
	мрія		мріє
	надія (hope)		надіє
	олія		Оліє

In the vocative case the nouns of feminine gender singular with **a last hard consonant** receive the end **-є [-a hard consonant (case 1) → + -є (case7)]**:

Nom.	що?	Voc.	що?
a hard consonant	кров	+ -є	крове
-ж, -ч, -ш, -щ	подорож	-же, -че, -ше, -ще	подороже
	зустріч		зустріче

	ніч		ноче
--	-----	--	------

Softening mark after a consonant in the end of the nouns of feminine gender in the nominative case singular transforms into the end **-e** in the vocative case singular [**-ь (case 1)** → **-e (case 7)**]:

Nom.	що?	Voc.	що?
-ь	радість	-е	радосте
	тінь		тіне
	відповідь		відповіде
	сповідь (confession)		сповіде
	сінь		соле

The end **-и** of the noun of feminine gender singular «мати» does not transform in the vocative case singular [**-и (case 1)** → **-и (case 7)**]:

Nom.	хто?	Voc.	хто?
-и	мати	-и	мати

Some foreign women's names don't change according to cases and numbers.

Therefore in the vocative case (in the singular and in the plural form) these names have the same forms as in the nominative case singular:

Nom.	хто?	Voc.	хто?
	Боскі		Боскі
	Шруті		Шруті
	Рідхі		Рідхі
	Раджвіндер		Раджвіндер

	Давіндер		Давіндер
	Рут		Рут
	Фортун		Фортун

There are no change in the vocative case some countries' names as Сомалі, Перу, Чилі, Нікарагуа, Конго, Марокко.

Annotation 1. In the appeals what contain two nouns common names these two nouns common names have the form of the vocative case. But second noun of such construction can be used in the form of the nominative case too: пане маляре (= пане маляр), пане ректоре (= пане ректор), добродію маляре (= добродію маляр), добродію стороже (= добродію сторож).

Annotation 2. In the appeals that contain common and personal names the form of the vocative case have both nouns: and common name and personal name: колего Іване, добродію Ігоре, товаришу Віталію, пані Жанно, пані Белло, пане Никодиме.

Annotation 3. In the appeals that contain common name and surname only common name has the form of the vocative case. Surname in such construction has the form of the nominative case: добродію Геруш, пане Бойчук, пане Лукашенко, товаришу Дрободенко.

Annotation 4. In the appeals that contain two proper names – personal name and by patronymic both words have the ends of the vocative case: Ігоре Васильовичу, Степане Степановичу, Карле Йосиповичу, Сидоре Євгеновичу, Іване Теодоровичу, Світлано Опанасівно, Уляно Василівно, Маріє Петрівно.

The nouns of singular form neuter gender (animated and inanimate)

The nouns of neuter gender singular form do not change in the vocative case singular:

Do not change in the vocative case the nouns of singular form neuter gender with the ends -о, -е, -я [-о, -е, -я (case 1) → -о, -е, -я (case 7)]:

Nom.	що?	Voc.	що?
-о	вікно	-о	вікно
	місто		місто
	село		село
	вухо		вухо
	яблуко		яблуко
	озеро		озеро
-е	місце	-е	місце
	море		море
	поле		поле
	плече		плече
	селище		селище
	прізвище		прізвище
-я	знання	-я	знання
	життя		життя
	питання		питання
	завдання		завдання
	речення		речення
	обличчя		обличчя
	листя		листя

	сміття		сміття
	щастя		щастя

Do not change in the vocative case the nouns of singular form neuter gender denoting newly-born creatures (with the ends -а, -я) [-а, -я (case 1) → -а, -я (case 7)]:

Nom.	хто?	Voc.	хто?
-а, -я	маля	-а, -я	маля
	немовля		немовля
	теля		теля
	цуценя		цуценя
	кошеня		кошеня
	курча		курча
	лоша		лоша

Do not change in the vocative case the noun of singular form neuter gender ім'я:

Nom.	що?	Voc.	що?
-я	ім'я	-я	ім'я

The following nouns of neuter gender don't change according to cases and numbers.

Therefore these nouns in the vocative case (in the singular and in the plural) have the same forms as in the nominative case singular:

Nom.	що?	Voc.	що?
	меню		меню
	фото		фото

	шосе		шосе
	радіо		радіо
	таксі		таксі

The nouns of masculine, feminine and neuter gender plural form in the vocative case have the same ends as in the nominative case plural form. Look at the corresponding tables given below.

The nouns of masculine gender plural form in the vocative case:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-и	робітники	-и	робітники
	лоби		лоби
	ліси		ліси
	стадіони		стадіони
	племінники		племінники
-і	друзі	-і	друзі
	дні		дні
	лікарі		лікарі
	школярі		школярі
-жі, -чі, -ші, -щі	ножі	-жі, -чі, -ші, -щі	ножі
	овочі		овочі
	Аваніші		Аваніші
	Авінаші		Авінаші

	Раджеші		Раджеші
	кущі		кущі
	дощі		дощі

The nouns of feminine gender plural form in the vocative case:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-и	книги	-и	книги
	фабрики		фабрики
	руки		руки
	стіни		стіни
-і	землі	-і	землі
	хвили		хвили
	тіні		тіні
	пісні		пісні
	робітниці		робітниці
	радості		радості
-жі, -чі, -ші, -щі	подорожі	-жі, -чі, -ші, -щі	подорожі
	ночі		ночі
	груші		груші
	площі		площі

The nouns of neuter gender plural form in the vocative case:

Nom.	хто? що?	Voc.	хто? що?
-а	вікна	-а	вікна
	міста		міста
	села		села
	вуха		вуха
	озера		озера
	імена		імена
	малята		малята
	курчата		курчата
	телята		телята
	прізвища		прізвища
-я	моря	-я	моря
	речення		речення
	життя		життя
	питання		питання
	запитання		запитання
	завдання		завдання

The words, which use only in the plural form in the vocative case:

Nom.	що?	Voc.	що?
-и	брюки	-и	брюки
	джинси		джинси
	канікули		канікули
	збори		збори
	окуляри		окуляри
	парфуми		парфуми
-і	Чернівці	-і	Чернівці
	ножиці		ножиці
-ї	Гімалаї	-ї	Гімалаї
	Піренеї		Піренеї
	ворота		ворота
	гроші		гроші
	двері		двері
	штани		штани

The nouns that are used in form of the vocative case are not parts of the sentence.

Control questions / Контрольні запитання:

- What do you know about the vocative case in the Ukrainian language?
- When do we use the vocative case in the Ukrainian language?
- What forms (what ends) do the nouns of singular form masculine gender in the vocative case have?
- What forms (what ends) do the nouns of singular form feminine gender in the vocative case have?
- What forms (what ends) do the nouns of singular form neuter gender in the vocative case have?
- What forms (what ends) do the nouns of plural form in the vocative case have?
- What questions do the nouns answer in the vocative case?

Control tasks / Контрольні завдання:

Вправа 1. Вжуйте слова у формі кличного відмінка.

1. Петро. 2. Михайло. 3. Карпо. 4. Дмитро. 5. Павло. 6. Глібов. 7. Демчишин. 8. Київ. 9. Львів. 10. Пушкін. 11. Хотин. 12. Харків.

Вправа 2. Вжуйте слова у формі кличного відмінка.

1. Маляр. 2. Сторож. 3. Тесляр. 4. Друг. 5. Школяр. 6. Хлопець. 7. Кирило. 8. Швець. 9. Жнець. 10. Кравець. 11. Знавець. 12. Боєць.

Вправа 3. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Рафаїл. 2. Лист. 3. Козак. 4. Довбуш. 5. Дорош. 6. Тиміш. 7. Орел. 8. Чумак. 9. Голуб.
10. Степан. 11. Богдан. 12. Карл.

Вправа 4. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Пролетар. 2. Лікар. 3. Секретар. 4. Віталій. 5. День. 6. Край. 7. Учитель. 8. Добродій.
9. Учень. 10. Сергій. 11. Георгій. 12. Місяць.

Вправа 5. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Степанович. 2. Іванович. 3. Михайлович. 4. Олексійович. 5. Читач. 6. Товариш. 7.
Слухач. 8. Садівник. 9. Віталійович. 10. Борисович. 11. Опанасович. 12. Петрович.

Вправа 6. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Людвіг. 2. Джек. 3. Генріх. 4. Фрідріх. 5. Ульріх. 6. Жак. 7. Товариш. 8. Мостик. 9.
Братик. 10. Петрик. 11. Столик. 12. Дід.

Вправа 7. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Племінник. 2. Синочок. 3. Син. 4. Тато. 5. Дядько. 6. Батько. 7. Павлик. 8. Костик. 9.
Андроник. 10. Генріх. 11. Товариш. 12. Джек.

Вправа 8. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Обличчя. 2. Листя. 3. Вуха. 4. Знання. 5. Прізвище. 6. Село. 7. Місце. 8. Вікно. 9.
Поле. 10. Яблуко. 11. Питання. 12. Речення.

Вправа 9. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Шосе. 2. Меню. 3. Радіо. 4. Фото. 5. Таксі. 6. Курча. 7. Цуценя. 8. Кошеня. 9. Лоша.
10. Маля. 11. Теля. 12. Немовля.

Вправа 10. *Вжуйте слова у формі кличного відмінка.*

1. Тіні. 2. Радості. 3. Подорожі. 4. Ноги. 5. Стіни. 6. Землі. 7. Книги. 8. Фабрики. 9. Руки.
10. Площі. 11. Ночі. 12. Груші.

Вправа 11. *Вжійте слова у формі кличного відмінка.*

1. Телята. 2. Прізвища. 3. Речення. 4. Моря. 5. Міста. 6. Вікна. 7. Села. 8. Телята. 9. Курчата. 10. Життя. 11. Запитання. 12. Завдання.

Вправа 12. *Вжійте слова у формі кличного відмінка.*

1. Овочі. 2. Ножі. 3. Робітники. 4. Стадіони. 5. Ліки. 6. Друзі. 7. Дощі. 8. Авінаші. 9. Раджеші. 10. Школярі. 11. Лоби. 12. Ножі.

Вправа 13. *Вжійте слова у формі кличного відмінка.*

1. Отто. 2. Таксі. 3. Ім'я. 4. Кабі. 5. Раві. 6. Ніколя. 7. Лаолу. 8. Генрі. 9. Хіманшу. 10. Праву. 11. Оджо. 12. Алі.

Вправа 14. *Вжійте слова у формі кличного відмінка.*

1. Сомалі. 2. Перу. 3. Чилі. 4. Нікарагуа. 5. Конго. 6. Фортун. 7. Рідхі. 8. Щастя. 9. Сміття. 10. Завдання. 11. Життя. 12. Поле.

Вправа 15. *Вжійте слова у формі називного відмінка.*

1. Шевче. 2. Дмитре. 3. Кириле. 4. Кравче. 5. Хлопче. 6. Женче. 7. Стороже. 8. Маляре. 9. Лавре. 10. Михайле. 11. Павле. 12. Петре.

Вправа 16. *Вжійте слова у формі називного відмінка.*

1. Яremo. 2. Миколо. 3. Васю. 4. Петю. 5. Микито. 6. Толю. 7. Васю. 8. Діє. 9. Ілле. 10. Юрку. 11. Васильку. 12. Левку.

Вправа 17. *Вжійте слова у формі називного відмінка.*

1. Площе. 2. Книго. 3. Фабрико. 4. Круче. 5. Мише. 6. Ручко. 7. Школо. 8. Оксано. 9. Мамо. 10. Сестро. 11. Жінко. 12. Дарино.

Вправа 18. *Вжійте слова у формі називного відмінка.*

1. Робітниче. 2. Племіннице. 3. Пісне. 4. Кухне. 5. Вулице. 6. Бабусю. 7. Нелю. 8. Галю. 9. Софіє. 10. Юліє. 11. Даріє. 12. Надіє.

Вправа 19. *Вжуйте слова у формі називного відмінка.*

1. Мріє. 2. Історіє. 3. Аудиторіє. 4. Батарее. 5. Сім'є. 6. Дар'є. 7. Тіне. 8. Оліє. 9. Крове.
10. Подороже. 11. Зустріче. 12. Ноче.

Вправа 20. *Вжуйте слова у формі називного відмінка.*

1. Мати. 2. Соле. 3. Радосте. 4. Сповідє. 5. Відповідє. 6. Тіне. 7. Радосте. 8. Рут. 9.
Шруті. 10. Давіндер. 11. Раджвіндер. 12. Боскі.

Вправа 21. *Визначте відмінки, у яких вжиті іменники. Поставте запитання до цих іменників.*

1. Маляре. 2. Зустріче. 3. Олеже. 4. Отто. 5. Лавре. 6. Добродію. 7. Оксано. 8. Інно. 9.
Школа. 10. Ліцей. 11. Академія. 12. Університет.

Таким чином, у процесі вивчення української мови іноземцям слід звернути особливу увагу на відмінкову систему української мови, на умови використання того чи іншого (у нашому випадку – кличного) відмінка, на граматичні форми усіх змінюваних за відмінками частин мови і на запитання до них у кожному відмінку. Особливу увагу слід звернути на практичне застосування набутих знань. Послідовність вивчення вказаного матеріалу повинна бути відповідною її потребі у використанні. Більш детальному вивченню і закріпленню теми іноземцями сприяє запропонований їм дидактичний матеріал з використаною у ньому практичною інформацією.

References

1. Bondarchuk K.S. Ukraïns'ka mova [Ukrainian language]/ K.S. Bondarchuk. – K.: Tsentr navchal'noi literaturi. [Center of educational literature.] – 2005. – 288 s.
2. Danil'tsova U.D. Ukraïns'ka mova: dovidnik-poradnik [Ukrainian language: owner-adviser] / U.D. Danil'tsova. – K.: Litera Ltd. – 2009. – 224 s.
3. Zhovtobriukh M.A., Kulik B.M. Kurs suchasnoi Ukraïns'koï literaturnoi movi. – Ch. I [The course of modern Ukrainian language. - Part I]/ M.A. Zhovtobriukh, B.M. Kulik. – K. – 1972. – 404 s.

4. Kaushans'ka V. L., Kovner R. L., Kozhevnikova O. N., Prokof'eva Є. V., Rainers Z. M., Skvirs'ka S. Є., Tsirlina F. Ia. A Grammar of the English Language / V. L. Kaushans'ka, R. L. Kovner, O. N. Kozhevnikova, Є. V. Prokof'eva, Z. M. Rainers, S. Є. Skvirs'ka, F. Ia. Tsirlina – Leningrad: Prosveshchenie. – 1973. – 320 s.
5. Pliushch M.Ia, Gripas N.Ia. Gramatika ukraïns'koï movi v tablitsiakh [Ukrainian grammar in tables] / M.Ia. Pliushch, N.Ia. Gripas. – K.: Vishcha shkola. – 2004. – 168 s.
6. Radishevs'ka M., Pogrebennik V., Mikhailiuta V., Korol'ova T., Trosh T., Gudzenko O. Ukraïns'ka mova. Ukraïns'ka literatura [Ukrainian language. Ukrainian literature] / M. Radishevs'ka, V. Pogrebennik, V. Mikhailiuta, T. Korol'ova, T. Trosh, O. Gudzenko. – K.: TOV «Kazka». – 2009. – 864 s.
7. Ukraïns'kii pravopis / AN Ukraïni, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni; In-t ukraïns'koï movi – 4-te vid., vipr. i dop. [Ukrainian spelling / Ukraine Academy of Sciences, Institute of Linguistics named. O.O. Potebni; Inst Ukrainian language - 4th ed., Straighten. and additional] – K.: Nauk. Dumka, 1993. – 240 s.
8. Fesenko S.G. Vivchaemo ukraïns'ku movu. Universal'nii posibnik [Learning Ukrainian language. Universal guide] / S.G. Fesenko. – Donetsk: TOV VKF «BAO». – 2007. – 288 s.
9. Furdui M.I. Ukraïns'ka mova. Praktikum z pravopisu [Ukrainian language. Workshop on spelling] / M.I. Furdui. – K.: Libid' – 2005. – 272 s.
10. Iushchuk I.P. Ukraïns'ka mova: _Pidruchnik [Ukrainian Language Tutorial] / I.P. Iushchuk. – K.: Libid'. – 2008. – 640 s..

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

**Кличний відмінок як компонент відмінкової системи
української мови пострадянського періоду і як об'єкт
вивчення іноземців**

Драпак О., асистент

Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна

Abstract

Автор подає зведену характеристику кличного відмінка в українській мові для іноземців (з поясненням англійською мовою): умови його вживання, граматичні форми іменників і запитання до них у кличному відмінку. Для кращого засвоєння матеріалу автор також подає підсумкові запитання і вправи.

Ключові слова: кличний відмінок, рід, число, закінчення, запитання, вправа.

Список використаних джерел

1. Бондарчук К.С. Українська мова / К.С. Бондарчук. – К.: Центр навчальної літератури. – 2005. – 288 с.
2. Данильцова У.Д. Українська мова: довідник-порадник / У.Д. Данильцова. – К.: Літера Лтд. – 2009. – 224 с.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: Ч.1. / М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. – К.: Вища школа. – 1972. – 404 с.
4. Каушанська В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевнікова О. Н., Прокоф'єва Є. В., Райнерс З. М., Сквирська С. Є., Цирліна Ф. Я. A Grammar of the English Language / В. Л. Каушанська, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевнікова, Є. В. Прокоф'єва, З. М. Райнерс, С. Є. Сквирська, Ф. Я. Цирліна – Ленінград: Просвещение. – 1973. – 320 с.
5. Плющ М.Я, Грипас Н.Я. Граматика української мови в таблицях / М.Я. Плющ, Н.Я. Грипас. – К.: Вища школа. – 2004. – 168 с.
6. Радишевська М., Погребенник В., Михайлюта В., Корольова Т., Трош Т., Гудзенко О. Українська мова. Українська література / М. Радишевська, В. Погребенник, В.Михайлюта, Т. Корольова, Т. Трош, О. Гудзенко. – К.: ТОВ «Казка». – 2009. – 864 с.
7. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови – 4-те вид., випр. й доп. – К.: Наук. Думка, 1993. – 240 с.

8. Фесенко С.Г. Вивчаємо українську мову. Універсальний посібник / С.Г. Фесенко. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО». – 2007. – 288 с.
9. Фурдуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису / М.І. Фурдуй. – К.: Либідь – 2005. – 272 с.
10. Ющук І.П. Українська мова: Підручник / І.П. Ющук. – К.: Либідь. – 2008. – 640 с

Звательный падеж как компонент падежной системы украинского языка постсоветского периода и как объект изучения иностранцев

О. Драпак , ассистент

*Буковинский государственный медицинский университет,
Черновцы, Украина*

Abstract

Автор даёт сводную характеристику звательного падежа в украинском языке для иностранцев (с объяснением на английском языке): условия его употребления, грамматические формы имён существительных и вопросы к ним в звательном падеже. Для лучшего усвоения материала автор также представляет итоговые вопросы и упражнения.

Ключевые слова: звательный падеж, род, окончание, вопрос, упражнение.

The Aspects of Metaphor Modeling Explanatory Cognition in Modern Communication

Pomiguyeva Larysa Petrivna

Methodist College Teacher (English),

PhD Student, Dragomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine)

Babiy Sergiy Mykolayovych

Candidate of Philosophical Sciences,

Taras Shevchenko National University (Kyiv, Ukraine)

Abstract

Mental background of identities calls for upholding of values, but realities of multicultural interactions require cross-cultural cognition. Cognition begins already with the introduction of the term cognitivism, which served both as a platform for cross-cultural popularity of the concept of cognitive aspect. That is an application in knowledge intensively. Cognitivism in inter-organizational uses justifies improvement, learning and emancipation of model of competence, which require analyzing. It is essential to investigate lingual forms as means of organization, processing and transmission of information. The system of intellectual developments is improving and demands innovated ideas, research works that are of great importance nowadays.

Key words: effective, cognitive, mental abilities, metaphor model, means of expression, language competence, utterance, interpretation, linguistics

I. Introduction. The actuality of this article is defined by the importance of learning metaphor models cognitive aspects of the English language. The trend has been toward the enhancement of the social and cultural role of English vocabulary as a sphere of human mentality and activities in the modern world. The article is aimed at specifying the metaphor models in modern communication and learning the peculiarities of cognitive thinking. It is necessary to analyze the linguistics changes and role of this science in the process of cognitive formation and to learn new approaches in cognitive linguistics.

II. Setting objectives. The purpose of the article is to analyze the research on Cognitology. The theoretical and practical significance of the study lies in the possibility of putting into use the results of it in organizing the linguistic research. The aim is realized in the following tasks: to study the theoretical aspects in the sphere of linguistics, to identify communicative peculiarities in organizing interpretation, to analyze means of communication, to identify the influence of metaphor on human association, to summarize the practical value of code system. The structure of the article reflects its aims and objectives. The results of this

analysis can be used to find how metaphor correlate with specific association properties. The results may be useful in treating mental cognition that are related to linguistic research.

III. Results. Language was treated by scholars as a certain abstract and isolated entity but not as a part of our natural history. The structural linguists whose sphere of investigations was only language within itself and for itself held the point of view. The thoughts of interrelations between language and thought, between language and cognitive process were not welcomed and encouraged by them. In the 60th and later many linguists stuck to the point of view that there exist a rigid demarcation line between language competence and performance but nowadays they seem to be aware of the fact that human language is only a small part of an integral phenomenon, which we strive to cognize. The present-day investigations seem to be impossible without cognition. The Use of cognitive metaphor was described by S.Babiy, T.Goncharova, L.Pet'ko in theirs articles [1; 9; 11].

There are such notions as “the speaker`s intention”, “shared fund of knowledge”, “memory”, “action”, “semantic inference”. Human can`t communicate without resorting to such notions. Language possesses its own autonomous life. All these facts predetermined the birth of the following branch of science as cognitive linguistics. Cognition is defined as any process related to acquiring any life experience and information, its further processing and categorization in human mind and subsequent use in speech communication. Thus, cognition is immediately related to language. The global problem the cognitive science and cognitive linguistics are concerned with is the problem how the speaker`s understanding and vision of the surrounding world is reflected in his mind and his speech.

Cognitive linguistics is a comparatively new and developing sphere of investigation, which are carried out on the borderline between linguistics, philosophy, logic, psychology, social psychology and some other branches of science. The most famous representatives of Cognitology are Ch.Filmore, George Lakoff, T.A. van Dijk, V.Kinch, M.Minsky, E.Kubryakova and others. It is mainly concerned with working out systems of artificial intellects. Such problems as the problem of the components and organization of the general base of knowledge (lingual and extralingual) used in the process of language functioning, the role of memory in building up and understanding verbal messages, modelling the processes of speech communication are also dealt with.

The birth of cognitive science was officially proclaimed in the spring of 1989 at a symposium of European linguists. One of the definitions of it is that it is a science about cognitive processes and models of their proceeding in human mind. Another definition is that it is a science concerned with processes of amassing and use of information by people. One of the major goals of this branch of science is to investigate how the processes of perception, categorization, classification, and understanding of the surrounding world proceed, how our knowledge amasses. This science also endeavors to investigate lingual forms as a means of organization, processing and transmission of information. Lingual forms are looked at from the angle how they reflect a certain vision of the world by the speaker [5, p. 290; 6].

The whole cognitive experience is reflected in speaker`s mind. Cognitivists try to obtain a deeper insight into the influence of the surrounding world and speech situation on the speaker`s intention. The corner-stone terms used by cognitivists are “cognitive processes”, “conceptualization”, “categorization”, “frames”, “scenes and scenarios”, “concepts”, “prototypes” and other formats of knowledge. Cognitive linguists also endeavors to get an insight into the structure of frames and scenarios in order to reveal the interdependence between them and language. They also treat of such psychological problems as the mental essence of humor in general and of puns, jokes, etc. in particular. The most rapid development in different directions is observed in the typological cognitive grammar of S.Thompson, P.Hopper and others.

Cognitive semantics is also one of the central branches of cognitive linguistics. It is a theory concerning the problem how people perceive and interpret the phenomena of the surrounding world and how this experience of perception is actualized in the meaning of utterance. However, the ultimate aim of cognitive linguistics is working out systems of artificial intellects. Intellectual innovations have changed the structure of the language so much that there are plenty of new definitions. They have already penetrated into the world of language development. Therefore, it should be born in mind that the additional transposed meaning makes up innovated mentality of the humanity. The speaker`s aim is to make imagination change into the system of signs that can code the language. [2, p. 58]

Cognitive position of researcher is always social position, i.e. expression of will of definite language forces. Sociological cognition contradicts it and is reduced to narrow methodological context. This group of problems is linked with correspondence of philosophy

and linguistics in studying social mentality. Both philosophy and linguistics cannot get rid of the worlds of values even when they claim it. International, intergroup, interparty and lingual conflicts is the reality, linguistics deals with. Cognitology cannot be neutral because it is involved into mental processes, that is why it is not just a theory, but it is a part of language life. Cognitologists should be able to work out their own views of language historical changes and follow mental conscience in accepting or rejecting research.

The level of interpretation joins either to 10 % of those, who reflect the world adequately, or to those, who turn into fiction when values are changed. Numerous attempts to construct metatheory can finally be reduced to the following approaches: pure logical interpretation of theories, and the interpretation, requiring rapprochement of metatheory with philosophical analysis of knowledge. If metatheory analyses not only logical structure of theories, but also their concept, then value approach is included into the system of language knowledge. Metatheory works out the concept of linguistics theories, and it let us work out the estimation of phenomena of lingual reality. The task of Cognitology is to determine the highest sense forming principles of personal mental activity.

What problems is it necessary to focus on? Transitional periods are always under scientists` control. In consequence of it, the method of observation included into the present makes cognitology of mentality the science, built into the life of personal inner world of thoughts. Civilized opposition faces the form of dialogues, which are observed on lingual congresses. Opposition in uncivilized form means, that some positions are oppressed by others or even crushed in scientific circles either by the method of rejection or by the method of passing over in silence (or oblivion – opposite points of view). This opposition of purposes runs through every sell of society. Cognitology marks out the types of consciousness in different situations.

Cognition leads to appearance of different variants of explanation of reality from the position of subjective dialectics. In this case, subjectivity does not mean relativity, unauthenticity of interpretation of phenomenon. Subjectivity is a correlation of inner interpretation with its fact bearers: it exposes self-consciousness. Subjectivity has one more meaning. Subjective dialectics grasps discrete and durative process in the object of research and accentuates the most important in this situation. Besides, Cognitology cannot be reduced to "horizontal level" of general methodology, middle level theory and empirical investigations

of the words. Human consciousness includes analysis of changes in outlook paradigms; spatial and temporal oscillations of words in generations.

Studying large temporal meanings builds vertical, temporal dynamics of studying words that penetrate into language. Language progress or regress is considered. Language regress in XX century is fundamentally studied from the point of view of linguistics. When dynamics of mental consciousness is studied, structure of the object being investigated should be determined. The main internal question concerning Cognitology is the question of what is categorical apparatus of it without pretending to give a general view on categories of science. Let us focus on those, which are correlated to dynamics of consciousness. In general, mutual understanding is developed by the method of mistakes and it learns to use humanitarian knowledge in pragmatic aspect of social technologies only on mature stages of development.

Priority of semantics values determines vector of its development. Society transfers the science-based projects into practice, admitting expediency of urgent interests. Correlation of social and lingual variety of expression ways determine the essence of words values. They are historically developed by means of learning their interpretation. It was a precondition of modern linguistics. The priority of polysemy and different meanings of the words characterizes dynamics of consciousness and new needs of society. Scientists seek to deal with change more concretely, one might say more realistically, as it manifests itself in different types of new theories under various conditions. New models of analysis enable future scientists to discover a few more [4, p. 173].

It is common knowledge that the codes of most words taken separately will have little or no aesthetic value. However, in combination with other codes they may acquire a desired semiotics effect. Some scholars even maintain that certain signs may be connected with definite emotions and feelings. The theory of symbolism is based on the assumption that separate codes due to their meaning and properties may awaken certain ideas, perceptions, feelings, images. In some contexts everyone can't help feeling that the arrangement of signs carries a definite coding function. The general effect is produced by a code chain. The word-stock of the English language may be represented as a definite system in which different aspects of words may be considered interdependent.

The whole word-stock of English can be divided into three main layers: the literary layer, the neutral layer, and the colloquial layer. The aspect of the neutral words is in their universal character: they are unrestricted in use and can be employed in all styles of language and in all spheres of human activity. This layer is the most stable of all. Neutral words are the main source of synonymy and polysemy. Neutral words are conspicuous for their faculty to produce new meanings and to generate new stylistic variants. Literary words are mainly used in writing and in polished speech. Colloquial words have a lively spoken character, so they are used in non-official speech. They are very vivid and suggestive in character. They are not homogeneous. Both literary and colloquial words may be general or special.

Special vocabulary is formed by means of terms. Terms are words denoting objects, processes, phenomena of science, humanities, and engineering. A term has a direct relevance to the system or set of terms used in a particular science. A term is directly connected with the concept it denotes. A term directs the mind to the essential quality of the thing, phenomenon or action as seen by the scientist in the light of his own conceptualization. Terms can be found in different styles. They are special works, newspapers, publicist and others. In this case, their function changes. A term acquires a stylistic function. Two meanings are materialized at the same time. There is an interesting process going on in the development of any language. Many words that are used to be terms passed into the common vocabulary.

In every period of development of any language, there are words, which have different stages of usage. They transfer changing their meanings or even disappear. Metaphor is a stylistic device consisting in the transference of names based on the associated likeness between two objects, when two different phenomena or actions are simultaneously brought to mind by the imposition of some or all of the inherent properties of one object on the other, which by nature is deprived of these properties. Metaphor has the power of realizing two lexical meanings at the same time. The connection between the chosen feature, representing the object, and the word is especially vivid in cases of transparent “inner form” when the name of the object can easily be traced to the name of one of its characteristics.

The semantic structure of a word reflects, to a certain extent, characteristic features of the piece of reality, which it denotes. It is only natural that similarity between real objects or phenomena finds its reflection in the semantic structures of words denoting them: both words possess at least one common semantic component. Thus, *the plant* may be referred to

as *a killer* or as *a poison*, the common semantic components being “sorrow” and “death” correspondingly. The expressiveness of the metaphor depends on the simultaneous implicit presence of both objects – the one, which is actually meant, and the one that supplies its own “legal” name. The wider is the gap between the associated objects the more striking and unexpected, the more expressive is the metaphor.

Metaphor can be expressed by all notional parts of speech and function in the sentence as any of its members. They can be classified according to the degree of unexpectedness. Those, which are unexpected and unpredictable, are called *genuine* metaphors, those which are commonly used in speech and are therefore fixed in dictionaries as expressive means of language, are trite, or dead, metaphors. E.g., *The plant was imprisoned in the bottle carried in the hands* – genuine metaphor. Trite metaphors are observed in the phrases: *a plant of love*, *the plant dissolved in the darkness*, etc. Sometimes the primary meaning of metaphor is re-established alongside the new (derivative) meaning. This is done by supplying the central image created by the metaphor with additional words bearing some reference to the image.

It is incorrect to define metaphors as compressed similes. The metaphor aims at identifying the objects, while the simile aims at finding some points of resemblance, keeping the objects apart. These two stylistic devices are different in their linguistic nature. If a metaphor involves likeness between animate and inanimate objects, we deal with personification, e.g. *the face of plant*, *the foot of the plant*, *the pain of the plant*, etc. All language means are subordinated to the aim of creating an objective picture of a state or phenomenon. Therefore, they are objective, precise, devoid of emotiveness and individuality. Personal interpretation is individual. There may be the world picture of any utterance depending on culture, nationality and dwelling.

The characteristic features of the style interpretation are:

1. The existence of logical connection between utterances, which is shown with the help of wide use of connectives.
2. A description of the subject requires the use of special words – terms, whose number increases as the scientific and technological progress develops.
3. The presence of speech clichés and standard phrases.
4. The use of certain references, which have a structure.

5. A frequent use of additional information, which has never been included into the utterance before.
6. The facts are objective and impartial.

The semantic process of associating two references, one of which in some way resembles the other, has been developed lately. Carried over meanings have penetrated into the cognitive field of mentality. Words are not any isolated signs of meaning. They are associated codes of human thoughts. In the 19th century the word “plant” acquired the meaning of “a plainclothes man” because of the similarity of one of the functions performed by the herb, etc. It doesn’t require any specific clothing. There is the wide currency of metaphoric meaning of words in English. The concept of metaphors is based on the classification proceeding from the physical properties of the similarities on which they are based. Plants and flowers are often called on the basis of some observed resemblance e.g., *crowfoot*, *crane`s bill*.

a) Metaphor may be based on similarity of form:

e.g. eggplant

b) Metaphor may be based on similarity of function:

e.g. the wing of the plant

c) Metaphor may be based on similarity of position:

e.g. the foot of the plant

d) Metaphor may be based on similarity of temperature:

e.g. hot scent of the plant

e) Metaphor may be based on similarity of movement:

e.g. the plant, crawling up the hills.

f) Metaphor may be based on similarity of emotion:

Metaphor “Love is a plant”: an emotion which grows like a flower, love in example can also be understood as Juliet’s body, still budding in virginity:

JULIET. Sweet, good night:

This bud of love, by summer’s ripening breath,

May prove a beauteous flower when next we meet.

Good night, good night! as sweet repose and rest

Come to thy heart as that within my breast. (2.2.120–124)

Flower and plant imagery does continue in metaphors for (beloved) women and their parts (Caitlin Hines, Julie Coleman) [11, p. 12-13].

The names of some flowers and shrubs are commonly used to denote their colours, e.g. rose, violet, orange. They are often applied to other referents of the same colour. There may also be some *hardness* and *transparency* based on similarity. The process of transition of proper names into common ones is observed in English. Most of them have acquired international currency. There are also plants names of which are associated with the parts of The United Kingdom of Great Britain. It means that they have some historical value and depict the national background of each part of the country. It goes without saying that studying the associated meaning of the word, new ideas come into mind and even can change the previous meaning making the word extinct.

IV. Conclusions. It should be noted that making an utterance more conspicuous and attaching to it more additional information people make use of specific language resources, known as expressive means and stylistic devices. In the process of communication various means of are used to make our speech more understandable for the interlocutor. However, we usually do not pay attention to the form in which the utterance is cast, because of our primary desire to grasp the content. In that case, the listener or reader feels the unusual character of the form of the utterance and realizes that the information has some additional aspect. In other words, the reader or listener perceives the expressiveness of a stylistic device, which can be characterized as intensification of the whole utterance or part of it. The emotional attitude of the speaker, to what is being said or written, is revealed. Thus, expressive means are concrete facts of language. There are modifications of the meanings in various functional styles. Cognitology studies them. A constant use of stylistic device may turn it into an expressive means. In this way, metaphors are created. They undergo various changes because of the cognitive aspects of the language.

References

1. Babiy S.M. Teaching English in the Context of General Linguistics Principles / S.M. Babiy // Intellectual Archive. – 2015. – Volume 4. – Num. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 84–91.

2. Boldyrev N.N. *Kognitivnaia semantika* [Cognitiv semantics] / N.N.Boldyrev. – Moscow, 2001. – 123 p. [in Russian]

3. Zhylko N.M. *Kurs leksykologii angliyskoi movy* [English Lexicology. Theoretical Course] / N.M.Zhylko. – Nizhyn : Vydavnytstvo NDU im. M. Gogolia, 2010. – 112 p. [in Ukrainian]

4. Kharitonov I.K. *Teoretychna gramatyka suchasnoi angliyskoi movy* [Fundamentals of theoretical English grammar] / I.K.Kharitonov. – Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Gogolia, 2009. –210 p. [in English]

5. Minski M. *Ostroumie i logika kognitivnogo bessoznatelnogo* [Cognitive and unconscious mentality and logics] / M.Minski. – Moscow : Novoie v zarubezhnoy lingvistike, 1991. – PP. 281-309. [in Russian]

6. Pet'ko L.V. *Filosofs'ko-lingvistychni idei' rozuminnja mizhljuds'koi' komunikacii' u social'nomu seredovyshhi* [Philosophical and linguistic ideas of interpersonal communication in professional sphere] / Naukovi zapysky NaUOA. – Ostrog : Vyd-vo «Ostroz'ka akademija», 2015. – Serija «Filologichna». – Vyp. 53. – S. 353–356. [in Ukrainian]

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7827>

7. Tribukhanchyk A.M. *Kurs stylistyky angliyskoi movy* [A course in English stylistics] / A.M.Tribukhanchyk. – Nizhyn : Vydavnytstvo NDU im. M. Gogolia, 2008. – 120 p. [in Ukrainian]

8. Agricultural Plants by W. Ralph Singleton / Agricultural History Vol. 46, No. 1, American Agriculture, 1790-1840: A Symposium (Jan., 1972), pp. 25-26.

9. Mel'nyk Vira. Music as Symbolism or as a Metaphor in Shakespeare's Plays / Vira Mel'nyk, Lyudmila Pet'ko // *Istoryko-pedagogichni studii: naukovyj chasopys ; red N.M.Dem'janenko*. – K. : Vyd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2014. – Vyp. 8. – S. 197–202.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8044>

10. Plants in Agriculture by J. C. Forbes, R. Drennan Watson, 1999, p. 265.

11. Pet'ko L.V. Metaphor in Shakespeare's Texts / L.V.Pet'ko, T.V.Goncharova, S.M.Babii // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohichna» : zb. nauk. prats / ukl. I.V.Kovalchuk, L.M.Kotsiuk, S.M.Novoseletska. – Ostroh : Vyd-vo Natsionalnoho un-tu «Ostrozka akademiia», 2015. – Vyp. 54. – S. 11–16.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8005>

Translation of the Title, Name and Abstract to the Author's Language

УДК 811-11.112

Помігуєва Л.П., Бабій С.М. Аспекти тлумачення когнітивного моделювання метафор у сучасній комунікації.

У статті досліджуються етапи концептуалізації і категоризації явищ навколишньої дійсності, зокрема фрагменти когнітивної категоризації в англійській мові. Багатозначна організація мовної системи розглядається як результат процесів, характерних для свідомості та мислення людини, що є суб'єктом членування й упорядкування світу в різних формах, насамперед у концептах і категоріях. Запропоновано аналітичну методику інтерпретації слів на прикладі концепту "plant", враховуючи специфіку етнокультурної свідомості носіїв мови. Обстоюється погляд про необхідність залучення когнітивних аспектів англійської мови до наукових досліджень у лінгвістиці.

Ключові слова: ефективний, когнітивний, розумові здібності, метафорична модель, засоби вираження, мовна компетентність, висловлювання, інтерпретація, лінгвістика.

The Mythological - Fantastic Stories in Karakalpak National Epos “Koblan”

Tatlimurat Atamuratov

*Rector of the Institute of retraining and upgrading the public educational stuff of
the Republic of Karakalpakstan, candidate of historical science*

Kamal Palimbetov

*Head of the department of «Language and literature»,
candidate of philological science.*

Abstract

In the article it was researched the use of mythological-fantastic stories in epos “Koblan”. It was scientifically analyzed the role of mythological-fantastic depiction to clear the stories of epos. It was cleared that the mythological-fantastic stories is related to the understanding of ancient people. It was shown their role of completing compositional structure and plot of the epos. It is researched the artistic role of mythological-fantastic stories of enriching the plot of the national epos “Koblan”

«Без зачатков положительного и прекрасного нельзя пускать поколение в путь» - эти слова Достоевского в полке могли бы относиться к каракалпакскому фольклору. В фольклоре, особенно в эпосах каждый может найти для себя интересное они читаются и слышатся с увлечением, с ожиданием радости новых открытий.

Культурное наследие, о котором говорить в эпосах,-это зримое проявление творческое гение народа и человека. Каждая нация вносит свой вклад в поступательное движение человечества, давая миру великих воителей духа.

Из глубины веков, благодаря сменявшим друг друга поколениям сказителей, дошло до нас искусство сказительства, являющееся поистине национальным богатством нашего народа. На сегодняшний день насчитывается более ста образцов этого народного творчества, записанных со слов сказителей – жирау и баксы. Все эти образцы хранятся в Государственном рукописном фонде Каракалпакского отделение Академии Наук Республики Узбекистан. В настоящее время сотрудниками института завершено издательство многотомника «Каракалпакский фольклор», где увидели свет все версии каракалпакских народных эпосов (Нукус, Каракалпакстан, издательство «Наука», 1-87 т.т., 2008-2015).

Одним из наиболее любимых у каракалпаков эпических произведений является эпос «Коблан». Разные версии «Коблана» широко распространены и у других тюркских народностей. Но лишь в каракалпакском и казахском вариантах это произведение сохранилось как дастан (эпос), в других – в жанре сказки и рассказа.

В композиционной структуре дастана «Коблан» наблюдается стройная динамичная линия, вокруг которой разворачивается сюжет произведения: изображение

образа героя, защищающего свою землю от внешних и внутренних врагов. В течение многих веков дастан передавался от поколения к поколению в устной форме. И поэтому в его текстах встречаются изменения, связанные с мировоззрением, мироощущением того или иного сказителя, с общественно-политическим укладом эпохи, в которой он жил и творил. Также в дастане нашли отражение древние (родовые, племенные) представления, взгляды и понятия народа, их приверженность высшим, сверхъестественным силам, которые придают дастану мифологичность и сказочность.

Записанное от множества разных сказителей, наиболее полную и совершенную художественную форму дастан обрел в версии знаменитого Есемурата жирау. В основу данного исследования положен именно этот вариант произведения.

Дастан начинается с того, что «хозяина стад и отар», юрт, «кораллов и жемчугов» - Кыдырбая аксакала и его жену Бозкемпир разоряет хан Ахша. Была у Кыдырбая еще одна печаль-кручина: хоть и достиг старик преклонного возраста, не удалось ему испытать радости отцовства. «С избитым телом, с разбитым сердцем» отправились они по святым местам: «сама судьбина их обязала идти с повинной к святым мазарам» просить у Аллаха наследника. И «наконец, после всех святынь мест, увидели мазар «Высохший шест», что торчал посредине голой пустыни». Здесь они встречают старика-пастуха – Кызыр Ильяса, который напроорочил им рождение сына: Кыдырбай должен, встать у высохшего шеста лицом к югу, и попросить у Всевышнего исполнить его просьбу. Здесь же он должен принести жертву – зарезать весь скот, который был с ним. Если просьба Кыдырбая будет услышана, то с южной стороны откроется дверь.

Так, с самого начала дастана мы сталкиваемся с мистификацией. Жизнь наших прадедов, их мысли изображаются в связи с мифологическим мироощущением. В приведенном выше эпизоде мифологичность и вера в потусторонние силы идут наряду с религиозностью:

Ты, подойдя, обойди его с юга,
Встань и, лицом обернувшись на юг,
Разом припомни всю боль и всю муку,
Душу в молитву вложивши свою.
Если окажет Аллах тебе милость,
Сам ты увидишь, что дверь отворилась
Там же на южной глухой стороне.

Почему юг? В Мекке находится святыня исламской религии – Кааба – место паломничества мусульман, которая расположена в южной части света. Священный намаз читается также в этом направлении. Поклонение святыне, приношение жертвы, благодарность странствующих нищих за яства – все эти детали также символизируют религиозную веру. А сон Кыдырбая, когда как озарение возникает и исчезает старик-пастух, напроорочивший баю рождение сына, которому нужно дать имя Коблан, что станет он батыром-освободителем каракипчакского народа от врагов – эти детали связаны с мистической верой в высшие силы.

Со стариком-пастухом Кызыр Ильясом мы будем встречаться на протяжении всего произведения в качестве близкого покровителя Коблана. Вместе с тем, что это – религиозно-мифический образ, Кызыр Ильяс является источником добра, справедливости, истины для главного героя, придающий ему сил. Во всех начинаниях Коблана Кызыр Ильяс ведет его, и своей поддержкой приводит к победе.

В «Коблане», наряду с образом Кызыр Ильяса, разворачиваются и другие сказочно-фантастические картины. Но они столь реалистичны, что у слушателей не возникает и тени сомнения в их правдоподобности. Например:

А у Коблана был с собой
волшебный камень – дар от тещи.
Казалось, послан он судьбой!
Он мог в пустыне вызвать дождь – и,
когда внутри горит уже,
дать воду жаждущей душе.

Благодаря этому камню Коблан со своими сорока джигитами смог пересечь море Аштархан: на время перехода вода превращается в лед, по которому батыры попадают в страну Азули.

Еще об одном волшебном свойстве камня упоминается в дастане: когда человеку плохо, камень приобретает темный оттенок, когда радостно на душе – светлый. Находясь в плену у Алшагира, Хуртка догадалась о прибытии Коблана именно с помощью этого камня. Подобные элементы сказочного жанра (волшебные камень, палка, зеркало, расческа и т.п.) имеют место быть и во многих других дастанах. Например, и в эпосе «Едиге» с помощью волшебного камня Соппасли Сипир жирау и его дети оказываются на противоположном берегу реки.

Другим, часто встречающимся в эпических произведениях образов, является образ дива. Но по сравнению с другими дастанами, в «Коблане» присутствует целый ряд дивов: Боке, Алип, Кобикли, Кызыр, Даукемпир, Шеракли. Как правило, это – отрицательные герои. Борьба Коблана с ними изображается при помощи гиперболизации, например:

Глаза у того Кобикли-негодая,
Размерами с миску, тоску нагоняли:
Когда он вращал ими, чудилось тут же –
Над вами клубятся и движутся тучи!
Он поднялся с места, вскочил на коня,
Да так, что и пегий прогнулся под весом;
Взял палицу в руки – и сделался весь он
И ночи страшней и громаднее дня.

Здесь отражаются народные чаяния о неотвратимости зла, вражеской силы, представленной в образе страшного дива. Даже Коблану не удастся выдержать схватку с этим чудовищем: на помощь Коблану приходит его деверь Караман, который и одерживает победу в этой, казалось бы, неравной схватке:

Удар ядра, вонзание лезвий –
Его на смерть не обречет.
Но на макушке исполина
Виднелось темное пятно... <...>
Он мог убит быть только теми,
Кто знал то место! <...>
И Караман кинжал свой вынул,
Ударил в темя исполину,
А там уж голову отсек.

Таким образом, мы становимся очевидцами того, как художественно ёмко используется в сюжетах эпических произведений сказочные мотивы: Караман, «вражьей желчью смазал раны на теле юного Коблана. И за семь дней, семь часов <...> от ран и следа не осталось!». В других эпических произведениях («Юсуп-Ахмед», «Шарьяр», «Гарип-ашик») мы наблюдаем сцены, когда покровитель батыров святой Шахимардан, сам не ведая того, помогал ослепшим людям: стоило им протереть свои глаза землей, где ступала его нога, они становились зрячими. Возможно, все это – промазывание ран желчью убитого, протирание незрячих глаз песком – идет от древних тотемных суеверий нашего народа.

Вообще, в композиционную структуру дастана мастерски включаются наивные представления наших предков об окружающей их действительности. Невозможность объяснить те или иные явления природы приводит к мистификации. Приведем ряд примеров из дастана «Коблан»: целый город девушек-пери; говорящие лошади, выражающие свое мнение, их способность летать при помощи огромных крыльев; покровительство дедов и прадедов, являющихся в образе белых лебедей, их поддержка в необходимую минуту.

Обратимся к тексту дастана. Заставляют задуматься такие эпизоды, когда о герое говорят: «Застыла кровь на губах твоих, ты лучший из бори» (обращение Полата к Коблану). Или: «Возьму твою душу, выпью кровь твою!» (обращение Хартходжа к бию). Древние тюркские народности преклонялись перед идолом сурового животного – бори. В «Огузнаме» на гербе Огуз хана мы видим синего бори. Узбекский ученый Н.Рахманов отмечает: «У древних тюркских народностей бори – мифический прообраз волка, символизирующий мужество, отвагу».

Приведенные в дастане моменты испытания человеческой крови мы встречаем и в казахском варианте «Коблана», и в киргизском эпосе «Манас», и во многих монгольских эпосах. По мнению некоторых ученых, это выражение нельзя понимать буквально. Фольклорист И.Сагитов утверждает, что по древним поверьям шаманов, душа человека сосредоточена в функционирующей в его организме крови, и означает оно – одержать победу над врагом.

Значит, дальнейшее изучение встречающихся в дастане «Коблан» древних понятий, религиозных поверий, образной системы и некоторых сказочно-

мифологических мотивов, деталей может открыть новую страницу в истории нашего народа.

Нам есть что помнить, есть чем гордиться, а это возможен только на почве чувства национальной гордости. А чувство это должно возникать в детстве человека, с первых классов школы.

Таким образом, дастаны, в том числе «Коблан» выступают как одна из этнических характеристик, воспроизводимых самим народом (этнической общностью) как специфические.

Время вносило определенные изменения в эту сферу народной культуры, хотя для эпосов в целом характерен медленный темп измерений, консервативность, традиционность, сильная преемственность. Своей яркостью, специфичностью, нередко воспринимаемой как уникальность, эпосы вызывают большой интерес исследователей народного быта.

References

1. «Edige». Nukus, «Karakalpakstan». 1990.
2. Karakalpakskii fol'klor. Mnogotomnik. «Koblan», t.VIII. [Karakalpak folklore. Multivolume. "Koblan" t.VIII.] Nukus «Karakalpakstan». 1981.
3. Rakhmanov N.A. «Urkun-Enisei ednomolari va turkii eposlar». Doktorskaia dissertatsiia. [Urkun-Enisei logic and Turkic epic. PhD dissertation] Tashkent. 1991.
4. Sagitov I. Geroicheskii epos karakalpakskogo naroda. [The heroic epic of the Karakalpak people] Nukus, «Karakalpakstan».

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

Сказочно-мифологический сюжет каракалпакского народного эпоса «Коблан»

Татлымурат Атамуратов – ректор
ИППКРНО Республики Каракалпакстан, к.и.н.
Камал Палымбетов – зав.кафедрой
«Преподавание языка и литературы», к.ф.н.

Литература

1. «Едиге». Нукус, «Каракалпакстан». 1990.
2. Каракалпакский фольклор. Многотомник. «Коблан», т.VIII. Нукус «Каракалпакстан». 1981.
3. Рахманов Н.А. «Урхун-Енисей ёднолари ва туркий эпослар». Докторская диссертация. Ташкент. 1991.
4. Сагитов И. Героический эпос каракалпакского народа. Нукус, «Каракалпакстан».

Personalization of Didactic Culture Future Lecturers' Formation Process in Higher Educational Institutions of the Ministry of Internal Affairs

Plaksin Andrey Anatolievich

*Senior Research Worker, National Academy of Internal Affairs of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article is personalization process of formation of didactic culture of future masters in the way of the use personality-oriented technologies, interactive learning as the basis of their subjectivity described. The technology of developing masters' didactic culture is revealed by means of stating tasks, definition of the contents, methods and means of education directed on the educational process organization, and on the result of the joint activity of educational process participants. Didactic culture of future lecturers' in higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs is pointed out. The author covers the problem of forming the culture of didactic communicative influence of a future lecturer (personalization of the educational process). Didactic communicative influence is the means to organize and govern the learning process through communication.

Keywords: masters, didactic culture, personalization of the educational process, personality-oriented and interactive technologies.

Актуальность и постановка проблемы. Проблема повышения уровня кадрового потенциала и профессионализма преподавателей становится сегодня особенно актуальной для системы высших учебных заведений МВД Украины, которые призваны в современных условиях обеспечить подготовку высококвалифицированных правоохранителей, которые обладают высоким уровнем нравственной культуры и творческого потенциала. Решение этой задачи во многом зависит от уровня дидактической культуры преподавателей вузов МВД Украины. В связи с этим, возникает необходимость в обосновании педагогических условий и путей повышения готовности будущих преподавателей к обеспечению современного образовательного процесса в высшем учебном заведении системы МВД. Приоритетными для таких специалистов должны стать ценности самореализации и саморазвития личности, идеи свободы выбора содержания и способов дидактической деятельности, развитие собственных аналитико-рефлексивных и креативных способностей, обеспечивается формированием дидактической культуры будущего преподавателя.

Одним из таких условий, по нашему мнению, является обеспечение персонализации процесса формирования дидактической культуры магистрантов

благодаря применению личностно ориентированных технологий, интерактивного обучения как основы их субъектности.

Анализ степени разработанности проблемы. Проблематика развития дидактической культуры преподавателей высшей школы за последние десятилетия вошла в круг научных интересов многих исследователей, среди которых можно назвать таких ученых, как С.Абдулина, С.Архангельский, А.Барabanщиков, А.Бойко, С.Витвицкая, В.Гринева, П.Гусак, В.Загвязинский, Т.Иванова, И.Исаев, Б.Коротяев, В.Леднев, А.Мороз, Н.Ничкало, А.Савченко, Г.Сагач, В.Сластьонин и др. Базовыми для разработки концепции дидактической культуры является исследование таких современных ученых, как Ю.Бабанский, М.Данилов, В.Дьяченко, Б.Есипов, В.Лозовая, Ю.Малеваный, П.Пидкасистый, А.Савченко, М.Скаткин и др. Анализ работ указанных авторов позволяет сделать вывод о многоаспектности и разноплановости исследуемой проблемы.

Основы персонализации образовательного процесса разрабатывались В.Грачевым, М.Илакавичус, А.Петровским, В.Петровским М.Ярошевским и др. Основой персонализации образовательного процесса выступает личностный подход, который обосновывался в работах ученых (К.Абульханова-Славская, Б.Братусь, С.Васильева, В.Горшкова, И.Зимняя, В.Ильин, М.Кларин, Г.Ковалев, И.Колесникова, И.Кон, С.Кульневич, Д.Леонтьев, А.Мудрик, А.Орлов, В.Сериков, С.Смирнов, И.Якиманская и др.).

Анализируя труды исследователей можем констатировать отсутствие специальных работ, посвященных проблеме развития дидактической культуры преподавателей высших учебных заведений в системе МВД через обеспечение персонализации процесса формирования дидактической культуры магистрантов благодаря применению личностно ориентированных технологий, интерактивного обучения как основы их субъектности.

Несмотря на это, **целью** статьи является обоснование возможностей персонализации процесса формирования дидактической культуры магистрантов вузов МВД благодаря применению личностно ориентированных технологий, интерактивного обучения как основы их субъектности.

Основное содержание. Для основательного исследования затронутой проблемы необходимо раскрыть сущность понятия «персонализация», определить его специфику по отношению к процессу формирования дидактической культуры будущих преподавателей вузов МВД. Изучение взглядов ученых на сущность персонализации (А.Петровский, М.Илакавичус, М.Ярошевский и др.) показывает, что это понятие толкуется в психологии, где оно собственно и зародилось, как усвоение, присвоение, интериоризация, интернализация личностью определенных социальных характеристик, внешних по отношению к ней ценностей, качеств, знаний и умений; как процесс или механизм преобразования внешних, социальных побуждений, требований, ограничений и общественного опыта в элементы структуры личности человека (потребности, стремления, навыки, привычки, знания и т.д.).

В психолого-педагогическую науку это понятие было введено В.Петровским и востребовано современной педагогикой, которая стремится быть адекватной современным историческим изменениям [4, с. 21]. По мнению В.Грачева, под персонализацией понимается процесс, в результате которого субъект получает идеальную представленность в жизнедеятельности других людей и может выступить в общественной жизни как личность. Сущность персонализации заключается в действенных преобразованиях интеллектуальной и аффективно-потребностной сфер личности другого человека, которые происходят в результате деятельности индивида [3, с. 23]. Поэтому в понятии «персонализация» определяется как процесс, в результате которого субъект получает идеализированную представленность в жизнедеятельности других людей и может выступать в общественной жизни как личность.

В рамках данного исследования следует подчеркнуть то, что с психологической точки зрения процесс персонализации определяется как таковой, функционирующий спонтанно, имплицитно, синергетично, на основе врожденной способности человека к установлению межличностного взаимодействия, то есть естественным для человека и обеспечивает саморазвитие личности в социальной среде.

Необходимо учитывать, что в педагогическом смысле исследуемое понятие получило несколько иную трактовку в отличие от психологического толкования и рассматривается как один из важнейших принципов получения молодым поколением традиционного социального опыта. В словаре терминов общей и социальной педагогики

[9] персонализация определяется как процесс приобретения субъектом общечеловеческих, общественно-важных индивидуально-неповторимых свойств и качеств, которые позволяют оригинально выполнять определенную роль, творчески строить общение с другими людьми, активно влиять на их восприятие и оценки собственной личности и деятельности.

Заметим, что персонализация связана с такой организацией образовательной деятельности, при которой овладение индивидом духовно-нравственной культурой должно проходить в условиях педагогически спроектированного взаимодействия с конкретными людьми - носителями такой культуры, а также с идеальными образами и культурными образцами, и обеспечивать формирование личности в соответствии с идеалами аксиологической традиции, благодаря живому межличностному общению, методом «лицом к лицу»(face to face), активируя высшие проявления человеческого духа внутренним потенциалом, стимулируется желание подражать образцу [4, с. 20; 5, с. 43]. Педагоги подчеркивают, что сегодня аргументация от «образования вообще» должна измениться аргументацией существенно более дифференцированной и адресной, обращенной не только к обществу в целом, но и к различным его слоям, группам и конкретной личности, требует углубления разнообразия содержания и ступеней образования. И главное, это аргументация должна строиться на адекватном понимании как своего нового места в системе ценностей и в социальном мире, так и того, что образование - это не только институт государственного регулирования, контроля и принуждения, а в какой-то степени и элемент сферы услуг, требует соответствующего стиля взаимоотношений и сообщения конкретных идентичностей [3, с. 15]. Несмотря на это, по нашему мнению, в подготовке будущих преподавателей вузов МВД Украины персонализация должно активизировать педагогический потенциал профессионального образования, приближать его к каждому конкретному молодому человеку как субъекту педагогического процесса, усиливая личностный компонент в обучении. Персонализация образовательного процесса обеспечивает стимулирование таких проявлений личностной природы человека, как: рефлексия, избирательность, ответственность, автономность, критичность, мотивация, ориентирование, самоактуализация, самореализация, обеспечение уровня духовности жизнедеятельности [2, с. 21].

По мнению современных исследователей, именно рефлексия и активность четко определенной жизненной позиции оказываются важными параметрами субъектности личности; субъектность студента – проявляется в его способности к построению и проектированию своей деятельности, что обуславливает его личностное развитие [1, сс. 16, 25] в процессе субъект-субъектного взаимодействия [11, с. 49] в условиях социальной среды [6; 10].

Опираясь на анализ трудов ученых (К.Абульханова-Славская, Б.Братусь, С.Васильева, В.Горшкова, И.Зимняя, В.Ильин, М.Кларин, Г.Ковалев, И.Колесникова, И.Кон, С.Кульневич, Д.Леонтьев, А.Мудрик, А.Орлов, В.Петровский, В.Сериков, С.Смирнов, И.Якиманская и др.), отметим, что основой персонализации образовательного процесса, а следовательно, и развития субъектности будущих специалистов, в высшей школе выступает личностный подход. И. Шапошникова отмечает по этому поводу, что «необходимым условием персонализации процесса обучения является реализация основных положений личностно ориентированного образования, что требует переноса в педагогическом взаимодействии акцентов по решению внешних для человека учебно-воспитательных целей на ее внутренние, индивидуально-конкретизированы цели» [10, с. 8]. Персонализация образовательного процесса предусматривает рассмотрение механизмов и функций личностного существования человека как цели образования, достижению которой подчинены её содержание и процессуально-технологические компоненты [2, с. 21].

Несмотря на то, что личностно ориентированный подход составляет основу персонализации образования в контексте персонализированного обучения в вузе, личность студента воспринимается как таковая, уже имеет свою жизненную историю, является интегрированной в определенную культурную среду, обладает свойствами субъектности и индивидуальной самобытности, самореализуется в различных видах жизнедеятельности, свободно избирается ней, и находится в процессе саморазвития, поиска смыслов и собственной индивидуальности.

Ученые подчеркивают, что для построения образовательной практики в русле персонализации необходимо четко понимать тот факт, что человек сам творит в себе

личность, интегрируя из содержания образования то, что имеет для нее личностную привлекательность, специфическую значимость [2, с. 21].

Отметим, что определение процесса и результата применения личностно ориентированного подхода к подготовке магистрантов, будущих преподавателей высшей школы, связано со смещением акцентов по приобретению студентами дидактических знаний и умений на развитие их личности как основного инструмента установления педагогического взаимодействия с теми, кого они должны учить. При внедрении такого подхода в высшем образовании в качестве цели учебного процесса и главной педагогической ценности выступает сама личность будущего преподавателя, которая воспринимается в динамике ее развития, в качестве путей и средств – технологии, позволяющие в процессе обучения задействовать субъектный опыт личности (личностно ориентированные и интерактивные технологии обучения, представлены в статьях Петько Л.В. [6; 11; 7; 8]).

Применение для персонализации процесса подготовки магистрантов вузов МВД таких технологий является необходимым, поскольку именно с их помощью обеспечивается формирование педагога как личности.

Выводы. Учитывая вышесказанное, можно утверждать, что персонализация образовательного процесса в высшей школе связана с необходимостью переосмысления обучающих технологий в условиях высшего образования на основе глубокого понимания механизмов и стратегий становления субъектности личности в образовательном процессе. Персонализация образовательного процесса в высшей школе МВД может быть реализована через внедрение разработанных в рамках личностно ориентированного подхода соответствующих образовательных технологий и интерактивного обучения студентов. Именно такой подход к организации педагогического процесса и обеспечивать развитие будущего преподавателя как субъекта деятельности, благодаря которому студент приобретает свободу в выборе педагогических целей, путей и способов их достижения, то есть становится субъектом собственной учебной деятельности.

По нашему мнению, дальнейшая детальная разработка и внедрение личностно ориентированных и интерактивных технологий в процесс подготовки магистрантов создаст благоприятные условия для формирования в них целостного представления о

сущности и структуре дидактики, понимание ее функций в их будущий преподавательской деятельности.

References

1. Vytsukaeva K.M. *Podhotovka budushcheho sotsyalnoho pedahoha kak subʼekta professionalnoi deiatelnosti* [Preparation of the future social teacher as the subject of professional activity] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 – sotsyalnaia pedahohyka / Ekateryna Mykhailovna Vytsukaeva; Hosudarstvennoe uchrezhdenye «Iuzhnoukrajnskyi natsyonalnyi pedahohycheskyi unyversytet imeny K.D. Ushynskoho». – Odessa, 2012. – 268 s.

2. Hrachev V.V. *Teoretycheskye osnovy personalyzatsyy obrazovatelnoho protsessa v vysshei shkole* [Theoretical foundations of personalization of the educational process in higher education] : avtoref. dys. na soyskanye uch. stepeni doktora ped. nauk: spets. 13.00.01 – Obshchaia pedahohyka, ystoryia pedahohyky y obrazovanyia / Vladymyr Vyktorovych Hrachev; Moskovskiyi humanitarnyi unyversytet. – Moskva, 2007. – 39 s.

3. Hrachev V.V. *Personalizatsiia obrazovanyia v usloviakh hlobalnoho perekhoda v veb-styliia zhyznyi* [Personalization of education in the global transition to the Web lifestyle] / V.V. Hrachev // *Ekonomyka obrazovanyia*. – 2012. – No. 1. – S. 20-24.

4. Ylakavychus N.H. *Personyfykatsiia y peronalizatsiia kak pryntsypy osvoenya vospytatelnoho potentsyala i idealov kultury* [Personification and personalization as the principles of development and educational potential of cultural ideals] / N. H. Ylakavychus // *Chelovek y obrazovanye*. – 2010. – № 3. – S. 19-22.

5. Ylakavychus N.H. *Pedahohycheskoe osvoenye vospytatelnoho potentsyala personyfytsyrovannykh idealov kultury: istoryko-sotsyalnyi aspekt* [Pedagogical development of the educational potential of personalized ideals in culture: historical and social aspect] / N.H.Ylakavychus // *Chelovek y obrazovanye*. – 2010. – No. 2. – S. 40-46.

6. Pet'ko L.V. *Filosofs'ko-lingvistychni idei' rozuminnja mizhljuds'koi' komunikacii' u social'nomu seredovyshhi* [Philosophical and linguistic ideas of interpersonally communication in professional sphere] / *Naukovi zapysky NaUOA*. – Ostrog : Vyd-vo «Ostroz'ka akademija», 2015. – Serija «Filologichna». – Vyp. 53. – S. 353–356.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7827>

7. Pet'ko L.V. *Osobystist'. Socium. Navchal'ne Seredovyshhe* [Personality. Socium. Teaching Environment] / Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyč'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody» [*The Journal of Humanities*] : zbirnyk naukovykh prac'. – Vyp. 35. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – S. 102–110.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7918>

8. Pet'ko L.V. *Profesijno orijentovani texnologiyi navchannya IM yak zasib formuvannya profesijno orijentovanogo inshomovnogo navchalnogo seredovyshha v umovax universytetu* [Professionally oriented learning techniques as means of professionally oriented foreign language teaching environment formation in the conditions of university] / L.V.Pet'ko // Mizhnarodnyj naukovyj forum: sociologiya, psyhologiya, pedagogika, menedzhment: zb. nauk. prac' ; red. M.B.Yevtux. Kyiv, 2015. – Vyp. 17. – T. 2.

9. *Slovar terminov obshchei y sotsyalnoi pedahohyky* [Glossary of general and social pedagogy] [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupy : window.edu. ru / window_catalog / pdf2txt.

10. Shaposhnykova Y.Y. *Personalizatsiya protsessa obuchennya budushchykh spetsyalystov po fizycheskoi kulture i sportu* [Personalization of the learning process of the future specialists in physical training and sports] : avtoref. dys. na soyskanye nauk. stepeny kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 – teoriya y metodyka professyonalnoho obrazovanyia / Y.Y.Shaposhnykova; LNU imeny Tarasa Shevchenko. - Luhansk, 2010. – 20 s.

11. Pet'ko Lyudmila. The “Case Study” Method as Means of Formation of a Professionally Oriented Foreign Language Teaching Environment in University Conditions / Lyudmila Pet'ko // Intellectual Archive. – 2015. – Volume 4. – Num. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 48–65.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974>

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378:37.03

Плаксин А.А. Персонализация процесса формирования педагогической культуры будущих преподавателей вузов МВД.

В статье раскрыты возможности персонализации процесса формирования дидактической культуры магистрантов путём применения личностно ориентированных технологий, интерактивного обучения как основы их субъектности. Персонализация образовательного процесса в высшей школе МВД рассматривается путем обновления

технологий подготовки магистрантов вузов МВД на основе принципов включения каждого участника педагогического процесса в активное участие в процесс обучения, приоритета коллективной, взаимодополняющей деятельности, базирующиеся на субъект-субъектных отношениях участников учебного процесса.

Ключевые слова: магистры, будущие преподаватели вузов МВД, содержание образования, дидактическая культура, персонализация образовательного процесса, личностно ориентированные и интерактивные технологии.

Литература

1. Вицукаева К.М. Подготовка будущего социального педагога как субъекта профессиональной деятельности : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Вицукаева Екатерина Михайловна. – Одесса, 2012. – 268 с.

2. Грачев В.В. Теоретические основы персонализации образовательного процесса в высшей школе: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Грачев Владимир Викторович. – Москва, 2007. – 39 с.

3. Грачев В.В. Персонализация образования в условиях глобального перехода в веб-стиля жизни / В.В.Грачев // Экономика образования. – № 1, 2012. – С. 20-24.

4. Илакавичус Н.Г. Персонификация и персонализация как принципы освоения воспитательного потенциала и идеалов культуры / Н.Г.Илакавичус // Человек и образование. – 2010. – № 3. – С. 19-22.

5. Илакавичус Н.Г. Педагогическое освоение воспитательного потенциала персонифицированных идеалов культуры: историко-социальный аспект / Н.Г.Илакавичус // Человек и образование. – 2010. – № 2. – С. 40-46.

6. Петько Л.В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі / Л.В. Петько // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. праць / укл. І.В.Ковальчук, Л.М.Коцюк, С.М.Новоселецька. – Острог : Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 53. – С. 309–312.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7827>

7. Петько Л.В. Особистість. Соціум. Навчальне середовище / Л.В. Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – Вип. 35. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 102–110.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7918>

8. Петько Л.В. Професійно орієнтовані технології навчання ІМ як засіб формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету / Л.В.Петько // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. праць ; ред. М.Б.Євтух. Київ, 2015. – Вип. 17. – Т. 2.

9. Словарь терминов общей и социальной педагогики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [window.edu.ru / window_catalog / pdf2txt](http://window.edu.ru/window_catalog/pdf2txt).

10. Шапошникова И.И. Персонализация процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту: автореф. дис. на получение степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования» / И.И.Шапошникова. – Луганск, 2010. – 20 с.

11. Pet'ko Lyudmila. The "Case Study" Method as Means of Formation of a Professionally Oriented Foreign Language Teaching Environment in University Conditions / Lyudmila Pet'ko // Intellectual Archive. – 2015. – Volume 4. – Num. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 48–65. **URI**
<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974>

Formation of Creative Potential Students-Choreographers' in Terms of Higher Educational Institutions of Culture and Arts

Zavhorodnya E. E.

Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article is devoted to preparation of professional preparation of future Choreography teachers' to work in special, secondary and out-of-school educational establishments in conditions of university. The author develops a highbrow exchange of ideas creativity teaching Choreography teachers' in the way of developing their own interpretations of existing dances for ballets, musicals, and other forms of entertainment. At rehearsals, choreographers instruct and lead dancers to achieve their vision. The author stresses that as a Choreography major, prepares not only to develop physical skills, but also to explore the history, theory, and science of art. Future Choreographers must possess self-discipline, persistence, determination, and a commitment to dance to have success because of most intense practice schedules; have to be good problem solvers and work well with others; must have good stamina and health, flexibility, quickness, coordination, grace, a sense of rhythm, a feeling for music, and an artistic ability to convey through dance. Choreographers' training for creating original dances and developing new interpretations of existing dances is presented.

Keywords: Choreography major, future Choreography teachers', creativity, cultural and leisure activity, dance, arts.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку соціально-економічної сфери, освіти та культури, особливу значимість набувають питання творчого розвитку особистості. В усіх сферах діяльності зростає потреба у підготовці інтелектуально і творчо розвинутих фахівців, які здатні самостійно вирішувати виникаючі проблеми, приймати нестандартні рішення і втілювати їх у повсякденну практику. Творчість є необхідним атрибутом будь-якої професійної діяльності в цілому, невід'ємною умовою її успішного протікання і необхідної результативності. Особливістю діяльності у педагогічному освітньому просторі є те, що від педагога, його особистих якостей у значній мірі залежить формування і розвиток творчих задатків у майбутніх спеціалістів.

Проблеми становлення та формування особистості професіонала-педагога розглядалися в дослідженнях Л. Анциферової, В. Вараксина, Б.Ломова, Є.Клімова, Т.Кудрявцева, Л.Петько, Ю.Поварьонкова, Є.Романової, Н.Чернухи та ін. Особливості творчості у педагогічній діяльності, а також закономірності розвитку творчого потенціалу особистості педагога, вивчалися низкою вчених (Ю.Азаров, Ю.Бабанський,

Є.Бондаревська, І.Зязюн, В. Кан-Калик, А. Кузьмінський, Н. Нікандров, Л.Петько, Г.Щукіна та ін.).

У дослідженнях В.Кан-Каліка, Н.Нікандрова визначено особливості творчості у педагогіці, виділено етапи, критерії, рівні її розвитку цього феномену [13]. Проте, підготовка майбутнього педагога-хореографа має свої специфічні особливості, тому дослідження формування та розвитку його творчого потенціалу, критеріїв його оцінки є однією з актуальних проблем сучасної педагогіки.

Мета статті– на основі дослідно-експериментального дослідження визначити сучасний стан розвитку творчого потенціалу студентів, майбутніх хореографів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах культури і мистецтв та розглянути шляхи його формування.

Виклад основного матеріалу. Фахова хореографічна підготовка професійних хореографів у системі сучасної педагогічної освіти здійснюється за навчальними планами, укладеними у відповідності до державних стандартів освіти та з дотриманням нормативних актів, рекомендацій МОН України. На основі цих навчальних планів кожен рік розробляються річний робочий навчальний план по курсам і семестрам, з розподілом годин, які відведені на вивчення кожної дисципліни, тижневим навантаженням та видами занять.

Хореографія являє собою складну художню систему навчання, виховання та розвитку особистості на основі синтезу пластики і музики, інтеграції різних видів мистецтв (поезія, література, музика, живопис, театр), що дозволяє учасникам долучитися до різних видів художньої творчості.

Заняття танцем (на будь-якому якісному рівні: сприйняття, пізнання, самостійна творча діяльність) вчать не тільки розуміти прекрасне, вони розвивають фантазію і образне мислення, дають гармонійний пластичний розвиток, стимулюють духовні сили і творчий потенціал особистості, несуть позитивну енергію, впевненість у собі, що в цілому формує підґрунтя для успішного розвитку не тільки спеціальних мистецьких здібностей, а й загальної універсальної здатності до творчості (Л.Виготський, А.Запорожець, А.Буреніна, М.Каган, В.А.Роменець, О.Моляко та ін.).

Така багатофункціональність і багатозначність хореографії актуалізує необхідність повноцінного її використання для розв'язання широкого спектру

педагогічних завдань у процесі виховання підростаючого покоління й обумовлює потребу у підготовці фахівців, які володіють професійною хореографічною компетентністю і педагогічною спрямованістю на розвиток творчого потенціалу вихованців [13]. Сучасному студенту-хореографу вже недостатньо засвоїти тільки професійні навички та уміння виконавської майстерності або знання з педагогіки. Основним напрямком сучасних викликів стає підготовка фахівця, духовно, інтелектуально і фізично розвиненого, який володіє необхідним комплексом професійних знань, навичок і умінь та готовністю до активного використання їх у своїй майбутній професійній діяльності хореографа.

Отже, як слушно зауважує А.Тарасюк, комплексний характер цілісної професійної підготовки майбутнього хореографа передбачає поглиблене вивчення студентами великого спектру спеціальних дисциплін, спрямованих на формування у них основних професійних якостей як хореографа-виконавця і педагога-балетмейстера [11], так і світоглядної культури та формування навичок до саморегуляції і самовдосконалення майбутнього спеціаліста.

Специфіка вищих навчальних закладів культури і мистецтв полягає передусім у тому, що, з однієї сторони, відбувається підготовка фахівця сфери культурного дозвілля, а з іншої – фахівця-професіонала, здатного як до педагогічної, так і професійної діяльності [1; 10]. З огляду на це, такий підхід вбачає головну відмінну рису мистецької освіти в поєднанні професійної та педагогічної підготовки студентів, що дозволяє досягнути кінцевої навчально-виховної мети, яка висувається перед навчальним закладом та педагогами.

Тому, у процесі розвитку творчого потенціалу майбутніх хореографів, перш за все потрібно спиратися на той базовий рівень творчого потенціалу, який студенти мають на конкретний момент.

На протязі двох років нами проводилася дослідно-експериментальна робота (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганська державна академія культури та мистецтв), спрямована на визначення сучасного стану розвитку творчого потенціалу у майбутніх хореографів у процесі професійної підготовки. На першому, констатуючому етапі проводилися зрізи, які дозволили визначити початковий рівень творчого потенціалу студентів, майбутніх хореографів.

Перше завдання, визначене для констатуючого етапу дослідження вирішували спираючись на ідеї низки дослідників (С.Евінзон, Н.Клопова, А.Матюшкін, В.Овчинников, Т.Панаєв, В.Ріндак, Н.Шумілов та ін.), а також на робоче визначення творчого потенціалу майбутнього фахівця-хореографа як *сукупність знань студента про предмет творчості, презентації його умінь, які актуалізуються в суб'єктивно відносно новому мистецькому продукті та стимулювання спрямованості студента на створення цього продукту*, були виділені такі критерії: 1) *когнітивний*, що відображає рівень теоретичних знань конкретного студента про танці та специфічні хореографічні терміни, якими позначаються танцювальні рухи, 2) *діяльний* (відображає рівень конкретних умінь), 3) *мотиваційний* (відображає спрямованість особистості студента на творчу діяльність хореографа).

Діяльний критерій доцільно поділити на *творчо-виконавський* (включає вміння виконувати танці та танцювальні фрагменти, оригінальність і варіативність виконання рухів танців відповідно до заданого танцювальним художнім задумом, якісне виконання складно-координованих рухів, виконання рухів у певному часовому інтервалі, в найбільш раціональному для виконання танцювальному просторі та ритмі) і *творчо-методичний компонент* (здатність створювати танцювальні композиції для підлітків і дітей молодшого шкільного віку).

Аналіз отриманих результатів на першому курсі зі спеціальності «Хореографія» засвідчив, що за когніативним та діяльнісним критеріями біля 2% студентів мають високий рівень, біля 16% за когніативним критерієм і 20 % за діяльнісним показали середній рівень. Високий рівень розвитку творчо-методичних умінь було виявлено у незначної кількості студентів. Це були студенти, які мали досвід професійної хореографічної діяльності.

Виявлення рівня розвитку мотивації до занять хореографії засвідчило, що до 5% в студентів мають високу мотивацію, демонструють інтерес до хореографічних занять, пояснюючи це тим, що такі заняття потрібні для подальшої професійної і культурно-дозвіллевої діяльності; до 20% респ. виявляли незначну зацікавленість щодо суті занять хореографією; до 71% не показали інтерес до хореографічних занять, вони мали бажання займатися танцями, але переважно для себе.

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили, що на початковому етапі навчання студенти першого курсу загалом мають низький або середній рівень готовності.

На нашу думку, успішному розвитку творчого потенціалу та високій професійній підготовці майбутніх хореографів сприятиме створення професійно орієнтованого навчального середовища в умовах вищого навчального закладу, що слугуватиме ефективності та якості професійної підготовки випускників вузів [8]. Інноваційною парадигмою підготовки майбутніх хореографів є формування здатності у студента до власного творчого пошуку, який має поетапно і поступово здійснюватися упродовж усього періоду навчання та у процесі вивчення дисциплін хореографічно-теоретичного і практичного циклів із застосуванням інтеграційних зв'язків з іншими фаховими дисциплінами, без яких неможливий повноцінний процес творчої виконавської підготовки хореографів. Це сприяє досягненню необхідного результату і посилює професійну підготовку майбутніх фахівців-хореографів на якісно новий рівень.

З огляду на сказане, як наголошує у своїх наукових пошуках Л.В.Петько, в означеній площині розгляду проблеми, велике значення відіграють міждисциплінарні зв'язки (поезія – танець [14], музика – танець, психологія – танець, живопис – хореографія, історія костюма – танець, вивчення танцювальних джерел [6]). А також володіння студентами-хореографами іноземною мовою за професійним спрямуванням, що сприятиме майбутнім хореографам у пошуках першоджерел для підготовки у майбутніх хореографічних композицій, більш повного і глибокого розуміння лексики хореографії танцю або композиції, вивчення зарубіжного досвіду шкіл хореографії та виконавської майстерності видатних танцівників [12], а також у подальшій професійній діяльності студентів [2; 7; 9].

Педагогічні наукові дослідження зарубіжних і вітчизняних фахівців у галузі хореографії (І.Антипова, О.Бочаров, А.Ваганова, М.Вантух, Г.Вірський, В.Ф.Володько, Г.Березова, Є.Зайцев, Б.Кокуленко, В.Камін, С.Лифарь, Ф.Лопухов, І.Моїсєєв, Т.Ткаченко, О.Ширяєв та ін.) свідчать, що у процесі навчання і оволодіння спеціальними знаннями з хореографії та практичними навичками і вміннями потрібно враховувати індивідуальні властивості кожного конкретного вихованця, особливо у

період занять з хореографії повсякденну увагу слід скеровувати на індивідуальний диференційований підхід, за яким слід враховувати не тільки індивідуальні властивості студента, але й активно формувати їх особистісний хореографічний досвід, фахові знання, навички і уміння, максимально розвивати надані природою здібності.

Необхідно широко застосовувати принцип диференціації та індивідуалізації, який враховує інтереси та психофізіологічні дані кожного студента. Для впровадження цього принципу в освіту, потрібно створити таку комплексну систему, яка б, з однієї сторони, забезпечувала гармонійний і повноцінний розвиток студентів, удосконалювала їх природні здібності, отримані знання та навички і уміння із рухової активності, тоді як з іншої – дала педагогам методiku диференційованого педагогічного впливу, засновану на знаннях про індивідуальні особливості студента, його рухові можливості та фізичний розвиток [3].

Але наголосимо, що висувати до всіх студентів однакові вимоги неправомірно, тому що рухові прояви та їх результати залежать від антропометричних, психологічних, фізіологічних особливостей людини. На думку Р.Захарова, головне, щоб педагог як можна повніше розкривав індивідуальну особливість своїх вихованців, розвивав у кожному майбутньому хореографові властиві саме йому творчі якості, допомагав йому знайти оригінальний, особистий творчий шлях [4]. Окрім того, завданням педагога є пошук до кожного студента-хореографа особистого підходу, з урахуванням його індивідуальних якостей (хореографічні здібності, фізичні дані, темп роботи та ін.), адже кожна особистість – неповторна і своєрідна.

Отже, сучасні тенденції у підготовці фахівців-хореографів зумовлені зміною загального підходу до освіти у вищій педагогічній школі, а також технологій навчання. Тому, реформування підготовки майбутніх спеціалістів повинно зосереджуватися, перш за все, на формуванні значущих професійних якостей майбутніх хореографів, розширенні їхнього мистецького сприйняття світу, вихованні гуманістичного світогляду та загальної хореографічної культури випускників. У свою чергу, професійна, фахова майстерність майбутнього хореографа досягається шляхом поєднання різних видів мистецтва з педагогічними здібностями відтворення танцювальних навичок та умінь, що потребує довготривалої, комплексної підготовки в навчальному закладі педагогічної освіти.

Зауважимо, що основою сучасної підготовки професійних хореографів є сформована міцна теоретична база знань широкого спектру, в яку входять також практичні навички та уміння, необхідні у майбутній професійній діяльності. Ця база має складну комплексну структуру, ґрунтується на основі поєднання різних напрямків хореографічної діяльності за умови глибинного ефективного поєднання творчої та інформаційної функцій навчання.

Висновки. На підставі викладеного вище зазначимо, що успішність майбутньої діяльності студента-хореографа залежить як від рівня розвитку окремих компонентів професійної готовності, так і від їхніх зв'язків між собою, які повинні поєднуватися в цілісну інтегральну систему взаємно обумовлених уроджених здібностей, набутих умінь і якостей людини. Така особистість формується у системі професійно орієнтованого навчального середовища в умовах вищих навчальних закладах культури та мистецтв.

Процес підготовки студентів-хореографів повинен здійснюватися з урахуванням творчого характеру цієї діяльності, закономірностей художньо-креативного розвитку особистості, формування у студентів ставлення до обраної професії як до творчості, здатності до моделювання умов, наближених до реальної професійної діяльності, здатних розвивати художньо-творчий потенціал майбутнього хореографа як умови його продуктивної взаємодії з дітьми.

Основними критеріями і показниками рівня підготовленості студента-хореографа до майбутньої діяльності нами визначено такі фактори: 1) *особиста активність*, яка спрямована на творення і творчість, 2) *художньо-творчі здібності* (креативність мислення, розвиненість уяви, емоційність, фантазія); 3) *прагнення до самовдосконалення* в професії; 4) *педагогічна спрямованість* на художньо-творче взаємодія з учнями; 5) *володіння методиками* (способами і прийомами) творчого розвитку учнів.

References

1. Herasymova I.A. *Filosofske rozuminnia tantsiu* [Philosophical understanding of dance] / I. A. Herasymova // *Pytannia filosofii*. – 1998. – №4. – S. 50-63.
2. Grebinnyk L.V., Pet'ko L.V., Nikolajenko V. V. *Nimec'ka mova dlja vstupnykiv do magistratury zi special'nostej: 8.02020401 «Muzychna pedagogika i vyhovannja», 8.02020701 «Muzychne mystectvo» (za vydamy), 8.02020201 «Horeografija» (za vydamy)*

[The German language for Master Course Applicants specialities: 8.02020401 "Music Teaching and Education", 8.02020701 "Music Arts", 8.02020201 "Choreography"] : navchal'nyj posibnyk dlja studentiv, bakalavriv, aspirantiv VNZ ; za red. A.G.Bolgars'kogo, V.I.Goncharova. – K., 2012. – 163 s.

3. Dubohai A.D. *Psykhologo-pedahohichni osnovy formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia shkoliariv molodshykh klasiv* [Psycho-pedagogical foundations of children's healthy lifestyle formation in primary school] : dysertatsiia doktora pedahohichnykh nauk : 13.00.01 / A. D. Dubohai. – K., 1991. – 374 s.

4. Zakharov R.V. *Sochineniye tantsa. Stranitsy pedagogicheskogo opyta* [Works of dance. Pages of teaching experience] / R.V.Zakharov. - M. : Iskuststvo, 1983. – 224 s.

5. Kan-Kalyk V.A. *Pedahohichna tvorchist* [Pedagogical creativity] / V.A. Kan-Kalyk, N.D. Nikandrov. – M. : Pedahohika, 1990. – 144 s.

6. Kokulenko Borys. *Stepova Terpsyhora* [Steppe Terpsichore] / B.Kokulenko. – Kirovograd : Vyd-vo «Step», 1999. – 214 s.

7. Pet'ko L.V. *Anglijs'ka mova. Dydaktychnyj material dlja praktychnykh zanjat' ta samostijnoi' roboty studentiv z inozemnoi' movy zi special'nosti 6.020202 «Horeografija»* [English. Didactic material for foreign language practical and independent classes of students specialty 6.020202 "Choreography"] : navch. posibnyk dlja studentiv, magistrantiv, aspirantiv. – K. : 2015. – 154 s.

8. Pet'ko L.V. *Pedagogichna sutnist' u vyznachenni ponjattja «osvitnje seredovyshe»* [Pedagogical Point of Learning Environment in the Theoretical Approaches] / Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyč'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody» [The Journal of Humanities]: zbirnyk naukovykh prac'. – Vyp. 34. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – S. 109–118. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>

9. Pet'ko L.V., Nikolajenko V.V. *Anglijs'ka mova dlja vstupnykiv do magistratury zi special'nostej: 8.02020401 «Muzychna pedagogika i vyhovannja», 8.02020701 «Muzychne mystectvo» (za vydamy), 8.02020201 «Horeografija» (za vydamy)* [The English language for Master Course Applicants specialities: 8.02020401 "Music Teaching and Education", 8.02020701 "Music Arts", 8.02020201 "Choreography"] : navchal'nyj posibnyk dlja studentiv, bakalavriv ta aspirantiv VNZ ; za red. Avdijevs'kogo A.T., Goncharova V.I. – K., 2014. – 163 s

10. Pet'ko L.V. *Shljahy formuvannja inshomovnoi' sociokul'turnoi' kompetencii' studentiv mystec'kyh special'nostej VNZ u procesi fahovoi' pidgotovky* [The Ways of Formation of Foreign Language Socio-Cultural Competence of Students of Music-Pedagogical Specialties in High School in the Process of Professional Teaching]/ Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelja: zb. nauk. pr. Umans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Pavla Tychyny / [red. kol. : Pobirchenko N.S. (gol.red) ta in.]. – Uman' : PP Zhovtyj O.O., 2012. – Vypusk 6. – Chastyna 3. – Ch. 3. – S. 57–62.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7445>

11. Tarasiuk A.M. *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv khoreohrafii do roboty u pozashkilnikh zakladakh osvity* [Professional preparation of future Choreography teachers' to work in out-of-school educational establishments] / A.M.Tarasiuk // Pedahohichnyi almanakh. – 2012. – Vyp.13. – S. 191-195.

12. Bremser Martha. *Fifty Contemporary Choreographers* / Martha Bremser, Lorna Sanders [Web site]. – 2-nd ed. – London, 2011. – 400 p. – Access mode :

https://books.google.com.ua/books?id=BS6tAgAAQBAJ&pg=PA1918&dq=future+choreographers&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q=future%20choreographers&f=false

13. Pet'ko Lyudmila. Formation of the professionally oriented foreign language environment for future choreographers at a university in the way of the organization personally meaningful research activity (Part 2) / Lyudmila Pet'ko // Intellectual Archive, 2014. – May. – Volume 3. – Number 3. – Toronto : Shiny Word Corp., 2014. – P. 40–47.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7456>

14. Pet'ko Lyudmila. Isadora Duncan and Sergey Esenin // Lyudmila Pet'ko, Yevgenia Shpota // Intellectual Archive, 2014. – January. – Volume 3. – Number 1. – Toronto : Shiny Word Corp. – P. 82–88.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7844>

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378:[796+793.3]

Завгородня Є.Є. Формування творчого потенціалу студентів-хореографів в умовах вищих навчальних закладів культури і мистецтв.

У статті наведено результати дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на визначення сучасного стану розвитку творчого потенціалу студентів, майбутніх хореографів, у процесі професійної підготовки, проведено дослідження наукових праць присвячених означеній проблемі, розглянуто шляхи формування та розвитку даного феномену в умовах вищих навчальних закладах культури і мистецтв.

Ключові слова: хореографія, студенти, творчий потенціал, формування та розвиток креативності, культурно-дозвіллева діяльність, університет.

Література

1. Герасимова І.А. Філософське розуміння танцю / І.А.Герасимова // Питання філософії. – 1998. – №4. – С. 50-63.

2. Гребінник Л.В. Німецька мова для вступників до магістратури зі спеціальностей: 8.02020401 «Музична педагогіка і виховання», 8.02020701 «Музичне мистецтво» (за видами), 8.02020201 «Хореографія» (за видами) : навчальний посібник для студентів, бакалаврів, аспірантів ВНЗ. – 2-ге вид., доп. і випр. / Л.В.Гребінник, Л.В.Петько ; за ред. А. Г. Болгарського, В. І. Гончарова. – К. : Ун-т «Україна», 2012. – 163 с.

3. Дубогай А.Д. Психолого-педагогічні основи формування здорового способу життя школярів молодших класів: дисертація доктора педагогічних наук: 13.00.01 / А.Д.Дубогай. – К., 1991. – 374 с.

4. Захаров Р.В. Сочинение танца. Страницы педагогического опыта / Р.В.Захаров. – М. : Искусство, 1983. – 224 с.

5. Кан-Калик В.А. Педагогічна творчість / В.А.Кан-Калик, Н.Д.Нікандров - М. : Педагогіка, 1990. – 144 с.

6. Кокуленко Борис. Степова Терпсихора / Б.Кокуленко. – Кіровоград : Вид-во «Степ», 1999. – 214 с.

7. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-хореографів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальності 6.030101 «Хореографія» : навч. посібник для студентів ВНЗ / Л.В.Петько. – К. : Талком, 2014. – 154 с.

8. Петько Л.В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л.В. Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109–118.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>

9. Петько Л.В. Англійська мова для вступників до магістратури зі спеціальностей: 8.02020401 «Музична педагогіка і виховання», 8.02020701 «Музичне мистецтво» (за видами), 8.02020201 «Хореографія» (за видами): навчальний посібник для студентів, бакалаврів та аспірантів ВНЗ. – 3-є вид., стереотипне / Л.В.Петько, В.В.Ніколаєнко; за ред. Авдієвського А.Т., Гончарова В.І. – К.: «Талком», 2014. – 163 с.

10. Петько Л.В. Шляхи формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів мистецьких спеціальностей ВНЗ у процесі фахової підготовки / Л.В.Петько // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. – Випуск 6. – Частина 3. – Ч. 3. – С. 57–62.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7445>

11. Тарасюк А.М. Професійна підготовка майбутніх учителів хореографії до роботи у позашкільних закладах освіти / А.М.Тарасюк // Педагогічний альманах. – 2012. – Вип.13. – С. 191-195.

12. Bremser Martha. Fifty Contemporary Choreographers / Martha Bremser, Lorna Sanders [Web site]. – 2-nd ed. – London, 2011. – 400 p. – Access mode : https://books.google.com.ua/books?id=BS6tAgAAQBAJ&pg=PA1918&dq=future+choreographers&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q=future%20choreographers&f=false

13. Pet'ko Lyudmila. Formation of the professionally oriented foreign language environment for future choreographers at a university in the way of the organization personally meaningful research activity (Part 2) [Формування професійно спрямованого іншомовного середовища майбутніх хореографів в умовах університету шляхом організації особистісно значущої науково-дослідної діяльності] / Lyudmila Pet'ko // Intellectual Archive. – 2014. – Volume 3 (May). – Number 3. – Toronto : Shiny Word Corp., 2014. – P. 40–47.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7456>

14. Pet'ko Lyudmila. Isadora Duncan and Sergey Esenin // Lyudmila Pet'ko, Yevgenia Shpota // Intellectual Archive, 2014. – January. – Volume 3. – Number 1. – Toronto : Shiny Word Corp. – P. 82–88.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7844>

Principles of the Teenagers' Performing Skills Formation in the Vocal Teaching Process

Sjao Lin

Dragomanov National Pedagogical University (Kiev, Ukraine-China)
Postgraduate student, Institute of Arts

Abstract

The article deals with the principles of the teenagers' performing skills formation in the vocal training process. It describes that this process is characterized by dynamism and richness, improvisation, active communication, the clash of opinions and impressions. Its complexity lies in the fact that pedagogical interventions must be appropriate and individual, to take into account the vocal abilities of each pupil and determine the factors that determine their behavior and activities. The author outlines the following essential principles: imitativeness in the performing skills formation, taking into account age peculiarities of teenagers, folkloristics in the content of teenagers' vocal training, the unity of music knowledge and creativity.

Keywords: performing skills, vocal training, vocal teaching principles, teenagers.

Актуальність статті. Створення національної системи освіти вимагає докорінного перегляду концептуальних основ підготовки фахівців мистецької галузі. Актуальності набувають питання сутності та специфіки вокального навчання, використання традицій та досвіду відомих вокальних майстрів, визначення принципів та педагогічних умов, за яких цей процес буде ефективним та успішним. У численних дослідженнях сучасних науковців (В.Антонюк, Д.Люш, А.Менабені, О.Прядко, Цяо Лін [14], У. Іфан, Ю.Юцевич та ін.) вищезазначені питання розглядаються широко і ґрунтовно. При всій широті розгляду не до кінця розв'язаним залишається питання визначення принципових засад вокального навчання підлітків.

Мета статті – обґрунтувати принципові засади формування виконавських умінь підлітків у процесі вокального навчання.

Виклад основного матеріалу. Процес формування виконавських умінь учнів підліткового віку в процесі вокального навчання характеризується динамічністю і насиченістю, імпровізаційністю, активним спілкуванням, зіткненням суджень і вражень тощо. Його складність полягає в тому, що педагогічні впливи мають бути доцільними і індивідуальними, враховувати індивідуальні можливості кожного учня і числення фактори, які зумовлюють поведінку та характер діяльності учнів. Ефективність формування виконавських умінь залежить від науково-обґрунтованих

принципів, що впроваджуються в практику вокального навчання підлітків. З огляду на мету дослідження найсуттєвішими вважаємо такі: наступності у формуванні виконавських умінь, урахування вікових особливостей підлітків, фольклоризації змісту вокальної підготовки підлітків, єдності музичного пізнання і творчості. Розглянемо детальніше кожний з них.

Широке використання терміну «наступність» в науково-педагогічній літературі почалося з визнанням того, що у шкільній практиці наступність забезпечується методично й психологічно обґрунтованою побудовою програм, підручників, додержанням послідовності руху від простого до складнішого в навчанні та організації самостійної роботи учнів і взагалі всією системою методичних засобів. Сучасні українські вчені вбачають сутність наступності не тільки в наявності наступних зв'язків, а і в тому, що вона передбачає динаміку розвитку педагогічного процесу. Так, у роботі О.Савченко «Прогресивність навчальної роботи у школі» наголошується: наступність є одним із принципів освіти, який передбачає зв'язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, які межують один з одним (довкілля – початкова – основна школа) [10]. Досить переконливим нам здається визначення А.Кухти: «наступність у навчальному процесі забезпечує органічний перехід від минулого через сучасне до майбутнього і в процесі цього переходу виконує дві взаємопов'язані функції: забезпечує зв'язок між цими трьома етапами навчання і одночасно готує здійснення майбутніх» [2, с. 5]. Ознаки наступності виокремлено О.Вашуленко, зокрема: універсальність – спостерігаються змістовні внутрішньо-предметні й між предметні взаємопов'язані складові програмового матеріалу, пересування їх за навчальною тривалістю; комплексність методів і прийомів реалізації; оптимальність – з'єднує навчальний матеріал, надаючи йому впорядкованості; генералізація – предмет вивчення стає повнішим, набуває реального значення; своєрідність мети й завдань, суб'єктів і об'єктів педагогічного процесу. В системі освіти вона відтворює соціальну природу наступності поколінь у конкретних умовах розвитку суспільства й відбиває освітню політику держави. Вчена виявляє взаємозв'язок принципу наступності з іншими дидактичними принципами, а саме: науковості й доступності, свідомості й активності, міцність знань, умінь та навичок,

єдності навчання й виховання, систематичності й послідовності, доступності, наочності, стимулювання до навчання, індивідуального підходу.

Все сказане вище має важливе значення для практики вокальної підготовки учнів підліткового віку. В умовах навчальної діяльності набуття виконавських навичок має здійснюватися як специфічними засобами кожного навчального предмета (вокалу, музичного інструменту, сольфеджіо, хор), так і в різноманітних формах музично-педагогічної практики (участь в ансамблевих та театральних гуртках тощо). Взаємодія в роботі викладачів усіх мистецьких дисциплін, узгодженість у розв'язанні завдань комплексної музичної підготовки сприяють формуванню морального і культурного потенціалу дітей, розширенню їх музичного світогляду; розвитку інтересу, поваги і любові до вокального виконавства; формуванню потреби безперервної, систематичної вокальної освіти, творчого розв'язання вокально-виконавських завдань. Успіх вокальної підготовки підлітків визначається також психолого-педагогічною спрямованістю навчально-виховного процесу та встановленні закономірних зв'язків між етапами вокального навчання в молодшому, середньому та старшому віці. Теоретичний аналіз проблеми дає підставу стверджувати, що впровадження у вокальну практику принципу наступності є актуальним, оскільки орієнтація на нього в процесі музичного навчання є умовою неперервного вокального розвитку особистості школяра.

Успішне формування виконавських умінь у процесі вокальної підготовки, на думку науковців (Е.Печерської, О.Ростовського, В.Черкасова, Ван Лей, Вей Дзюнь, Цзо Чжень-гуань та ін.) можливе за умови урахування вікових особливостей підлітків. На переконання Е.Печерської, урок музики в школі як основна форма музичного виховання і навчання утруднює можливість індивідуального підходу до кожного учня [9, с. 140]. Проте, у процесі вокального навчання врахування індивідуальних особливостей учнів грає вирішальну роль. Вчені відзначають, що саме в підлітковому періоді відбуваються якісні зміни в розумовому, моральному, фізичному і духовному розвитку особистості, що впливають на розширення її світоглядних та інтелектуальних можливостей. Залежно від динаміки подразнень нервова система підлітків може перебувати в стані сильного збудження або загальмованості [12, с. 373]. Основними психічними новоутвореннями підліткового віку [5] є почуття дорослості й потреба в самоствердженні, бажання порівняти себе з іншими, розібратися у своїх почуттях і

переживаннях. На цьому життєвому етапі соціального становлення відбувається розвиток мотиваційної сфери: моральної самосвідомості, потреби розвивати здібності та позитивні якості, виникає інтерес до себе та оточуючих, відбувається перегляд сформованих у молодшому віці цінностей, з'являється прагнення до самоконтролю та саморегуляції.

У цьому віці в школярів розвинені усі види пам'яті: образна, рухова, емоційна, словесно-логічна. Під час занять вокальним мистецтвом засвоєння музичного матеріалу відбувається засобом мимовільної й довільної пам'яті; в процесі вивчення музичного твору найбільш задіяними є емоційна й словесно-логічна пам'ять. Механізм закріплення, зберігання і відтворення музичного матеріалу полягає у переведенні інформації з сенсорної в короткочасну, а потім і в тривалу пам'ять. Цей процес описує Л.В.Петько у низці статей на прикладі кінострічки «Звуки музики» (США, 1965) [6; 7]. Також, на переконання В.Черкасова, у середньому шкільному віці у вихованців усе більше виявляються індивідуальні особливості пам'яті: швидкість, точність, міцність й готовність до відтворення [12, с. 376]. З мисленням, сприйманням, пам'яттю, відчуттям та емоціями пов'язана уява, що сприяє відтворенню музичних явищ, активізації мислення та емоційного ставлення. Пізнання закономірностей музичного мистецтва відбувається через художню уяву, де переважають слухові асоціації. В підлітковому віці створення художніх образів спирається на реальні або фантастичні уявлення школярів, що робить інтерпретацію музичних творів цікавою і неповторною (на цей аспект наголошує у своїй статті Л.В.Петько [8]). Завдяки творчій уяві виявляються та активізуються імпровізаційні здібності школярів, виникає інтерес до виконавської діяльності, розвиваються емоції та почуття. За твердженням Л.Виготського, залежно від генетичних задатків підлітки можуть по-різному реагувати на об'єкт збудження. Підлітки із швидко збудженою нервовою системою активніше сприймають і висловлюють свої почуття від прослуханого музичного твору. Участь вихованців у вокально-творчій діяльності сприяє формуванню естетичних почуттів, які є результатом освоєння і пізнання прекрасного. Почуття, які виникають у процесі ознайомлення з музичними творами, впливають на формування емоційної сфери особистості. В цей період у підлітків продовжує розвиватись зорово-слухова синестезія. Вони із зацікавленістю переносять свої враження на папір, поновлюючи

колекцію героїчних і трагічних образів, пейзажів та етюдів, у яких презентовані зорово-слухові відчуття. Отже, під час спілкування з творами музичного мистецтва в підлітків виникає ставлення до того, що вони пізнають, тобто формується емоційно-почуттєва сфера.

Наголосимо, що активно взаємодіє з психічними процесами й виконує функцію контролю увага. У підлітковому віці добре розвинена довільна й мимовільна увага. Учні можуть тривалий час займатися вокальною роботою, удосконалювати виконавські уміння і навички. Вони свідомо переносять увагу з одного виду з одного виду роботи на інший. Спостереження за учнями середніх класів показали, що при сприйманні музичного твору відбувається розподіл уваги на слухання музики й пояснення вчителя щодо перебігу подій та характеристики музичних образів. На думку О.Ростовського, уважність і неуважність підлітків на уроці залежить переважно від їх ціннісних орієнтацій та вихованості. Уважні учні краще визначають емоційно-образну характеристику музичного твору, глибше відчувають динаміку внутрішнього розвитку музичного образу. Якщо в системі особистісних цінностей підлітків є пізнавальний інтерес, то у процесі занять вокальним мистецтвом формуються навички самовдосконалення, самоствердження, активізуються інтелектуальна та емоційні сфери. За такої ситуації цінними є поради вчителя, що допоможуть підлітку цілеспрямовано і послідовно освоювати вокальне мистецтво.

Тому з розглянутим принципом тісно пов'язаний принцип фольклоризації змісту вокальної підготовки підлітків. Звернення до музичного фольклору в процесі вокальної підготовки учнів підліткового віку ґрунтується на філософському осмисленні народного музичного мистецтва як одного із стрижневих компонентів культури. У науковій літературі фольклор трактується як народна творчість, традиційна і сучасна творчість усної традиції, основною ознакою якої є усна форма поширення (А.Іваницький). Крім цього, до загальних ознак фольклору дослідники (А.Іваницький, О.Семенов, К.Фролов та ін.) відносять біфункціоналізм, синкретизм, усність, колективність, імпровізаційність, варіативність. З'ясовуючи природу музичного фольклору, вчені відзначають, що йому, окрім загальних ознак, притаманний прихований психологізм, яким насичені думи, історичні пісні, весільні пісні, казки, балади, ліричні пісні.

Загальновідомо, що джерелом проникнення в дитячу свідомість є також інтонаційна природа музики. В інтонаціях дитячого пісенного фольклору закладений розвиток людської сутнісної сили, вони забезпечують входження свідомості дитини в тон певного, генетично рідного соціального оточення. Дослідники одностайні в думці, що об'єктивні можливості інтонацій музичного фольклору цілісно відображають його художню образність і здатні впливати на духовність особистості. За твердженням К.Фролова, надзвичайно важливим є естетичний аспект музичного фольклору, який «творить емоційно-образний каркас ментальності народу, той духовний код неповторного світосприйняття, який передається з покоління в покоління». Звернення до музичного фольклору як засобу художньо-естетичного виховання дітей притаманне численним зарубіжним і вітчизняним музично-педагогічним концепціям і системам. Серед них чільне місце посідають концепція цілісного художньо-естетичного розвитку Р.Штайнера, що пропагує ідею пробудження емоційно-естетичного ставлення до процесу художньої діяльності; художньо-педагогічна концепція гармонійного розвитку особистості Е.Ж.Далькроза, що будується на ідеї синкретичної єдності музики, слова і танцювального руху; музично-виховна система К.Орфа, основою якої стала ідея розвитку відчуття ритму в пластиці тіла, а засобами – декламаційні й ритмічні вправи, вільна словесна, музична, ритмічна, пластична імпровізація, індивідуальне і колективне музикування з використанням багатого набору дитячих інструментів. музично-рухові ігри та інсценізації на фольклорній основі. Отже, високо поцінуючи музичний фольклор, музиканти і педагоги відзначали його художньо-виховний і музично-творчий потенціал для виконавського розвитку дітей.

Оскільки, формування виконавських умінь і навичок підлітків у процесі вокальної підготовки вимагає наявності музичних знань, розвитку пізнавальних і творчих здібностей вважаємо за доцільне обґрунтування принципу єдності музичного пізнання і творчості. Музичне пізнання як процес освоєння музичної дійсності відбувається завдяки розумовим діям та операціям, які узагальнюються, легко переносяться з одного матеріалу на інший, скорочуються і певною мірою автоматизуються.

Проблема єдності пізнання і творчості стала провідною у наукових розвідках українських філософів П.Любовського, С.Гогоцького, Т.Шевченка. Так, в теорії П.Любовського простежується думка щодо розрізнення чуттєвого та раціонального у пізнанні. Вчений вважав, що відчувати – це ще не означає пізнавати, а мислення нерозривно пов'язано з чуттєвим пізнанням. Заслугує на увагу спроба вченого виявити алгоритм переходу від чуттєвого до абстрактного пізнання через такі форми мислення як поняття і судження, на основі операцій аналізу, синтезу, порівняння та спостереження. Простежуючи логіку пізнання, філософ розглядав думку в нерозривному зв'язку зі змістом, не відриваючи її від об'єктивного світу, котрий існує незалежно від людської свідомості. Також учений надавав великого значення творчості у процесі пізнання, намагався встановити між ними зв'язок та єдність усіх компонентів, відстоював важливість пізнання світу людиною [3, с. 68-70].

Цікаві погляди на дане питання висловлював С.Гогоцький. Розкриваючи процес пізнання світу, філософ виділяв у ньому три етапи: чуттєва свідомість, що керується відчуттями; уявна свідомість, що керується діяльністю уяви; мислення, що скеровує свідомість. На його думку, відчуття є найпершим джерелом людського пізнання; воно переводить його в уявлення, а потім – у мислення, яке є більш високим ступенем пізнання і не зводиться лише до чуттєвого сприймання [1, с. 210-212].

Відомий український поет Т.Шевченко вважав пізнання активним процесом, що ґрунтується на творчій діяльності. Він наголошував, що в процесі художнього пізнання існує «небезпека» однобічного копіювання дійсності, яке нівелює створення художнього образу, формування ідеї, що, по суті, виключає справжнє мистецтво і художню творчість як таку. Висловлені Т.Шевченком думки, переконливо свідчать про те, що він розглядав мистецтво і життя, пізнавальну і творчу діяльність людини у нерозривній єдності [4, с. 86-91].

На нашу думку, найбільш ґрунтовними у цьому плані можна вважати праці Ф.Шлегеля «Філософія життя. і «Філософія історії», де автор презентує теорію пізнання, в якій розкрито механізми мислення, уяви і почуття, а також взаємодії в цьому процесі об'єктивного і суб'єктивного, загального і особливого. В концепції, мислення – це цілісний вираз людської сутності, в якому почуття забезпечує його багатомірність, а уява – повноту та різнобічність реалізації» [13, с. 123-130]. Автор

вважає, що у результаті усвідомлення цього процесу стало зрозумілим, що суттєвою ознакою мистецтва на шляху його складного розвитку є посилення інтелектуального начала, мислинневої рефлексії. Інтелектуалізм в мистецтві і аналітизм мистецтва виявились закономірними процесами. При цьому дослідниками відзначається, що мистецтво не звужує своєї емоційної насиченості, не стає менш емоційним, а розширює свою дослідницьку місію, збільшує інтелектуальне навантаження. Активна участь у художній творчості інтелекту стає реальністю, що знайшла теоретичне вираження в категорії «художнє пізнання». Необхідно підкреслити, що чуттєве і раціональне зливаються не стільки у межах творчої уяви, скільки в рамках творчого процесу, який розвивається на основі складної діалектичної взаємодії різних рівнів духовної діяльності – відчуття, сприйняття, переживання, уяви, пам'яті. Жоден з цих компонентів людської свідомості не випадає з процесу художньої творчості. Її специфіка якраз і полягає в їх своєрідній взаємодії, що детермінується цільовою мотивацією мистецтва.

Прийнятною для нас є позиція тих вчених, які вважають, що художнє мислення тісно пов'язане з пізнанням, що воно не тільки виходить з нього, але й постійно переплітається з ним. Правомірність даного підходу зумовлена тим, що усвідомлення художніх цінностей ґрунтується на діалектичному взаємозв'язку чуттєво-емоційного та абстрактно-інтелектуального рівнів пізнання, але провідна роль у даному процесі усе ж належить інтелектуальним факторам. У художньому пізнанні, як процесі, в діалектичній єдності зливаються споглядання і абстракція, переживання і мислення, розум і уява, логіка та інтуїція. Останнє дозволяє характеризувати художнє пізнання у широкому розумінні – як залучення особистості до творчої діяльності, котра виявляє соціальну сутність людини, розвиває універсальні професійні якості.

Отже, обґрунтована система принципів формування виконавських умінь підлітків у процесі навчання вокалу свідчить, що всі принципи між собою тісно взаємопов'язані, зумовлюють один одного і сприяють підвищенню рівня сформованості виконавських умінь підлітків. Формування виконавських умінь підлітків у процесі вокального навчання з використанням обґрунтованих нами принципів характеризується складною структурною функціональністю, змістовим наповненням та активізацією вокальної діяльності.

References

1. Gogockij S.S. *Filosofskij leksikon* [Philosophy vocabulary] / S.S. Gogockij. – K., 1875. – T. 1. – S. 210-212.
2. Kuhta A.M. *Shljahi zabezpechennja nastupnosti v organizacii navchal'noi roboti shkoly* [The ways of ensuring succession in school teaching work organization] : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk / A.M. Kuhta. – K., 1969. – 28 s.
3. Losev A.F. *Istorija antichnoj estetyky* [History of ancient aesthetics] / A.F. Losev. – M., 1958. – S. 68-70.
4. Petrov V. *Estetychna doktryna T.Shevchenka* [Artistic doctrine by T.Shevchenko] / V.G. Petrov // Hronika. – 2000. – № 39-40. – Part 2. – S. 86-91.
5. Pe'tko L.V. *Sotsialno-komunikatyvna aktyvnist pidlitkiv: teoriia i praktyka* [Social-Communicative Activity of Teenagers: Theory and Practice] : [Monohrafiia]. – K. : VMURoL «Ukraina». – 2010. – 268 s.; bibliohr. : S. 249–267. (12,3 dr. ark.).
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>
6. Pet'ko L.V. *Vyhovnyj i profesijnyj aspekty muzychno-pedagogichnoi sprjamovanosti navchannja inozemnoi' movy studentiv VNZ u systemi muzychno-pedagogichnoi' osvity* [Educational and professional aspects of music-pedagogical orientation of foreign language teaching for students in the system of music-pedagogical training] / Muzyka ta osvita : naukovo-metod.zhurnal. – Kyi'v : Pedagogichna dumka, 2013. – № 3. – C. 14–18.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>
7. Pet'ko L.V. *Shljahy formuvannja inshomovnoi' sociokul'turnoi' kompetencii' studentiv mystec'kyh special'nostej VNZ u procesi fahovoi' pidgotovky* [The Ways of Formation of Foreign Language Socio-Cultural Competence of Students of Music-Pedagogical Specialties in High School in the Process of Professional Teaching] / Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelja: zb. nauk. pr. Umans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Pavla Tychyny. – Uman' : PP Zhovtyj O.O., 2012. – Vypusk 6. – Chastyna 3. – Ch. 3. – S. 57–62.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7445>
8. Pet'ko L.V. *Stymuliuvannja tvorchykh zdibnostei pidlitkiv zasobamy vtilennia obrazu kazkovoho personazhu* [Stimulating of teens'creativity abilities in view of embodiment the image fairy-tale character's] / L.V.Pet'ko // Lialka yak znak, obraz, funktsiia: Mater. vseukr. nauk.-prakt. konf. «Druhi Marka Hrushevskoho chytannia» / za red. O.S.Naidena. – Kyiv. : VD «Stylos», 2010. – S. 200–204.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7887>
9. Pechers'ka E. *Uroky muzyky v pochatkovyh klasah* [Music lesson in primary school] / E.P. Pechers'ka. – K. : Lybid', 2001. – 270 s.
10. Savchenko O.YA. *Dydaktika pochatkovoï shkoly* [Primary school didactics] : pidruchnik dlya stud. ped. fakul'tetiv. / O.YA.Savchenko – K. : Geneza, 1999. – S. 360.
11. Semenog O. *Ukrains'kij fol'klor* [Ukrainian folklore] / O.M.Semenog. – 2009. – S. 30.
12. Cherkasov V.D. *Stanovlennya i rozvytok muzychno-pedagogichnoyi osvity v Ukrayiny (1962-1991)* [Formation and development of music-pedagogical education in Ukraine] : monografiya./ V.D.CHerkasov. – Kirovograd: LTd, 2008. –374 s.

13. Shlegel' F. *Antologija mirovoj filosofii* [Anthology of world philosophy] : V 4-h tomah. – T.2. – M., 1970. – S. 123–130.

14. Tsyao Lin. Realization of Pedagogical Conditions of Forming Timbre-Acoustic Imagination in the Process of Vocal Preparation of Musical Art Teachers / Lin Tsyao // Intellectual Archive. – 2014. – Volume 3. – Num. 5 (September). – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 131–140.

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

УДК 37.016:7837.091

Сяо Лін. Принципи формування виконавських умінь підлітків у процесі вокального навчання

У статті обґрунтовано принципи формування виконавських умінь підлітків у процесі вокальної підготовки. З'ясовано, що процес формування виконавських умінь учнів підліткового віку в процесі вокального навчання характеризується динамічністю і насиченістю, імпровізаційністю, активним спілкуванням, зіткненням суджень і вражень тощо. З огляду на мету дослідження найсуттєвішими визначено такі принципи: наступності у формуванні виконавських умінь, урахування вікових особливостей підлітків, фольклоризації змісту вокальної підготовки підлітків, єдності музичного пізнання і творчості.

Ключові слова: виконавські уміння, вокальна підготовка, принципи навчання, підлітки.

Аннотация

В статье обоснованы принципы формирования исполнительских умений подростков в процессе вокальной подготовки. Выяснено, что процесс формирования исполнительских умений учащихся подросткового возраста в процессе вокального обучения характеризуется динамичностью и насыщенностью, импровизационностью, активным общением, столкновением суждений и впечатлений и т.п. Определены такие принципы: преемственности в формировании исполнительских умений, учета возрастных особенностей подростков, фольклоризации содержания вокальной подготовки подростков, единства музыкального познания и творчества.

Ключевые слова: исполнительские умения, вокальная подготовка, принципы обучения вокалу, подростки.

Література

1. Гогоцкий С.С. Философский лексикон./ С.С. Гогоцкий. – К., 1875. – Т. 1. – С. 210-212.

2. Кухта А.М. Шляхи забезпечення наступності в організації навчальної роботи школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.М. Кухта. – К., 1969. – 28 с.

3. Лосев А.Ф. История античной эстетики / А.Ф. Лосев. – М., 1958. – С. 68-70.

4. Петров В. Эстетична доктрина Т.Шевченка / В.Г. Петров // Хроніка. – 2000. – № 39-40. – Ч.11. – С. 86-91.

5. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. – К. : ВМУРОЛ «Україна». – 2010. – 268 с.; бібліогр. : С. 249–267. (12,3 др. арк.).

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>

6. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта : науково-метод.журнал / засн. МОН України, НАПН України, Київська дитяча академія мистецтв ; гол.ред. Л.М.Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2013. – № 3. – С. 14–18.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>

7. Петько Л.В. Шляхи формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів мистецьких спеціальностей ВНЗ у процесі фахової підготовки / Л.В.Петько // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н.С. (гол.ред) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. – Випуск 6. – Частина 3. – Ч. 3. – С. 57–62.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7445>

8. Петько Л.В. Стимулювання творчих здібностей підлітків засобами втілення образу казкового персонажу/ Л.В.Петько // Лялька як знак, образ, функція: Матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О.С.Найдена. – Київ. : ВД «Стилос», 2010. – С. 200–204.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7887>

9. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах / Е.П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 270 с.

10. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студ. пед. факультетів. / О.Я.Савченко – К. : Генеза, 1999. – С. 360.

11. Семеног О. Український фольклор / О.М.Семеног. – 2009. – С. 30.

12. Черкасов В.Д. Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (1962-1991) : монографія./ В.Д.Черкасов. – Кіровоград: ЛТД, 2008. –374 с.

13. Шлегель Ф. Антология мировой философии : В 4-х томах. –Т.2. – М., 1970. – С. 123–130.

14. Tsyao Lin. Realization of Pedagogical Conditions of Forming Timbre-Acoustic Imagination in the Process of Vocal Preparation of Musical Art Teachers / Lin Tsyao // // Intellectual Archive. – 2014. – Volume 3. – Num. 5 (September). – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 131–140.

Peculiarities of Cello Teaching in the XXth Century: Retrospective Review

Van Inzjun'

*Dragomanov National Pedagogical University (Kiev, Ukraine-China)
Postgraduate student, Institute of Arts*

Abstract

The author describes the main methodical works of Cello teachers in the first half of the XXth century musical pedagogy in the way of Cello art understanding as unanimity of education, training and professional development. The article is stressed that Cello pedagogy in the first half of the XXth century was influenced by the work of the distinguished cellist P. Casals: a range of phrasing, intonation, and expressiveness that had not previously been thought possible, and made the cello an instrument of high purpose

The author points out that the innovative methodical aims by S. Kozolupov: rational finger techniques, masterful strokes, the system of positional transitions, cello playing tips and sounding. The original method of work with silent tools by Y. Polyanskiy, who changed the process of imparting the cello's starting skills, is considered. Works by V.Larchikov in which justifies general typologies of expressive means, principles and performance techniques like an arsenal of modern cellist's is given.

Keywords: cellist, violoncello schools, teaching methods, performance techniques, the art of interpretation.

Актуальність статті. Становлення сучасної моделі мистецької освіти, принципи організації підготовки педагогічних кадрів стали результатом орієнтації держави і суспільства на мету й основні напрями у підготовці фахівців мистецької галузі. Кожна історична епоха вносила свої корективи у процес навчання гри на віолончелі. Методичні погляди та педагогічні обґрунтування навчання гри на віолончелі викладені у роботах як зарубіжних (Х.Беккера, С.Козолупова, Ф.Штейнхаузена, О.Бирисяка, Б.Струве, К.Міньяр-Белоручева) так і вітчизняних дослідників (О.Зав'ялової, В.Ларчікова, Ю.Полянського, В.Сумарокової, О.Щелкановцевої, В.Червова та ін.).

Мета статті – схарактеризувати особливості навчання гри на віолончелі, та проаналізувати основні методичні праці двадцятого сторіччя з даного питання.

Варто зазначити, що віолончельна педагогіка першої половини XX століття знаходилась під впливом творчості видатного віолончеліста П.Казальса. На переконання Дж.Енеску, він здійснив революцію в галузі естетики свого інструменту», адже за свідченням К.Флеша «почав трактувати віолончель так само як і скрипку, щоб

в кінцевому рахунку перевершити її в музичному відношенні ... нікому не вдалося зробити радикальний поворот в техніці гри, а завдяки цьому і благородну еволюцію, що позначилась на художній стороні виконавства». Сучасники відмічають декілька особливостей виконавського мистецтва артиста, по-перше це те, що його стиль вимагав своєї техніки; по-друге – «його вміння, не погрішивши проти стилю класичного твору, написаного сто і двісті років тому, зробити його близьким сучасному слухачеві» [4, с. 345]; по-третє – він відмовляється від математичної точності інтонування «тобто від інтонації натурального або темперованого строїв на користь так званої «виразної точності» (*«justesse expressiv»*), що дозволяє інтонувати в межах визначеної індивідуальної інтонаційної зони і дозволяє інтонування з інтонаційними відхиленнями («низьким» бемолями і «високими» діезами), що сприяє емоційній виразності виконання. За свідченням учнів П.Казальса, у нього була власна методика вивчення музичних творів: починав вчити без інструменту, вважаючи що, внутрішнє слухання збагачується при зоровому сприйнятті, потім грав твір на фортепіано». У відповідності до створених музичних уявлень, відбирались технічні засоби вираження, аплікатура, штрихи. Великого значення надавав самоконтролю, якості звуку, його тембру та експресивним можливостям. Пояснюючи відсутність опублікованих методичних праць, П.Казальс відзначав: «Написане – залишиться застиглим, закаменілим. В той час як моя техніка постійно знаходиться в становленні. Техніка для мене засіб, а не ціль» [3, с. 104; 11; 12].

Вирішенню проблеми організації виконавського апарату віолончеліста, яка на перетині XIX-XX століть досягла глобальних масштабів, сприяли досягнення психофізіологічної науки. Тому, звернення відомого-віолончеліста і педагога Х.Беккера до праць Ф.Штейнхаузена, спрямованих на науково-об'єктивне узагальнення ігрових рухів музиканта, є зрозумілим і виправданим. Свої педагогічні погляди і методичні міркування він обґрунтовано виклав у дослідницькій праці «Техніка та естетика віолончельної гри» (1929), що написана разом із фізіологом Д.Рінаром. У передмові до цієї роботи автор відзначає: «Послідовно ознайомившись в роки свого навчання з німецькою, французькою, італійською і бельгійською школами, я спробував самостійно продумати ігровий виконавський процес і перевірити ґрунтовність отриманих мною знань» [1, с. 16]. Пояснюючи заохочення до написання

свого дослідження фізіолога Д.Ринара, автор наголошує: «Чим більше я вникав в складний механізм аналізу, тим більше переконувався у вірності думок (положень) Ф.Штейнгаузена, представлених ним у статті «Закони ведення смичка на смичкових інструментах» (1903) в якій зазначається: «для педагога непорушним обов'язком є використання у викладацькій діяльності всіх наукових досягнень, бо вже учні вважатимуть своїх викладачів винними, якщо вони поведуть своїх вихованців не по прокладеним наукою шляхам. Тому повинна бути створена нова методика, не тільки за участю виконавців і педагогів, але й фізіологів» [1, с. 16-17]. У своєму дослідженні Х.Беккер прагнув подолати рамки емпіричного суб'єктивізму, використовуючи для цього позитивні сторони анатомо-фізіологічної школи, в той же час запобігти притаманного їй відриву теорії від музичної практики. Питання віолончельного мистецтва розглядаються автором в трьох основних напрямках: аналіз механічних і фізіологічних основ віолончельної техніки, побудованій на точних законах і доступній для засвоєння всіма віолончелістами; вивчення і засвоєння найважливіших засобів музичної виразності, використання яких обумовлено індивідуальним смаком артиста, але обмежено визначеними рамками стилю виконуємої музики; виконавський аналіз деяких зразків віолончельної літератури, у контексті виконавської інтерпретації [1].

Перша половина XX ст. характеризується значним підйомом і розвитком радянського віолончельного мистецтва на чолі з професором Московської консерваторії С.Козолуповим та його учнями С.Кнушевицьким, М.Ростроповичем, Н.Шаховскою, В.Фейгіним, С.Фейгіним, Д.Шафраном та ін. В школі С.Козолупова органічно затверджується спадкоємний зв'язок радянської музичної культури з передовими традиціями давидівської віолончельної школи. На думку Л.Гінзбурга, найбільш характерною рисою, по відношенню до виконавства, педагогіки і методики, є притаманне школі чуття сучасності [4, с. 4]. В своїх методичних поглядах С.Козолупов був чужий будь-якої косності і рутини. Він не тільки живо цікавився новітніми течіями сучасної методики, але в багатьох виконавських питаннях сам був новатором. Про це говорять його сміливі, але завжди раціональні аплікатурні прийоми, віртуозні штрихи, його система позиційних переходів тощо.

Прогресивні методичні погляди С.Козолупова [8], його багато в чому новаторські методичні установки проявлялись не тільки в педагогічному процесі, але й

у зроблених ним нотних редакціях, зокрема сюїт Й.С.Баха для віолончелі соло (1948). Використані С.Козолуповим виконавські прийоми (штрихи та аплікатура), які походять від технічної чіткості та зручності, в значній мірі сприяли виявленню голосоведіння і скритої поліфонії, а також ясності і рельєфності фразування. Позитивним моментом, слід визнати введення варіантів штрихових, аплікатурних і метрономних позначень, логічність і визначену систематичність їх тлумачень, багатократно перевірених у виконавському і педагогічному відношеннях. Методичні погляди С.Козолупова виявляються також у редакціях збірників навчально-педагогічного характеру, зокрема серія «Педагогічний репертуар віолончеліста» (1937-38) укл. А.Борисяк і А.Дзегеленко, «Мелодичні вправи у з'єднаній позиції» (1955) Н.Баклановой (всі за заг. ред. С.Козолупова). Деякі методичні принципи С. Козолупова знайшли відображення в примітках і доповненнях до першого видання на російській мові «Віолончельної школи» К.Давидова (1947).

Серед значних методичних праць цього періоду слід відзначити «Нариси з методики гри на віолончелі» О.Броуна, низку робіт О.Бирисяка - «Школу гри на віолончелі» (1949), «Метод органічного розвитку прийомів гри на віолончелі» (1934), «Вправи для гри на віолончелі великим пальцем» (1929), «Нариси школи Пабло Казальса» (1927); дослідження Б.Струве «Вібрація як виконавський навик гри на смичкових інструментах» (1933) та ін.. Що стосується «Нарисів з методики гри на віолончелі» О.Броуна, то робота спрямована на вивчення двох сторін віолончельного виконавства: механіко-акустичної і фізіологічної.

У роботі «Нариси з методики гри на віолончелі» О.Броуна визначено завдання педагога-віолончеліста, які пролягають у тому, щоб складний шлях пристосування до інструменту та удосконалення ігрових навичок зробити найбільш коротким та ефективним, адже «дар інтуїтивного пристосування –талан небагатьох обраних». Звичайний і нормальний шлях розвитку учня, на думку О.Броуна – це шлях свідомої і наполегливої праці, шлях поступового визволення від усіх зовнішніх і внутрішніх гальм, коли художні наміри вільно переходять в складну і злагоджену систему ігрових рухів [2, с. 4]. Тому, велика увага в роботі надається питанням посадці і утримання інструмента. Варто зазначити, що дана проблема на той час була досить актуальною, адже у віолончелістів ще не було єдиного погляду стосовно утримання інструменту

(використовувались шпилі різної довжини), раціонального утримання і введення смичка. Досить переконливим є, на наш погляд, визначені автором правил звуковидобування та виявлений взаємозв'язок трьох факторів звуковилучення: швидкості ведення смичка, нажиму смичка та «ігрової точки», на взаємодії яких будується вся динамічна і темброва різноманітність виконання. Засвоївши сутність взаємозв'язку трьох факторів звуковилучення, виконавець, на думку автора, в кожному окремому випадку знайде вірне рішення будь-якої художньої задачі.

У контексті сказаного, заслуговують на увагу роботи талановитого грузинського педагога і віолончеліста К.Мін'яр-Белоручева. Продовжуючи розвивати принципи Давидівської і Московської віолончельних шкіл, він створив своє направлення в цій галузі віолончельного навчання, що характеризується строгою систематичністю в освоєнні і розвитку віртуозних навичок, оригінальною методикою побудови тренувальних завдань, заснованій на тонкому розумінні індивідуальних особливостей і нахилів учня, спрямованістю на вихованням артистичності та концертної впевненості. Методичні принципи К.Мін'яр-Белоручева відображенні в його працях, що частково залишились в рукописах. Серед них – «Проблеми викладання на скрипці та віолончелі», «Основи школи виконавської майстерності», «Вправи, складені з важких місць віолончельних концертів», «76 метро-ритмічних вправ у гаммах і арпеджіо». На наш погляд, педагогічне кредо видатного педагога міститься в таких рядках: «Вникаючи в смисл техніки та гри, я все прагнув знайти що-небудь таке, що позбавило б учня від цих жахливих багаточасових болісних тренувань. Тобто вивчення труднощів концерту необхідно долати на самому ж концерті – це позбавило б учнів від довгого тернистого шляху, який в багатьох випадках був причиною повного охолодження і повного розчарування в тому, до чого вони «приступали з любов'ю» [3, с. 437].

З методологічної точки зору цікавою є праця українського педагога-віолончеліста Ю.Полянського «Нариси з методики викладання гри на віолончелі» (1978), в якому репрезентовано цікаву і оригінальну методику роботи з беззвучними інструментами, в результаті чого докорінно перебудовується процес прищеплення віолончелістам відправних ігрових навичок. Центральним питанням роботи є виокремлення, систематизація і обґрунтування принципів, які складають міцний

фундамент навчання у віолончельному класі: принцип розвиваючого навчання – реалізується за допомоги найрізноманітніших засобів від розв’язання зовсім легких завдань до вирішення досить складних творчих проблем; принцип навчання на високому рівні труднощів – мається на увазі не будь-які труднощі, а труднощі, що полягають у пізнанні сутності музичних явищ, зв’язків і залежностей між ними, у справжньому прилученні вихованців до цінностей літератури і мистецтва; принцип опанування програмного матеріалу швидкими темпами – практичне втілення цього принципу вимагає від кожного викладача високої якості педагогічної роботи, адже всі ігрові навички, що формуються в класі, повинні відповідати досягненням сучасної віолончельної школи; принцип послідовності, який забезпечує логічну побудову всього процесу віолончельного навчання в різних його напрямках і передбачає послідовність музично-образного розвитку; принцип послідовності у вивченні інтонації – передбачає постійний слуховий контроль в органічному зв’язку з інтонацією; принцип послідовного нагромадження штрихових варіантів; принцип послідовного оволодіння технікою лівої руки через вивчення окремих позицій та їх змін від простих до самих складних, включення в роботу більш швидких темпів; принцип сенсорних корекцій – визначає організацію ігрових рухів та основу інтонації. Втілення цих принципів на практиці торкається в першу чергу змісту навчання, актуалізує визначені види і форми роботи, способи і методи викладання [7, с. 6, 14-15, 52].

Цікавими, сучасними і необхідними для віолончельної практики є роботи І.Ларчикова, в яких розглядаються важливі для сучасного виконавця питання розширення темброво-виражальних можливостей віолончелі. Автором висловлено ряд цікавих міркувань, наприклад, що в XX ст. віолончель перетворилася у носія нескінченно багатоманітної інтонаційно-сонористичної сфери. Це, на думку автора, пов’язано з тим, що у XX столітті розширюється і переосмислюються уявлення про музичний звук: до сфери естетичного включаються звуки та акустичні явища, що раніше не мали відношення до музики – широкий спектр явищ шумового генезису, звуки природи та різноманітних проявів людської діяльності («конкретна музика» тощо). Відповідно, можна говорити про концепцію теоретичної нескінченності тембрових ресурсів та звукових можливостей музичного мовлення, що

трансформується й на трактування традиційних музичних інструментів, активне експериментування з якими призводить до значного розширення палітри їх виражальних засобів, введення до виконавської практики невідомих досі й часто суттєво відмінних від «класичних» виконавських технік, засобів звуковидобування, артикуляції тощо. У зв'язку з цим, автор визначає принципи систематизації й обґрунтовує загальну типологію всього різноманіття виражальних засобів і виконавських прийомів, що знаходяться в арсеналі сучасного віолончеліста. Для створення такої типології, в якості базових, він використовує два критерії: характер звукового результату, що досягається застосуванням того або іншого засобу, та інструментально-технологічна специфіка – тобто фактори, що обумовлюють його досягнення [6, с. 42-44]. Це, на думку В.Ларчікова, дозволить молодим музикантам набути «відчуття природи» інструменту, як такого, що вирізняється красою і насиченістю звучання.

Підсумовуючи вищезазначене зазначимо, що завдяки методично важливим працям педагогів-віолончелістів першої половини ХХ ст. музична педагогіка наблизилась до вивчення віолончельного мистецтва в єдності виховання, навчання і професійного розвитку. У наступні десятиліття теорія та методика навчання гри на віолончелі поповнилась низкою ґрунтовних наукових праць Ю.Полянського, О.Щелкановцевої, В.Червова, В.Ларчікова та ін., огляд яких дозволив виокремити декілька наскрізних напрямів методико-теоретичної думки (історико-теоретичний, методологічний, методико-технологічний, виконавський), які спрямовані на розвиток успішного педагога і виконавця.

References

1. Bekker H. Tehnika i iskusstvo igry na violoncheli [Cello playing technical skill] / H.Bekker, D.Rinar. – М. : Muzyka, 1978. – 287 s.
2. Broun O. Ocherki igry na violoncheli [Essay On Craft Of Cello Playing] / O.Broun. – М. : Muzgiz, 1958. – 84 s.
3. Ginzburg L. Pablo Kazal's [Pablo Casals] / L.S.Ginzburg. – М. : Muzgiz, 1958. – S. 104-106.
4. Ginzburg L. Istorija violonchel'nogo iskusstva [History of cello art] : v 4-kn. – Kn. 4. – М. : Muzyka, 1978. – 407 s.

5. Zav'jalova Ol'ga. Koncertno-virtuozna kul'tura HHH st. i tradicii kiivs'koï violonchel'noi shkoli [Concert-virtuoso culture of the XIX century and traditions of the Kyiv cello school] [Elektronnij resurs]. – S. 69-76 / Ol'ga Zav'jalova. – Rezhim dostupu : http://www.mari.kiev.ua/2010%20-%20Mystectvoznastvo%20Ukrainy_11/069-076.pdf
6. Larchikov V. Muzichno-vikonavs'kij arsenal suchasnogo violonchelista / V.Larchikov [Modern cellist's music-interpretation arsenal] // Naukovij visnik NmAU imeni P.Chajkovs'kogo. – K., 2010. – Vip. 82. – S. 42 – 59.
7. Poljans'kij Ju. Narisi z metodiki vkladannja gri na violoncheli [Essay On Teaching Of Cello Playing]. – K. : Muzichna Ukraïna, 1978. – 72 s.
8. Seleznojv Aleksej Nikolaevich. S.M. Kozolupov i ego shkola v kontekste razvitija russkogo violonchel'nogo iskusstva: k istorii klassov violoncheli MGK [S.M. Kozolupov school in the context on the development of Russian cello art] / Aleksej Nikolaevich Seleznojv : dis. ... kand. iskustvovedenija : 17.00.02. «Muzykal'noe iskusstvo». – M., 2007. – 226 s.
9. Shhelkanovceva E. Sjuity dlja violoncheli I.S.Baha [Bach 'The cello Suites']. – M. : Muzyka, 1997. – 112 s.
10. Chervov V. Ob interpretacii sjuit dlja violoncheli I.S. Baha [About interpretation of Bach's 'The cello Suites'] / V.Chervov // Zi spadshhini majstriv. – Kn.1. – K. : Naukovij visnik NMA im. P.I.Chajkovs'kogo, 2003. – Vip.30. – S. 254 – 268.
11. Blum D. Casals and the art of interpretation / D.Blum. – London : Heinemann, 1977. – XVI. – 223 p.
12. Hargrove Jim. Pablo Casals: cellist of conscience / Jim Hargrove . – Chicago : Children's Press, 1991. – 127 p.

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's Language

Анотація

УДК 378.016

Ван Інзюнь. Особливості навчання гри на віолончелі у XX столітті : ретроспективний аналіз.

У статті наголошується, що завдяки методичним працям видатних педагогів-віолончелістів першої половини XX ст., музична педагогіка наблизилась до вивчення віолончельного мистецтва в єдності виховання, навчання і професійного розвитку. З'ясовано, що віолончельна педагогіка першої половини XX ст. знаходилась під впливом творчості видатного віолончеліста П.Казальса, який здійснив революцію в

галузі естетики свого інструменту. Розглянуто вплив психофізіологічної науки на вирішення проблеми організації виконавського апарату віолончеліста. Визначено новаторські методичні установки С.Козолупова: раціональні апікатурні прийоми, віртуозні штрихи, система позиційних переходів тощо. Розглянуто цікаву і оригінальну методику роботи із беззвучними інструментами Ю.Полянського, яка докорінно перебудовує процес прищеплення віолончелістам відправних ігрових навичок. Відзначено роботи В.Ларчикова, в яких обґрунтовано загальну типологію виражальних засобів і виконавських прийомів, що знаходяться в арсеналі сучасного віолончеліста.

Ключові слова: віолончеліст, методика, виконавські прийоми, виконавський апарат.

Аннотация

В статье отмечается, что благодаря методическим трудам выдающихся педагогов-виолончелистов первой половины XX ст. музыкальная педагогика подошла к изучению виолончельного искусства в единстве воспитания, обучения и профессионального развития. Выяснено, что виолончельная педагогика первой половины XX века находилась под влиянием творчества выдающегося виолончелиста П.Казальса, совершившего революцию в области эстетики своего инструмента. Рассмотрено влияние психофизиологической науки на решение проблемы организации исполнительского аппарата виолончелиста. Определены новаторские методические установки С.Козолупова: рациональные аппликатурные приемы, виртуозные штрихи, система позиционных переходов. Рассмотрена интересная и оригинальная методика работы с беззвучными инструментами Ю.Полянского, которая пересматривает процесс привития виолончелистам начальных игровых навыков. Отмечены работы В.Ларчикова, в которых обосновано общую типологию выразительных средств и исполнительских приемов, находящихся в арсенале современного виолончелиста.

Ключевые слова: виолончелист, методика, исполнительские приемы, исполнительский аппарат.

Література

1. Беккер Х. Техника и искусство игры на виолончели / Х.Беккер, Д.Ринар. – М. : Музыка, 1978. – 287 с.
2. Броун О. Очерки игры на виолончели / О.Броун. – М. : Музгиз, 1958. – 84 с.
3. Гинзбург Л. Пабло Казальс / Л.С.Гинзбург. – М. : Музгиз, 1958. – С. 104-106.
4. Гинзбург Л. История виолончельного искусства : в 4-кн. – Кн. 4. – М. : Музыка, 1978. – 407 с.
5. Зав'ялова Ольга. Концертно-віртуозна культура XIX ст. і традиції київської віолончельної школи [Електронний ресурс]. - С. 69-76 / Ольга Зав'ялова. – Режим доступу : http://www.mari.kiev.ua/2010%20-%20Mystectvoznnavstvo%20Ukrainy_11/069-076.pdf
6. Ларчіков В. Музично-виконавський арсенал сучасного віолончеліста / В.Ларчіков // Науковий вісник НМАУ імені П.Чайковського. – К., 2010. – Вип. 82. – С. 42 – 59.
7. Полянський Ю. Нариси з методики викладання гри на віолончелі / Ю. Полянський. – К. : Музична Україна, 1978. – 72 с.

8. Селезнёв Алексей Николаевич. С.М. Козолупов и его школа в контексте развития русского виолончельного искусства: к истории классов виолончели МГК / Алексей Николаевич Селезнёв : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.02. «Музыкальное искусство». – М., 2007. – 226 с.
9. Щелкановцева Е. Сюиты для виолончели И.С.Баха. – М. : Музыка, 1997. – 112 с.
10. Червов В. Об интерпретации сюит для виолончели И.С. Баха. / В.Червов // Зі спадщини майстрів. – Кн.1. – К. : Науковий вісник НМА ім. П.І.Чайковського, 2003. – Вип.30. – С. 254 – 268.
11. Blum D. Casals and the art of interpretation / D.Blum. – London : Heinemann, 1977. – XVI. – 223 p.
12. Hargrove Jim. Pablo Casals: cellist of conscience / Jim Hargrove . – Chicago : Children's Press, 1991. – 127 p.

Manuscript Guidelines

1. All submitted papers **must** contain the Title, Name of author(s), Affiliation (if any), Abstract and List of References (Literature) **written in English**. The Abstract must count not less than 100 and not more than 300 words and must be the good representation of your article. Optionally paper may also contain this information duplicated in another language.
2. **Font faces**. Arial, Times, Times New Roman, Courier New and Helvetica.
3. **Language**. You may use any language for your paper text, however English is MUCH preferable.
4. **Title**. Font size - 16, bold. Position - central alignment.
5. **The author's name**. Font size - 14, bold. Position - central alignment.
6. **The affiliation** (your University etc). Font size - 14, regular (not bold). Position - left alignment.
7. **The word "Abstract"**. Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
8. **The text of the abstract**. Font size - 10, regular (not bold).
9. **The word "Keywords"** (if any). Font size - 10, bold. Position - left alignment.
10. **The text of keywords** (if any). Font size - 10, regular (not bold). Position - left alignment.
11. **Text of article**. Font size - 14. Position - left alignment or fully justified. Line spacing - 1.5 lines.
12. **The word "References"** (if any). Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
13. **The text of References** (if any). Font size - 12, regular (not bold).

In all other cases please use your own good judgment or contact our Editorial Board.

Where to find us

The "IntellectualArchive" is distributed to major libraries across Canada and the US, including **Library of Congress, USA** (<http://lccn.loc.gov/cn2013300046>), **Library and Archives Canada** (http://collectionscanada.gc.ca/our/res.php?url_ver=Z39.88-2004&url_tim=2012-09-05T01%3A46%3A54Z&url_ctx_fmt=info%3Aofi%2Ffmt%3Akev%3Amtx%3Actx&rft_dat=40904933&rft_id=info%3Aid%2Fcollectionscanada.gc.ca%3Aamicus&lang=eng) and others.

The references to articles published in the "IntellectualArchive" are available in the **Google Scholar**, (<http://scholar.google.ca/scholar?q=%22IntellectualArchive%22>), **Arxiv.org** (<http://search.arxiv.org:8081/?query=%22Intellectual%20Archive%22&in=>), **WorldCat.org** (<https://www.worldcat.org/search?q=n2%3A1929-4700&qt=advanced&dblist=638>), **Academia.edu** (http://www.academia.edu/15503799/Light_diffraction_experiments_that_confirm_the_STOE_model_and_reject_all_other_models), **The National Research Council (Italy)** (<http://data.cnr.it/data/cnr/individuo/rivista/ID658222>), **Наукoва бiблiотека** of the University named after Dragomanov, Ukraine (<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974?mode=full>), **Google.com** (<https://www.google.ca/#q=site:IntellectualArchive.com>) thousands of links etc.